

The Project Gutenberg eBook of Nyomor, by Sándor Bródy

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Nyomor

Author: Sándor Bródy

Release date: September 11, 2013 [EBook #43694]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Judit Bíró and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by the Google Books Library Project

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NYOMOR ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [157.](#) oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=PFpDAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

NYOMOR

IRTA

BRÓDY SÁNDOR

BUDAPEST

KIADJA SINGER ÉS WOLFNER KÖNYVKERESKEDÉSE

VI., Andrásy-út 10. sz.

Szerző éppen tíz évvel ezelőtt jelentette meg e kis elbeszélés-gyűjteményt, melynek egyes darabjai még régebben készültek. Ez volt első könyve, ami talán kevésbé érdekli a szíves olvasót, mint az, hogy a *Nyomor* volt egyszersmind az a munka, amely magyar nyelven először hirdette a naturalizmus tanait. Amint a dolgozatokból látható, csak a tanait és szerző inkább elvben hódolt az akkor friss irányzatnak: a lényegben; hogy mire törekedett, elmondja a régi könyv új kiadása, amely a *Nyomor* több darabját foglalja magában. Érdemes volt-e a nyolczvanháromban igen korlátolt példányszámban kiadott és csakhamar teljesen elfogyott elbeszélés-kötetet megmenteni a könyvesboltok: ez nem nagy probléma és szerző hiszi, hogy a cselekedetét nem fogják tőle sürgősen és szigorúan számon kérni. Javarészt érzelmi okok indították ez új kiadás rendezésére: gyengéden tekintvén arra az igen ifjú emberre, aki ha annyira már is volt, mint amilyen most ő, mégis csak szorosan hozzája tartozik.

B. S.

I.

Mefisztó barátom.

-4-
-5-

- Nézze csak... látott-e már rovargyűjteményt: olyan fajta nagy dobozt, mely apró osztályokkal van ellátva, holott a gombostűre tűzött bogarak néha még vergődnek...

-6-
-7-

Alattunk a főváros terült el. Homályos, piszokszínű levegő lepte el az ifjú metropolist, mely e percben csakugyan valami óriási rovardoboznak látszott, melyben a kisebb osztályokat utcák képviselték. Fekete foltok vergődtek, hullámoztak, részint mozdulatlanul állottak benne.

Emberek voltak.

- Nézze, szegény bogarak...

Hátra néztem a beszélőre, ki Buda egy avúlt építményéhez támaszkodva, mélán tekintett le a vén feleség ifjú férjére - a balparti fővárosra.

Egy nagy fekete ember volt. Ugyanaz, ki egész délelőtt mellettem ült az imént félbeszakított bűnügyi tárgyaláson.

Mosolyogtam a sajtószerű emberen, ki megszólít, beszél hozzám, anélkül, hogy ismerne. Ha igazat akarok szólni, azt mondom, hogy tetszett nekem. Őszbe vegyülő kondor hajával olyan különös ellentét csillogó fekete, gyermekiesen tiszta szeme, melylyel komolyan, de barátságosan tekintett reám:

-8-

- Kegyetlen, ostoba gyermek ez az élet... élve szúrja fel a kínok gombostűjére teremtményét, az embert...

Lenn a gyárak kürtői már javában füstölögtek, felhőket alkotva a felhők alatt.

- És azok ama igazi felhők, melyekből a legádázabb vihar fog megszületni... Ott fent a hegyek ormán, lankák láthatárán, üres méltósággal gomolygó égi fellegek, ártatlan párok csak s legfeljebb a föld nedvét, a folyók s tavakat lopták meg színes czafrangjaikért; de eme sárgás füstfellegek: a vergődő munkásnép elpárolgó életerejéből alakultak!...

A gőzkör ketté szakadt a város felett. Közepén kibukkant a nap s megtörve az erjedt levegőben, leragyogott a paloták bádogg-tetőire.

Az én emberem felém fordulva, kezeivel dühösen intett:

- Állatkínzás, mondom állatkínzás!...

I.

A törvényszék elnöke mély utálat s egészen parlagi gyűlölet kifejezésével tekintett a vádlottra.

Az ügyész gúnyolta, mókázott vele s kínoztá, mint valami részeg kocsis görhes, rossz lovait.

A közönség kedvtelve röhögött az otromba élczen; egynémely orczán olyasfajta kifejezés volt észrevehető, mely így beszélt: »Ah, az akasztást szeretném már látni...!«

Délután volt s őszi, verőfényes nap. Szélcsap sugarak mászkáltak, ugráltak a díszes tárgyalási terem színezett ornamentjein.

-9-

A hatalmas alakú, nagy vörös szakállas vádlott sугáresőben fürdve, valami bős hitregei istenségnek tűnt fel.

- Ím, a nap gonoszra is süt... sугta fülembé az én borzas szomszédom, ki most a folytatólagos tárgyaláson is híven megmaradt mellettem.

A tárgyalás - rablógyilkossági bűnügyben - közel volt befejezéséhez. - A védő kezdett szólni. Minden szaván meglátszott az erőlködés - magát kitüntetni.

Az én emberem idegesen rázta mellettem kondor fejét:

- Ah, másképp védeném én!

- Mit mondana?

- Mit? Hát legelőször is megkérdeném a tisztelt bíróságtól:

Ki adta önöknek a jogot, uraim, hogy megtorolják a bűnt? Talán az emberiség, a társadalom? De hát ki adta ennek?! Az isten! Na 'iszen, így jól vagyunk: az Úr bűnt teremtett, hogy büntethessen! Ki már most itt a hibás; a ki bűnt hoz létre, vagy maga a születéséről nem tehető bűn anyaga!?

Önök igazságosak s okosoknak hiszik és nevezik önmagukat és mégis a gyermeket okolják, vádolják s büntetik születéseért - nem pedig az apát! Hisz a »zöld« szín nem magától, nem magáért zöld és zöldnek lennie sem könnyebbségére, sem javára nem esik, de zöld ama részecskék miatt, melyek alkotják s emezeknek sem »tetszik« szerfelett ez alkotás, de kénytelenek vele oly okok miatt, melyek benn fekszenek más dolgokban s mely más dolgok ismét más dolgokban s ez az egész circulus vitiosus annak a Bizonyos, jobban mondva Bizonytalannak

-10-

markában, a kit önök istennek neveznek, ámbátor helyes neve ez: Anyag! Ez lövelte ki magából Socratest és e – gyilkost. Ez szülte s tette olyanná, a milyen... Hát kényszerítsék a bogáncsot: rózsát teremj! A szűrös, alkalmatlan növény nem hallgat önökre! Kitépik? Terem helyette más. S ha kitépnek egy helyütt százat: ezer terem helyette másutt: – s a bogáncs rózsát sohse fog teremni! Nem, mert a természet ragaszkodik az ő gyermekeihez...

Remek! önök a természettel akarnak kikötni? Nem volna kedvök törvényt ülni a XVI. század szokásaként disznók felett, melyek itt-ott összemarczangolnak egy-egy gyermeket s garázda kutyákat nem volna kedvök »hivatalvesztésre itélni«?!...

De hát – kérdik drága uraimék – mit tegyenek ez emberrel! Hisz a társadalom felbomlanék a bűnös megbüntetése nélkül! Hanem ki mondja önöknek, hogy erőszakos, mesterséges úton, természetellenesen tartassanak fenn egy ingó, haszontalan épületet, melyet társadalomnak neveznek... Le vele! Legyen anarchia, zűr...!

Nos, tessék a bogáncsot kényszeríteni: teremj rózsát! Vagy tessék kitépni: a kifolyt életnedvből száz más terem.

A természet lesz meggyalázva újra az ember életének kioltásával. Akarják ezt? Megteszik? De hát akkor ki a gyilkos...?

A szónokló szomszéd mind mind hevesebb lőn s utolsó szavai majdnem oly hangosak voltak mint a védőéi.

Az elnök fürkészőleg nézett szét:

– Csend!

Az én – egy régi Mefisztó-képhez annyira hasonlító – barátom elhallgatott s elpirult.

Kérdőleg fordult felém:

– Nos...?

– Nos, ha a vádlott maga mondja el e védbeszédet, bizton megmenekül az akasztófától; egyszerűen azért, mert bolondnak tartják!

A nem hivatalos szónok mosolygott egy kissé, de újra elpirult:

– Nem mondom, hogy a szavakhoz ragaszkodom...

E pillanatban hirdették ki az ítéletet:

»Kötél általi halál!«

Mefisztó barátom egész testében megremegett s valami kimondhatlanul fájdalmas vonás vonaglott végig arcán...

Mellettünk egy kövér hölgy ült, kinek szemhéjai egy vékony könyvet morzsolnak szét...

Mefisztó úr felém fordult s éles sarkazmussal szónoklá:

– Mi még mindég szeretjük a »limonádét!«

Én meg mintha könyeket láttam volna felcsillanni a gyermekies szemeiben...

II.

Egy napon vaskos levelet kaptam a helyi postával. Felbontva, egy sűrűn teleírott ív hullott ki belőle. Megnéztem az aláírást: hát Hajnács Gáspár – az én Mefisztó barátom neve volt alábiggyesztve.

A kétségkívül hosszú s félig nagyon is okos, de másrészt sült bolond levél így kezdődött:

»Valami szépirodalmi lapban véletlenül egy »borzasztóan« szerelmes versét olvastam. Első látásra némi szimpatia kelt bennem ön iránt: hát sajnálni vagyok kénytelen most, hogy »Kétely« című poémáját olvastam. Szegény barátom: ön kizárólagosan követeli magának hölgye szívét! Mit: nem ismeri a nő fiziológiáját, sem anatómikus összetételét? Ön nem tudja, hogy a nőnek nem lehet egyet szeretnie és lehet százat anélkül, hogy u. n. szerelmi ereje megcsappannék!? Felteszem, hogy kérdéses versében igaz érzelmeket fejez ki s nem képzelgés az sem, amire ott kilyukad, t. i. hogy megtudna halni, ha Adelgunda vagy Teofánia – hogy is hívják hősnőjét? – igen, – Lukrétia: mást is szeretne! Nos, barátom, akkor csak csináljon jó előre testamentumot; – mert biztos lehet feltevésében: Sidonie – vagy hogy is hívják? – mást is fog szeretni! Hanem üsse kő: mit törődik ön velem; én azt ajánlom: nyugodjék meg a teremtés rendelésében s vigasztalja magát... Nő –: nő! – Az imént keresgélve fiókomban, egy régi versemény-töredéket találtam meg; hja, én is voltam valaha – gyerek. Az asszonyról szól s önnek nagyon alkalomszerű. Nézze el a rossz rím s méretet és – okuljon belőle!«

A levélhez egy dialog, vagy helyesebben triolog volt csatolva, mely annyira sajtáságos, hogy kihagyva a kihagyandókat, itt közlöm:

I.

Az asszony, a szerető.

- Szerető.* Nos, édes angyalom,
A holnap éjfelén,
Kertednek déli részletén;
Titokfűdő édes homályban
Lelket üdítő illatárban...
Én majd korábban ott leszek
És készítem az - *enyhelyet*.
- Asszony.* (Gondolatokból ébredve.)
Nem... nem lehet...
- Szerető.* És vajh miért?
Aludni fog a férjrad:
Használhatod álkulcsodat;
Okos asszonyt ki rajta ért,
Vagy ördög volt vagy szinte nő...
Hű szerelem: az itt a fő,
A melynek minden semmiség!
(Félre) - És mindenség a semmiség.
- Asszony.* Ó Istenem, hogy nincs erőm,
Olvadni véled édesem,
Kinek ha csókját érzem,
Habzik erem és ég velőm...
De visszaránt a becsület.
- Szerető.* Ez ördögfit ne emlegesd!
Mely árny ablakban itt kerít;
S a borba ürömöt vegyít
Egy »Semmi« ez, mit emberek
Enszívükbe bevettének
És olyan nagynak képzelik,
Hogy a valónak élveit
Nem engedik be emmián;
Gondolván, hogy hely nem telik. -
Más lesz a baj, (szívére mutat) itt talán,
Csak baktat benn az érütés...
- Asszony.* Ó égi kéj és szenvedés!
Ha rajtam állna csak,
Ha őrült, bódúlt szívemen
Csak lelkem volna hallgatag
S ne zúgná zajjal száz harang:
»Ne tedd... ne tedd... ne tedd!«
Mi ez? A lélekismeret,
Elhalt anyámnak óvó szózata,
Mely megrezzenti lelkemet.
Megrezzéntvén,
Felébreszt ím,
Lágyan, halkan, csendesen...
- Könyörülj meg istenem!
- Szerető.* Ne kívánd tőle - tehetetlen,
De tégy magad szelíd galamb
Ki szörnyű naivul azt hiszed,
Hogy elhagyván vén férjedet:
Ezzel szívébe törsz tüzes vasat
Neki - és egész familiádnak
S az egész nagy világnak!
Ó kedves, együgyű virág,
A ki csak egynek illatoz,
Egy vén kertésznek nyíladoz:
Holott felnyitva néki a világ,
Ó kedves, együgyű virág!
- Ó kincscsel sűrűn megrakott.
S ki kincset egynek osztogatja el,
Annak, kit jobban másnál nem kegyel
S tán úgy se, mint egy másikat, -
Ó kincscsel sűrűn megrakott!
- Ó kedves, együgyű virág:
Hadd üdülnöm fel kebleden;
Ó édes, kedves kincsesem:
No, nékem egy szemert sem ad...?!
- Asszony.* Úgy, úgy, kiabáld túl lelkemet,
Felajzó, kínzó lelkeket!
- Szerető.* Hiszen a sors - nyilvánvaló -

A virágot nem egynek szülte csak
S ha bája kéjt bár egynek ad:
Nem léssen lénye még fakó!
A dús paza'lja vagyonát:
Kagylóval mernek Oceánt. –
Nos, édesem?...

Asszony. Szegény anyám! Ó óvó kéz...!

Szerető. Mondjátok meg folyó vizének,
Hogy egynek adjon hús italt!
Tiltsátok meg az ég legének:
Üdítőül csak egynek adj!
Ó irigy nép, bátor világ,
»Egyenlőség!« ki ezt kiáltod,
De nyomban rája úgy kívánod:
Csak egynek adja egy magát.
Haha! (gúnyosan nevet.)
Nos édesem... meg végre oszt'
Az édes titkot csak mi ketten
Tudjuk meg és más senki sem...
(Megöleli s megcsókolja.)

Férj. (Belép, meglepetve.)
Nos, Asszonyom?!

Asszony. (Pillanatnyi zavarral.) *A rokonom.*
Kiről beszéltem oly sokat:
Messziről jőve látogat;
Hogy már megyen, úgy sajnálom. –
A férjem! (A szeretőnek férjét bemutatja.)

Szerető. (A férjjel kezét fogva.) Jó uram...! (Az asszonynak kezét csókolva.) Az ég veled!
Teszem szerencsém röviden!

Férj. Derék... derék!

Szerető. (Menés közben sűgva az asszonynak.) No hát?

Az asszony. (Sűgva.) *Igen!*

* * *

Eddig tartott a sajtáságos poéma. A különös levél pedig így végződött:

»Még sem olyan bolondok azok az eszkimók...! Miért? Kérdje meg ön Hajnács Gáspárt vagy *feleségét.* – Laknak »itt« és »itt.««

III.

Az Erzsébetváros valamely névtelen kis utcájában, a levegő-fertőztető aszfaltgép örökös állomáshelyén, lakott Hajnács Gáspár.

Lehet, hogy azért lakott itt a város keleti végén, mert az intézet – melyben föld- és természetrajzot tanított – ép a város nyugati határán, az alsó Dunasoron vala elhelyezve. – Körülbelül egy tisztességes mértföldet kellett bejárnia mindennap vagy négyszer. És így talán azért nem járt téli kabátban a leghidegebb télben sem, nehogy valami nagyon kimelegedjék.

S azért volt-e olyan jó étvágya, mert sokat járkált, vagy azért, mert kevés módja volt az evésben?

Akárhányszor találkoztam véle az utcán, amint kenyérdarabkákat rágicsálva, lassan bandukolva olvasgatott. Egyszer össze is ütköztem vele, úgy hogy nem lehetett többé eltűnnöm; menten elfogott:

– Nos, most ha akar, ha nem: jön hozzám!

Az aszfaltgőzös most is ott füstölt a névtelen utcájában. Szinte jól esett bűzös melege a zúzos, dermesztő hidegben.

Mindjárt mellette a sarkon ott fagyoskodott az utca éléstára: a laczikonyhás szatócs.

Gáspár sült kolompért vett tőle:

– Nagyon szeretik a gyermekek...

– Ah, hát gyermekei is vannak?

– Fájdalom: éppen három darab! A házas életnek temérdek árnyoldala mellett a legijesztőbb árnya az: hogy szükségkép gyermekek származnak belőle... Adta fattyjai: az ember oly szívesen tekerné ki a vézna kis nyakaikat... A legnagyobbik fiam már 7 éves s annyi kalapot ront, mintha a fején járna! A legkisebbik alig négy hónapos s már is több esze van, mint az apjának... Most betegeskedik, talán lesz esze s meghal!...

A lépcsőházban egész raj gyermek támadott meg bennünket. Belecsimpajkodtak a kócos, rideg emberbe s »kis cukros papának« neveztek. Alig tudta őket lerázni magáról s úgy látszott, mintha szégyelné is előttem a dolgot s igyekezett rideg, méltóságos arcot vágni, de nekem sikerült észrevennem azt a pillanatnyi, végtelenül gyöngéd tekintetet, melyet Mefisztó barátom loppal a hanczúzó gyermekekre vetett.

- Hogy van az Irénke? - kérdezé látszólag a legnagyobb közönnyel.

- A melle lármázik s egész teste kék! - válaszolta a legnagyobbik fiú s igyekezett szomorú arcot ölteni.

A sarkastikus tanító elsápadt. Pillái megrándultak, aztán végtelen közönnyel mondá:

- Hm! Hol veszem a költséget a temetésre?

És nyílsebességgel futott fel a lépcsőn, mint ha engem egészen elfelejtett volna.

Egyedül léptem be lakásába.

Nem várt rend és tisztaság fogadott.

A konyha oly tiszta volt, mint egy üveg pohár. Nyilván keveset főzhetek benne!

Egy másik szobán kopogtattam. A szűk, de ragyogó, kellemes odú, úgy látszik, a Mefisztó barátom szobája volt. A fehér falon polczok, telve, roskadva könyvek terhétől. Egy fenyőfa-asztalon, Darwin rút, majomarcza és Schopenhauer eszményi, hatalmas alakjának fotografiája. Az asztal alatt félig kész gyermekjátékok.

Benyitottam a második szobába.

Az ágy végén egy jól táplált, kellemes arcú asszony-alak ül.

A szoba közepén meglehetősen díszes bölcső, melyet Mefisztó barátom hosszú karjaival oly ügyetlenül, de olyan buzgalommal ringat.

Mefisztó barátom, amint megpillant, ijedten ugrik fel a beteg gyermek bölcsőjétől s karonfogva: bemutat feleségének.

Leülünk s hallgatunk. Én nézem az asszonyt. Milyen fiatalnak látszik férjéhez képest, pedig valójában aligha fiatalabb nála. Most talán szebb, mint lánykorában lehetett. Telt idomai, kövér nyaka, melyből a haj fején kontyra van feltűzve: kihívó, de bájos.

A tanító lopva reá-reá veti szemeit s ismét olyan gyengéden mosolyog:

- Hej, asszony, fedetlen a nyakad, még megfázol!

A szobában nyári meleg volt. Az asszony pirulva fődte be nyakát.

- Tetszik látni, ilyen túlzott ez az én férjem. Úgy félti az embert még a szellő fúvásától is... pedig mennyire jobb lenne reá nézve, ha mi nem lennénk... A minapában is, midőn a Belluska himlős volt, éjjeleket virrasztott fenn mellette s bár az orvos saját egészsége érdekében szigorúan megtiltotta, hozzá is feküdt a kicsikéhez...

Mefisztó barátom ingerülten vágott közbe:

- Egy kis experimentáció volt az egész... az orvost akartam megszégyeníteni...

- Hát azért sírt napokon át, mint egy gyermek!

Ismét bennszakadt a szó.

A kínos csendet a tanító pathetikus szavai törték meg:

- Sírás... gyermek: az ember szivesen csavarná ki ezeknek a sokétű fattyúknak a vézna nyakait... ostobaság: a törvény azt mondja, nem szabad! Állítsatok fel egy tarpeji szirtet...

A beteg csecsemő felébredt és sírni kezdett. Mefisztó barátom izgatottan ringatta a bölcstőt: elfelejtett bennünket. A gyermek fájdalmas síráma mind erőteljesebb lón; jajja szívig hatott.

A rideg, sarkastikus ember kikapta a bölcsőből s halványan, arczából kikelve fel s alá szaladgált vele a szobában.

A rosszúl táplált szegény gyermekek divatos betegsége a ráng-görcs irtózatosan elcsúfította az ügyis vézna, még hajnélküli gyermekeket. Szemei felfordultak, kicsi végtagjai rángatództak, arcocskája olyan lett, mint valami piszkos fehérenemű, ajka tajtékszott s kínosan nyögött...

Mefisztó barátom szorosán kebléhez ölelte az emberi formáját elhagyott vézna testet s habzó, kékült ajkait össze-vissza csókolá.

A rángás még egyszer végig rohant a szegény áldozaton s a kis gyermek nem volt többé.

A rideg ember felordított:

- Meghalt! - s még szorosabban ölelé magához a kis halottat.

Az asszony egy könnyet törült le piros arczáról:

- Tedd le szegényt...

Gáspár nem akarta letenni, egészen elfeledkezett magáról s mindenféle becéző szavakat intézett a kis halotthoz s midőn az nem gügyögött vissza: haját tépve, zokogva rogyott le az asszony mellé. Ráborúlt annak széles keblére és sírt, mint egy gyermek.

Csakhamar észrevette azonban, hogy nem egyedül van s megtörülve arcát, közönyt erőltetve, magára szólt:

- Hm. Hol veszek pénzt a temetésre?

IV.

- Áldja meg az isten, hogy eljött; halálra búsulom, únom magamat. Az emberem manapság, alig-alig van itthon; szerfelett kesereg az elhalt kis fiúnk után... Egyre azzal vádolja magát, hogy halálának ő az oka: mert nem tudta kellő táplálék- s ápolásban részesíteni. - No bizony, mintha minden gyermek aranybölcsőben élne, mégis megé! Eljött az ideje: azt mondom, de Gáspárnak mindhiába; folyton-folyvást epezti magát. Bár nem szól, de én jól látom, mi bántja; és uram isten, mindegyre az ő bölcsészeti elveivel okoskodik, melyeket én bár nem tudok megérteni: mindazonáltal azt hiszem, hogy az egész szemérem. Talán ő maga sem hisz bennök!

-22-

Jaj, szinte azt is bánom már, hogy születtem. A gyerekekkel annyi baj van, egész nap vesződöm velök. És örökkön-örökké a gyomor gondja kínoz; délelőtt évődök: mi legyen ebédre, ebéd után a vacsorával s vacsorakor estve már a másnap reggelivel kell törődnöm... Gáspár pedig, ha perczre pillanatra hazajő: kétségbeejt levert arcza, s unalmas bölcselkedésével. Mind a férfiak ilyenek? úgy-e nem!? Aztán erővel el akarja velem hitetni, hogy ő valami borzasztó rosszlelkű ember. Utóljára annyit példázódik, hogy meglátom kékül, láztól kipersegett ajkán kicsapni a kénlangot... Istenem, Istenem, ezért megy férjhez az ember!

Nagyon csinos volt ez a könyező, panaszkodó asszony. Isten tudja, oda akartam hallgatni, mit beszél s egyre érzéki alakja foglalt el. Kifejlett felső teste ringott széles csipőjén. Viseltes, egyszerű, de tiszta kartonruhájában, tündöklő tarkójával, eszembe juttatta azokat a húsos, németalföldi, teljes korú madonnákat, apró, de csillogó kék szemekkel, ölükből a mohón szopó, vörnyeges hajú, erőteljes kis Jézussal.

Egy több mint esztendőnek látszó, maszatos kis leány ott csüngött a csinos asszony telt s előttem is födetlenül hagyott kebelén... Hát csak a Van Dyckék izmos, szőke szent Józsefe hiányzott a háttérből, hogy a hasonlat, a kép teljes legyen.

És szent József csakhamar jelentkezett. Azaz hogy egy szőke sertehajú, szerfelett izmos, hatalmas bajuszú úriember nyitott be a szobába.

-23-

Úgy látszik, nem számolt idegen ember ittlétére s meglehetősen feszélyezett módra nézett reám.

Mefisztó barátom főnöke, az intézet igazgatótulajdonosa volt ez élte javában lévő, piros, duzzadtképű úr.

Émelygős hangon mondá:

- Kívántam ténsasszonykát meglátogatni; hogy van? Hajnács nincs honn? Ah, igaz, épen most tart előadást; egészen elfeledtem!

E szavak közben pedig folyton s merőn a még mindig szoptató asszonyra szegezé szemeit, ki - nekem legalább úgy tetszett - nyakáig pirúlt e tekintet hatása alatt és összevonta ruháját mellén.

Lassan-lassan társalgásba melegedtünk.

Mefisztó barátomról volt szó.

A főnök szörnyen dicsérte nagy tudományát.

Az asszony unatkozottan erősítette szavait.

Én sajátos filozófiai elveit említém fel.

- Azt érteni kell! - jegyezte meg sarkastikusan a németalföldi modorú szent József s idegesen izgett-mozgott székén. Olykor mintha valamit akart volna felvenni a földről - lehajlott.

A tanítóné idomos alsó lábszára - amint lábait egymáson keresztbe fekteté - kilátszott a rövid ruha alól.

Az igazgató majd elnyelé szemével a kövér izmokat. Kis szürke szemei tágra nyilva csillogtanak. És elkékült pittye mintha összeragadt volna...

Csak szakadozott lélekzetvételünk s a szopós nagy gyerek majszoló gőgicsélése hallszott.

Az igazgató egyszerre csak megszólalt:

- Hallották már? a kezekből biztosan lehet jósolni.

Régi dolog, gondoltam magamban, de vajjon mit akar vele ez az ember!

- Nem hiszi ténsasszonyka? Adja ide a kezét, mindjárt megmutatom.

-24-

Az asszony félig-meddig kelleetlenül, kinyújtá vastag karját s húsos fehér kezét az igazgató tenyerébe tette. Ez erőltetve kaczagott:

- Nos, hát itt ebben a tenyerében, az izom határ-bevágásai egy nagy *M*-et képeznek; ez azt jelenti, hogy: »Mindnyájan!« A másik tenyerében - nyújtsa csak kérem ide - ismét feltalálható ugyanazon »*M*«; ez meg azt teszi, hogy: »Meghalunk.« A jóslat tehát így hangzik: Mindnyájan Meghalunk, tehát ön is!

A magyarázat közben az intézettulajdonos meg-megszorongatta a puha, fehér kezét s perczekegig - látszólag öntudatlanul - babrált, játszott vele.

De midőn váratlanul Mefisztó barátom lépett be a szobába, hirtelen - gyorsan elbocsájtá kezeiből.

Gáspár rosszkedvűen, hidegen üdvözölt bennünket; fürkésző tekintetet vetett az igazgatóra, ki megjelentekor felkelt székéről s feltűnő barátságosan szorított kezét a rideg emberrel.

Ez alig-alig szólt egy szót s mereven feleségére nézett, majd szemével integetett neki. Az asszony nem értette. Mire Mefisztó barátom elpalástolhatlan izgatottsággal mondá:

- Nézd csak Terus, nyitva van a nyakad: mondom, még megfázol... gombold össze mellénykédet!

Majd sarkastikusan hozzátevé:

- Nem azért mondom, mintha ezeket az urakat meg akarnám fosztani a kétségkívül »*felséges*« látványtól, melyet kebled nyújt; de tudod: a legkisebb hurut is pénzbe kerül!

Az asszony ajkait harapta. Az igazgató elfojtott dühvel, ideges mozdulattal hátraszegé fejét. Mefisztó barátom pedig folytató:

- Na ugyan! Ez urak kétségkívül láttak már női keblet. Az egyik olyan, mint a másik. Legfeljebb a kerekesség és teltség különbözteti meg őket... Aztán ki mondja, hogy a kerek és fehér szebb, mint a hosszúkás és barna? Egynek egy, másnak más! Ben Sidi Hassan Muley, a ki nagyobb úr, mint én, de tán az igazgató úrnál is nagyobb, - egy rézdenárt sem adna a mi kerekkeblű hölgyeinkért. Eh, az egész dolog utoljára is arra való, hogy a kölyköket táplálja...

Az asszony szemei megvillantak. Az igazgató vette esernyőjét s indulni készült. A tanító szórakozottan mondott neki »jónapot.«

Hárman maradtunk. Az a fojtó csend, mely vihart foglal magában: kínos érzést keltett bennem. Nem tudtam eltávozni s kín volt maradnom.

Az asszony kis leánykáját altatá, Gáspár pedig nagy léptekkel, mintha a kis szobát mérte volna, fejét földre szegezve, mélyen gondolkodni látszott. Olykor-olykor felveté szemeit s reám nézett.

Talán szerette volna, ha távozom?

De én, mintha le voltam volna kötve arra a székre, nem tudtam felkelni. Mintha megsibbadtam volna...

Mefisztó barátom most már folyton s mereven nézett rám. Egyszerre csak halk, de éles hangon beszélni kezdett:

- Lássá, ez a szőke izmos ember halálig szerelmes a feleségembe; kitöri a hideg, ha látja s ez az én asszonyom mégis kínlódni hagyja! pedig kár szegényt, olyan hálás firma! Láttá, mily kéjjel fogta kezébe az asszony kezét? pedig *csak* a kezét! Majd elnyelte... Teréz, nem is tudom miért kínozkod?!...

Az asszony ujjal elpirúlt. Valamit sziszegett nagy fehér fogai között. Azt hiszem, ezt mondá: »bolond!«

Mefisztó barátom folytató:

- Kár ennyire gyötörni ezt a szegény embert, mikor utoljára is... hm! Mit gondol, talán két vége van ennek a históriának? Dehogy, csak egy! S ez egy?...

Vigyázz, *addig* egészen lefogy az igazgató úr s olyan rút, nyurga lesz, mint én! Annyival sekélyesebb, mint amennyivel különb most nálam...

Teréz idegesen izgett-mozgott helyén. Elpirúlt, majd elhalványult. Fejével intett férjének. Nyilván azt akarta mondani hogy: »*ez előtt!?*«

Mefisztó barátom hangja mind keserűbb s hangosabbá lón:

- Aztán, ha teszed, okosan tedd. Meg ne hagyjad magadat csalni! Az igazgató úr pénzes, igen pénzes ember, érti hogy kell a publikumot kisajtolni... Kár volna elszalasztanod a szerencsét! Kitől félhetsz? Én tőlem?! Nevetség, leélted velem a java időt, itt vannak a porontyok, no hiszen: ki sajnálna egy elhasznált köpenyeget? Bolond, a ki sajnál. Adjó, el veled az ócskához! Jó éjszakát!... Kitől félhetnél hát mástól? Becsület: ostobaság. Agyrém, mely agyrémképen is alig él már!

A kar forró, a kebel meleg: eredj, várnak!

Az asszony levetette az ágyra alvó gyermekét. Felpattant, karjai remegtek, szeme villogott:

- Miért kínszasz, ember?!

- Én nem kínozlak, te kínszasz mást, mért kínozod, minek a sok teketória!... Öleld meg, rohanj karjaiba...

- Akarod?

- Nem bánom!

- Nem bánod? Jól van, mért nem mondtad ezt előbb!? Hogy mi vagyok neked: csak most tudom... Megteszem-e? Nagyon szívesen! Csak hogy még eddig egy csókomat sem kérte. Sebaj, felfogom neki magam ajánlani. S ha remeg, megmondom: hisz a férjem »nem bánja!« Mért ne tenném, mért ne szeretném? Kéjért s jó pénzért! Felezni akarod az árt? Legyen, nem bánom... Csakhogy mért nem mondtad ezt előbb? Mennyi haszontalan sóhajtól mented meg a levegőt. Az ő s az én szerelmi sóhajaimtól. Vagy azt hiszed, engem nem kínozott érte vágy? Csalódlod. Szeret engem s én is szeretem; szeretem, óhajtom!...

A tanító arcát halotthalványság futotta el, a mint a falhoz támaszkodva hallgatá ennek a lényéből kikelt s a szenvedélyességtől százszor megszépült asszonynak elfojtott, majd heves, el-elcsukló zokogástól benn-benn szakadó hangjait. Majd midőn az arcát kezeivel befödve, zokogva borúlt ágyára: könyes szemmel, ingatag lépésekkel, egész lényében meghatva, közeledett hozzá és kezére végtelen gyöngédséggel csókot nyomott:

- Teréz!...

Az asszony ellökte magától.

V.

A könyomatú, nedvességtől befuttatott arczképek még megvoltak, - egyéb azonban alig.

Egy rongyos bőrdívánra - melyet valószínűleg nem lehetett eladni - volt vetve az ágy -: huzat nélküli, toll-szegény párna s vattáját hullató, avúlt paplan.

Valami szű-ette faágy nyikkant-pattant a sarokban és ürességével a legnagyobb nyomorról a lehangosabban beszélt. Roskadozó lécein gyerekek játszottak, nyiharásztak, majd egyszerre elkezdtek picsogni.

A rongyos paplan alól Mefisztó barátom szederjes arcza, bozontos feje bukkant ki:

- Ide jutottam, a mióta nem látott. Három hónap óta lopom itt az ágyban a napot.

- Hol fáj?

- Mindenütt, de legjobban itt a szívem táján... Hé, Irmuska, mért sírsz? Talán éhes vagy, édes lelkem?... Olyan falánkok ezek a gyerekek! Igen, nincs valami nagy bajom, csak járni, lélekezni nem tudok. Egy kis sorvadás az egész; az, meg egy kis lustaság...

- Hát a felesége?

- Valami boltba ment, hímezni szokott éjszaka ingelőkre czakkot - azt ment eladni. Hiába, tömködni kell engem s a gyerekek se halhatnak éhen! A mi kis czók-mókunk volt, szépen megettük; a fizetésem meg beszüntette az igazgató, mit is tehetett volna egyebet? Nem bolond, hogy potyára hízlaljon egy élhetetlen embert...

Arthurka mért nyöszörögsz? Megint alakoskodol, mintha fáznál, te haszontalan kölyök! - Ugyan kérem, legyen olyan szíves, fektesse ide hozzám azt a porontyot...

Jaj, milyen sokáig jó az az asszony, még kora reggel elment. Megveszkődik már éhen ez a csürhe!

A gyerekek összebujtak egy sarokba s a földön feküdve, türelmetlenül hanykolódtak.

Atyjok szeme folyton reájok volt szögezve. - Köny, vagy betegségtől nedves az a zavaros szem?

A két éves kis Irmuska hozzám jó és térdemre mászik; keresgél zsebemben s egy ezüst huszast talál. Az öröm kifejezésével rejti markába.

Mefisztó barátom haragosan néz rája.

- Add vissza, te szemtelen?

- Hadd tartsa meg a kicsike.

- Nem szabad, add vissza mindjárt.

A kis Irmuska sírva nyújtja vissza a pénzt.

A tanító behúnyja szemeit. Istenem, milyen arcz!

A halált és nyomort, - ezt a két édestestvért - nem váz, de ilyen alaknak, ilyen elkényszeredett, kiszáradt, az enyészetet s az enyészet tragikumát magában viselő alaknak fessétek!

A magas homlok sűrű redőzete, a mély és sötét szemgödör felett összeráncolt, sűrű szemöldök: a kínról s a megkétkült lehajolt ajak: a kín öntudatáról beszél.

A mell emelkedése, esése oly zörgő hangot ad, mint mikor a féreg rág, öröl valamin.

A tanító, amint meg-megszólal, végigfut rajtam a hideg s őszi időn, letarolt erdőben, bűgő fákra gondolok...

- Mese, mese, kedves barátom, ez az egész élet; a kit meghat, gyermek! Tested nyomort érez, ne higgy neki: az egész csak mese! Boldog vagy? - múltó mese az egész. A természet álmodik: a vén dada regél s az ember elszontyolodva hallgatja a dajkamesét, hisz neki... Pedig olyan hazugság a kín és kéj mely a föld fiában születik, mint a sarkantyún forgó vár története s a voltaképeni igaznak, a természetnek semmi köze hozzá... Mese és semmi más az is, hogy pusztúlok itt e korhadt ágyon; vegyem komolyan elmúlásom, mikor csak mese; hisz ha elenyészek: csak a teremtés egy hóbortos álma hal meg bennem s a lényeg él tovább. Mese, bolondos mese - semmi más!...

A kis gyermek apjához símúlt s odadörzsölte síma állát a bozontos, szúrós állhoz s hagyta magát öntözni a könnyektől, melyek sűrűn patakzottak le a félig nyitott szempillák alól...

-31-

- Ki venné komolyan az életét? Éljen, a ki élni tud s pusztuljon a halál fia! Csak semmi köny, semmi gyerekes érzékenykedés!

Megfogja nézni néha ezeket a gyerekeket, mit csinálnak, élnek-e s hogyan élnek... Ha majd már én nem leszek!? És az asszonyt.

A beteget belépő felesége szakította félbe.

A szép asszony telve volt mindenféle holmival.

Az apróságok ráugrottak s elszedték az élelmiszerekkel telt kosarat s minden engedelem nélkül habzsolgáltak tartalmából.

Mefisztó barátom hálásan mosolygott feleségére, majd hirtelen elkomorult:

- Hát honnan vetted ezt a sok drága holmit?

- Pénzért!

- S a pénzt?

- A csak-hímezésekért kaptam.

- Asszony, hazudsz!

Az asszonyon csakugyan meglátszék, hogy hazudott; alig tudta zavarát elrejteni s félénken nyújtá az általa most hozott üveges orvosságot férjének.

- Köszönöm, de már egészen jól érzem magam, nincs rá szükségem. - Gyerekek, ide a ruhámmal, felkelek, el kell néznem az iskolába...

Az asszony hiába tartóztatta, Gáspár felöltözött és elvánszorgott.

-32-

Késő délután tért haza. Nem szólt egy szót sem, lefeküdt s ajkait összeszorítva hallgatott...

VI.

A bútorok visszakerültek. Az erzsébetvárosi kis lakás újra olyan volt, mint régen.

A szegény beteg azonban nem akarta az ő bőrdivánját elhagyni. Talán nem is tudta. - Csak feszeltget, vergődött, amint egyenként hozták vissza az elzálogosított tárgyakat. Beszélni akart volna, de nem tudott.

Az asszony jókodik körülte s ő a fal felé fordul. Mindig van egy-két gyerek a paplana alatt, kit hevesen ölel magához.

Alig-alig szól egy szót, sóhaját elfojtva, összeszorított ajkakkal, némán fekszik.

Reggel óhajtja az éjt s éjjel alig várja a reggelt. - A kielégített gyomrocskájú aprószenetek vígan hancúzának körülte.

Megjelenik a szőke igazgató úr is betegágyánál. Lehúnyva szemeit, alakoskodik, mintha aludna.

Az összeszaradt szemhéjak alatt két nagyon is éber szem ég, éget.

Az asszony halványan ül egy széken s int a vendégnek, hogy távozzék.

A beteg felveti szemeit a szép asszonyra s nézi, hosszan, nézi.

Mondhatlan szerelmet sűgároznak ki magokból a még mindig gyermekies, de már homályosodni kezdő szemek.

-33-

És megcsillan a kifejezhetetlen emésztő vád is a merev tekintetben.

Az asszony elmerülve néz a semmisségbe s bár arcán a szájalom látszik, alakján, érzéki testén tombol az élet.

Szegény beteg szólani akar s ki-kiejt egy tört, értelmetlen hangot. Végre mégis kimondja:

- Igaz?
- Mi?
- Semmi... semmi!

Behúnyja szemeit s a falhoz fordul.

Napok mulnak s nem szól egy szót sem. Nincs semmire szüksége s alig eszik valamit. Orvost nem enged magához. Egy nap azonban odaszólítja magához az asszonyt, összevissza csókolja kezeit:

- Hát igazán édesanyádéktól kaptad azt a sok pénzt?
- Igen.
- Mióta nem koldúsok?
- Örökölték.
- Igaz?
- Igaz!
- S te nem üzöl el magadtól?
- Ugyan!...
- Ah, mint szeretnék élni, élni...

Nem fejezte be a mondatot; nem akarta, vagy nem tudta?

Voltak azonban napok, midőn ismét szerfelett nyughatatlan lett. Úgy tetszett neki, mintha az ablakon keresztül a szőke igazgató alakját pillantotta volna meg.

- Miért jó ide engem kínozni ez az ember!?
- Hisz nem jó!
- Láttam.
- Képzeldöl.
- Tudom, hogy veled tartasz.
- Ugyan!...
- Tudom, bizton...
- Ne kínozz!
- De érzem...
- Nos ha igen, hát igen: a gyermekek csak nem halhatnak éhen s te úgy sem »bánod!«

Gáspár elhallgatott, de kevés váratva ismét megszólalt:

- Igazad van, a gyermekek nem halhatnak éhen s a beteg dögöt is táplálni kell... utoljára is nem nagy dolgon áll a vásár...

- Hanem édes, mondd meg, *úgy-e nem igaz!?*
- Nem.
- Esküdj meg.
- Ugyan ne kínozz, mondtam, esküszöm.
- Nem azért... csak kíváncsiságból kérdelem.

A betegnek ezután jó napjai következtek. Majdnem víg volt, bár teste mind jobban-jobban hanyatlott. Egy természettudományi munkáját emlegette, melyet benyújtott a minisztériumnak s mely talán mindannyiokat gazdaggá, őt magát pedig neves emberré teszi.

Naphosszant elcsókolgatta felesége kezét s egyszer erővel azt akarta, hogy a lábát nyujtsa fel ajkához, hogy megcsókolhassa.

Volt azonban arra is idő, midőn idegesen lökte el magától az asszonyt s erővel a kórházba akart menni. És midőn nem tudott felkelni, dühében véresre marta ajkait. Ilyenkor - de nagy néha - csakis a gyermekek tudták felvidámítani. Minduntalan kiküldte az asszonyt szobájából: hagyják magára.

Jöttek a márcziusi napok, a hó leolvadt a folyosókról s a kis udvarban víg lett az élet. A lakók estenden ki-kiültek beszélgetni.

A beteg figyelt ágyában minden neszre s mohón hallgatta a terécselést.

Mohón itta a mérget. Feleségéről folyt a beszéd. Szó volt arról, hogy estve 10 óra után valaki belopódzik a tanítóékhöz...

Gáspár nem húnyta le többé éjjel szemeit. Visszafojtott lélekzettel hallgatódzott az egész hosszú éjszakákon. Nem vett észre semmi gyanúsat.

Hanem egy éjjel, mintha a szomszéd szobában halk susogást s némi fényt vett volna észre.

Összeszedte minden erejét s vigyázva, nesztelenül felkelt.

Odavánszorgott a szomszéd szoba ajtajához s az avúlt ajtó egy széles hasadékhöz nyomta szemét.

A félhomályban szerfelett megélesült szemeivel egész világosan kivette felesége s az igazgató alakját. Az asszony a férfi ölében ült... Az ágy meg volt vetve... Kéjes csókok nyöszörgő, susogó hangja hasított végig rajta.

Csodálatos - nem rogyott össze. Majdnem szilárd lépésekkel odament ágyához s leült.

Egész éjjel virrasztott. Alig várta a reggelt.

Hajnalodott. Felköltötte a gyermekeket s felöltöztetve kézen fogá. Mind a három az ő szobájában hált s nagyon ragaszkodott hozzá.

- Tacscs megyünk, kicsikék... csak csendesen, fel ne költsétek a mamát...

A házban még mindenki aludt s nem látta senki a lépcsőkön, a gyermekeit kézen fogva vezető s lefelé támoigó beteget.

Az utca-ajtó már nyitva volt.

Mefisztó barátom még egyszer visszanézett a kis másodemeleti lakásra, melynek egyik ablaka még be volt függönyözve.

Még egyszer visszanézett s aztán elkábúlt: szédülő fejjel, reszkető térdekkal kilépett az utcára...

VII.

- Gyerekek, hagyjatok egy kissé aludni, legyetek csendesebben...

A kicsikék meggubbaszkodtak egy sarokban s összeszoríták ajkacskáikat. Irmuska felemelte picziny mutató-ujját s »csitt«-et intett.

Mefisztó barátom félszemmel nézte a gyermekeket; ajkát a bánat és az öröm hol sírásra, hol mosolyra vonta.

A pinczeszoba kis ablakai nyitva voltak s így az utca pora szabadon szállhatott le vizitelni kenyeres pajtásához - a pincze-penészhez. Nagy néha egy-egy elhervadt, eltaposott ibolyaszálat sodort le magával s az elesett kis virág besúgározta a nagy rideg odú hamvas homályát; az aprószentek hasra feküdtek körölte s úgy néztek, kaczagtak neki:

- Virág!

- Világ!

- Vilyá!

Kiáltottak fel mind a hárman egyszerre s ragyogó tekintettel néztek apjukra, ki félig lehúnyt pillák alól leste, mosolyogta és - siratta őket.

Az asztalon iratcsomók heverték, a toll még azon tintásan, amint a tanító letette: ott feküdt mellettük. Mintha az egyetlen ágyon kimerülve elterültnek intett volna: »Végy fel tovább... tovább...!«

A tanító szomorúan nézett rája. Érezte, hogy aligha veszi fel többé azt a tollat. Nagyon, nagyon el volt fáradva s úgy tetszett neki, mintha ez életben soha már ki nem pihenhetné magát...

Egy hónapja folyik az emberfeletti küzdelem a hanyatló, elgyengült test s az erős akarat között, most ím mindkettő kimerült.

»Vége!« gondolja magában a hipermaterialista s szíve elszorúl - nem magáért: hanem ezekért a »porontyokért.«

Behúnyja szemeit s úgy érzi, hogy milyen, milyen jó volna elmúlnia, elfelednie, hogy élt valaha! Majd felvetve elkényszeredett szemhéjait, egy tekintetet vet a játszó apróságokra s arra gondol: »ha ezek nem volnának!«

Hanem azok nagyon is »vannak;« élnek, élni akarnak s örülnek az életnek.

- Az élet nyüzsgő bogárkái!...

Alig tudja mozdítani tagjait s mégis mondhatlan dacz fogja el szívét: élni akar ő is, élni ezekért.

Erőt érez magában, mely legyőzi azt a majdnem ellenállhatlan nehézkedést, melylyel korhadtteste le a sírba enyészetbe vágják. Azt a már-már kifogyni vélt erőt érzi magában ismét felviharzani, mely egy hónappal ezelőtt ama lesújtó éjjelen szétzúzott szive, kiomló véréből alakult.

Szürkül. Ez a homály, mintha az emlékezet szárnya volna, hamvas, alaktalan ködén kínzó képek jönnek. Ama éj képei. Egy imádott, de hűtelen asszony.

Szegény Mefisztó nyöszörög, hánykodik szalmazsákján. Majd fogait összeszorítva mormog:

- Azért se, nem fáj... egy asszonyért: nem!

A képek azonban mindjobban élénkülve, sokasodva zajognak körülte s veszett ebekként reárohannak.

Egy-egy jaj röppen el a megdagadt ajkakon, majd meg ismét az a susogó, tompa, daczos hang:

- Egy nőtényért? Piha!...

Felkel az ágyról s le-fel járkal a szobában. Nem akar emlékezni. Egy hónap óta mindennap nem akar emlékezni s mindennap emlékezik.

Szégyenli magát.

Voltak perczei, melyben visszavágyott ahhoz az asszonyhoz; közelében a bűn, a hűtlenségnek szívesen szolgált volna martyrjául, csak zsarnok bűnösétől olykor-olykor egy kézszorítást, egy mosolygó tekintetet kapjon...

Útálnia kellett magát, ha e vágyra gondolt.

És sokat gondolt rája.

Egy kiadónak valami krestomatiát csinált s a másolni való halomszámra feküdt asztalán. Tolla sebesen perczegett végig a papíron, a gyermekek játszottak, zajongtak, kiabáltak körülte; a szomszéd lakásban valami gőztésztagyár kazánja dübörgött, zakatolt, míg a közel és távoli gyarak zaja egy állandó menydörgésben olvadt fel, mely megrezegteté a kis lakás ablakait s elnyomta a minden pillanatban felhangzó harang s csengettyű zúgását. És ő e siketítő zajban, munkában elfoglalva s munkálkodva, csak egy elfojtott halk hangot hallott: ama útálat hangját, mely önmaga ellen kelt fel benne.

Olykor-olykor óriási zuhanás zaja remegteté meg a pinceszoba padmalyát: az átelleni vasgyárban a gőzkalapács működött.

A tanító roncolt idegein végig futott a csattanás s arra gondolt: milyen, milyen jó volna az alá a mázsás kalapács alá tenni égő fejét s porrá zúztatni általa!

És ez az ennivaló kis lotyó, a szőke Irmus, felmászik ölébe, kövér karjaival átöleli nyakát s hízeleg:

- Hadd írok én is, apa!...

Milyen kedves, milyen jó, milyen szép gyermekek! A megrögzött gúnyolódónak álmokképek jelennek meg. Élni csendben, mindnyájan együtt, munkálkodva, boldogan megöregedni s az őszülő elgyengült fejét új, erőteljes hajtásain pihentetni meg... Álom, álom! Látni az édes portékák gyarapodását s mosolyogni diadalukon...

A munka még álmodozni se hagyja. Kenyérre van szükség, sietni kell. Ha kín, ha kéj: el kell nyomnia minden erejével, tiszta főre van szüksége, hogy dolgozhasson.

»Tiszta fej, tiszta fej!« motyogja magában a szegény ördög s halántékán majd kipattan az ér, amint vézna kezében a toll perczeg.

»Nyugalom, nyugalom!« ismétli magában a jelszót - s nincs egy percznyi nyugalma.

Éjjel, midőn füstölgő lámpás mellett dolgozik s a gyermekek szanaszét hevernek körülte: fel-felkél székéről s mosolygva nézi az alvó Cherub-fejeket.

»Adta porontyai, én dolgozom, hogy ők aludhassanak!...« így szól s a félig nyitott ajkakra halk, gyengéd csókot nyom.

S ha ezek nem volnának? Már régen meghalt volna! - s ha majd ő nem lesz: a kicsikék bizonynyal meghalnak éhen; vagy a mi még rosszabb: anyjok bűnének árából élnek!

Ez a gondolat nem hagyja nyugodni a gyengülő kezét. Legalább addig akar élni, míg a legnagyobb fiú kereshet valamit s ha nyomorogva is, de eltarthatja a kisebbeket.

Nevetség!

Az imént tollat vón kezébe s az kihullott ujjai közül. A vén stoikus elsápadt.

Hát már csak egy pár napja van hátra!?

Ijedten hanyatlik hátra ágyához s lerogy!

Avagy talán már csak egy-két óra?!

- Beteg vagy apa? - szólalt meg a legnagyobbik fiú.

- Nem, feküdjetek le s aludjatok...

- De mért tesz oly különösen a melled?

- Tréfál.

- Apa, én félek!

- Vond arcodra a takarót.

A közeledő est elfödi a gyermekek elől atyjok elkékült arcját.

Az utcán meggyújtják a lámpásokat. Dörömbölnek az ablakon: a házmester teszi be az ablaktáblákat. Lekiált a sötét szobába:

- Pálinkás jó estét, tanító úr, ím itt egy levél; még reggel hozták.

Gáspár felvászorog az ágyról s meggyújtja a lámpást. Reszkető kézzel veszi kezébe a levelet és olvas.

A levél a közoktatásügyi minisztériumtól jött s azt tartalmazá, hogy a tanító természettudományi művét kiadásra elfogadják s a tiszteletdíj mennyiségének megbeszélése végett a tudós - rövid időn valószínűleg hirnemes - tanító urat örömmel látja magánál a miniszter úr...

Az öröm rég elfeledett érzése nyilalt át a beteg testen, mely e perczben mintha megújult volna.

A gyerekek felugráltak fekhelyeikről s körülvették egészen átváltozott apjakat.

Gáspár megölelte, megcsókolta valamennyit s azt gondolta magában: »milyen jó, már most meghalhatok, a porontyok nem hálnak éhen!...« És némi, talán most először érzett büszkeség csillogott fel megtört szemeiben.

Fel akarta venni cipőjét, kalapját, de ismét elveszté minden erejét s az ágyra rogyott. - Jó ideig nem szólt s üvegesedni kezdő szemeivel mereven a csepegő padmalyra nézett. Majd odahitta magához a legnagyobb fiút:

- Arthurka, menj el anyátokért.

A kis fiú szinte repült ki az ajtón. A mint bevágódott utána a nehéz kilincs, Mefisztó barátom rémülten húnnya le szemhéjait s mint ha valami megszakadt volna benne: irtóztatón összerázkódott...

VII.

Valahonnan egy orvos cseppent ide. Mefisztó mosolyogva adja oda karját:

- Itt a pulzusom, üt-e még? - majd latinul hozzá teszi - disce latine!

Mert hát ha ezek előtt az apróságok előtt sem titok már végzetők s tudják: mi az a halál?! ha tudják, akkor bizonynyal félnek is tőle - ma még.

- Illustrissime, beszéljen hát csak latinul, olyan hasznos ez a holt nyelv - nem érti senki, talán ön sem, - azért csak ha kimondja, - amit meg kell mondania - szóljon az így: »jam moritur!« - Ez sokkal jobban illik egy haldokló tudóshoz...

A fiatal doktor szokatlan buzgósággal vizsgálja meg a gúnyolódó beteget. A mai hírlapokban olvasta nevét s értesült dicsőségéről. »Egy érdekes beteg, hm - hivatva van híremet megállapítani!« - gondolta magában, félig-meddig öntudatlanul, míg a csontos, beesett mellet kopogtatta.

- Tehát nem »jam moritur!« Ön még sokáig élélhet ezzel a bajával, ha jól táplálkozik, szolidul s gondatlanul él. Sőt mi több, idült hurut s vérszegénységéből ki is lábolhat, családja s a tudomány örömére! (És az én dicsőségemre - tette hozzá magában.)

- Gondolja? De hát nekem nincs szükségem többé az életre; máig kellett élnem; most már meghalhatok - és meg is fogok gebbedni... Csak valami csillapító szert adjon, édes doktor úr, egy kis morfiumot, erre úgy is nagyon rászoktam s nagy adagot vagyok képes belőle bevenni; boszant ez az éles fájdalom mellem s gyomromban. Aztán meg, nyugodtan szeretnék elaludni, minden ostoba teketória, vergődés nélkül; különben ez a népség itt körültem még megjedne...

Az orvos önelégülten mosolygott receptje fölött: »Azért sem fogsz meghalni, az első nevezetes betegem... nem engedlek, élned kell - s nekem is élnem - általad!«

Az orvosságokat a házmester csakhamar meghozta. Belladonnás kotyvalék s jó nagy adag morfium volt az üvegekben. A morfiumot az orvos úr maga akarta beadni, nehogy valami baj történjék, de a beteg kézzel-lábbal protestált:

- Sohse féljen, doktor úr, nem fogok bevenni, csak a rendelvény szerint egy cseppet - de majd csak később. Külömben az egészet is bevehetném, akkor se kottyanna meg; hozzá vagyok szokva... És még várok is valakit...

Ezek az utóbbi szavak úgy ejtettek ki, hogy az orvos »alászoigáját« érthetett alatta. Csakhamar ajánlotta magát, megnyugtatta a beteget, hogy reggel ismét eljön. Amint betette maga után az ajtót, a beteg mohón kapott a morfiomos üveg után.

- Egy egész gramm! - susogta fogai között éles gúnnyal, kitörő örömmel - hisz ettől két ember is kényelmesen felfordúlhat; ó, az ostoba kontárja!

Magához hította a gyermekeket - Arthur kivételével, ki még nem jött meg - s megcsókolá, megölelé őket; hosszan, hevesen, mintha csak az életet akarta volna belőlök kiszívni:

- Szeressétek anyátokat, bogaraim... mert különben levágom a fületeket... Most pedig mars ki; menjetek ki, édes, egy kicsit az udvarra.

Amint az aprószentek félve engedelmeskedtek, a beteg még egyszer megvizsgálta a morfiomos üveget. Behúnyta szemeit s kivevé belőle a dugaszt; átható maró illat szállt mellére. Gondolatai keresztül-kasul szótték egymást: feje szédült, melle elszorult... A kevés vér lázas testében örült gyorsasággal kering, az üterek kikékelnek bőrén s majdnem kipattannak...

-45-

Külömben egész lényege mohó örömet fejezett ki. Szemeivel majd elnyelte a mérges üvegcsét.

- Milyen jó lesz nem tudni, hogy nem érezek többé... Megszabadulni a kízó, terhes éntől... egy gondolattól, mely talán omló poromat át fogná hatni, - ha az öntudat egy cseppje fönmaradna... Asszony!... asszony!...

Az utolsó, hörgő hangon kiáltott szavak viszhangzanak a bolthajtásos, nedves helyiségben. - Szegény Mefisztó, méla érzéssel, majd bénító fájdalommal képzel maga elé egy asszonyalakot és

Ajkához viszi az üvegcsét, - egy pillanat s az utolsó csepp méreg is eltűnik ajakán. Az üres üveget eldobja magától s kinyitja szemeit...

Az asszony áll előtte. A gyermekek belefogódzanak ruhájába s hozzá símulnak.

Az asztalon a lámpa halvány fényvel ég. - A házmester újra dörömböl az ablakon s kinyitja a táblákat.

Hajnal-zöldes, aranyos színű ég pillant be az ablakon. Halk zummogás hallik az utcáról, a munka újra megkezdődött...

Az asszony egyenesen az ablakhoz megy s kinyitja szárnyait. Üde, még fertőzetlen lég csapja meg a beteget... Az utolsó reggeli levegő.

Gáspár körülnéz s úgy találja, hogy mennyire lakályos lett itt minden. Ilyen jól még nem érezte magát ebben a pinczeszobában. - Az asszony azt hiszi, hogy alszik s tesz-vesz, rendbe hoz mindent. A lábáról lecsúszott takarót újra felteszi.

Titkon egy-egy pillantást vet a hűtelen asszonyra. És szive elszorul, amint látja, hogy megváltozott, hogy lefogyott az.

-46-

A régi szépségből kevés maradt meg. A beesett szemek titkos vád, néma kínról, könyezve átvirrasztott éjjelekről beszélnek neki. Szíve meglágyul, kinyújtja kezeit:

- Teréz!...

Az asszony remegve közeledik hozzá s szótalánul - mintha semmi sem történt volna - megcsókolja már verejtékező homlokát.

Gáspár alig tud szólni:

- Ülj le kérlek, ide az ágyamra... Beszéljünk egy keveset. - Régen nem láttalak!...

Az asszony leül s némán int fejével.

- Igen, beszéljünk egy keveset... Talán egy óra - és én nem vagyok többé. Ehhez ugyan senkinek semmi köze; megsiratni úgy se fog senki... Ne is vesztegessünk hát erre szót, nem azért hivattalak, sem azért, hogy talán látni óhajtottalak volna még egyszer... tisztességes embernek túl kell magát tenni ilyen kicsinységeken... Az a kérdés: mi lesz a gyermekekkel? Ezeknek, úgy tetszik, semmi kedvük sincs meghalni, hát hadd éljenek! - De hogy fognak élni? Rád bízom őket, ha nem félnék: rendetlen életet fogsz folytatni és ez nem volna a *gyermekeknek* - jó...

Legokosabbnak találnám, ha férjhez mész, bár szegény, de erőteljes emberhez; a gyermekeket magadhoz veszed s kiadásra elfogadott munkám árából felneveled őket, míg magok is kereshetnek... Nos, mért sírsz, nem olyan nagy teher az végre s innen-onnan az anyjok is vagy!...

-47-

Az asszony elfödte kezével könyező szemeit. A beteg folytatá:

- Pedig lehetett volna ez máskép is, együtt nevelhettük volna fel őket... de már most vége, te máskép gondoltad jónak; - áldjon meg azért is az áldó!

Teréz fuldokolva nyögé:

- Esküszöm...

- Asszonyeskü: buborék, semmi! Mire esküdöl?

- Hogy csak téged szerettelek...

- Azért adtad magad másnak?

- Azért! Láttalak nyomorogni, betegen sínylődni, éhen, szomjan; a gyermekek majd lehúztak egy darab kenyérért s a legkisebbik ing nélkül didergett... A szívem elvette az eszemet és elestem - de a te beteg s gyermekeid éhező, didergő teste buktatott el, egyszer, először s utoljára...

Végtelenül kéjes érzés futotta át a beteget. Minden fájdalma, mintha egyszerre eloszolt volna. Egészen újra született.

- Milyen boldog vagyok! - gondolta magában s közelebb huzódva feleségéhez, átölelte derekát. Teréz megölelte s megcsókolá remegő kezeit:

- Bocsáss meg... maradj életben... élve fogsz maradni; tudom, érzem...

Gáspár egyszerre melléhez kapott, villámszerű nyilalás szögezte testét keresztül: a méreg kezdett el hatni. A beteg alig hallhatólag nyögé:

- Menjenek ki a gyermekek, megtalálnak újedni tőlem... Te nem utálsz, Teréz?...

Az asszony válaszul a mindjobban verejtékező homlokot törölte s öntözte elfojtani nem tudott könyeivel.

- Mindig téged szerettelek, most is és mindig téged foglak szeretni.

Mintha a szív legtitikosabb mélye nyilatkozott volna meg ez ünnepélyes perczben. A nő tiszta lényege levette magáról a körülmények, viszonyok és a világ sarát, szólalt meg legtisztább, legbensőbb hangján. És a kínoktól összezsugorított haldokló megdagadt arczán, az eltorzult izmok fölött, sajátságos torz mosoly alakjában ott ült e szavak hatása: az üdvözülés. A kidülledt, már-már vérben forgó szemeken, különös méla, de zavart boldogság fénye vibrál. A tagok már-már kékülnek, a mell kidülled és hörög, a szervezet és a feloszlás harcának irtózatossá tünetei megjelennek és a lemondó, de boldog mosoly áthatja az egész alakot.

Krisztus a keresztfán!...

Közeledik a végső delirium, perczre-pillanatra visszatér az öntudat az alaktalan agyba s a haldokló még egyszer megszorítja felesége kezét s hangtalanul mozgatja hűlő ajkát.

Az asszony megérte s int fejével:

- Szeretlek!...

A materialista agyában zavaros-kínosan felkelnek s elszállnak az utolsó gondolatok:

- *Ha tudtam volna... mily jó volna élni!...*

Késő!

Mintha óriási robogó mozdony dübörgését hallaná, közel, nagyon közel s ő bármiként is akarná kikerülni: nem tudja... Egy percz s összezúzva hever a mázsás kerekek alatt... A hamvas homályú szoba lángba, piros lángba borúl körülte, a tűznyelvek feléje csapnak, átölelik, égetik leírhatlan mohó dühvel...

És az üdvözítő mosolya csak nem akar eltűnni a rángó arczról.

Még félig öntudatánál van s még tudja, hogy már csak félig öntudatos s ez is oly rohamosan, örült gyorsan fogy... Kicsinyes dolgok jutnak eszébe: egy diákkorában írott vers, kortesnóta végső melódiája, valamelyik tanítványának a hangja, a csatt felesége nászéji czipójén, mely akkor leszakadt, szinte csörrenését is hallja...

Érzi, hogy ezt a végtelen kínzó világosságot, mely most parazsakat dob reá, nemsokára felváltja a végtelenebb, örökös sötét.

- *Pedig mily jó volna most élni...* zsong benne egy zavaros, sejtelmes érzés. De egy másik, igazi lényege hangosabban köszönti a közeledő örök éjjelt:

- Nem szabad élnem: a gyalázat megvan, így vagy úgy: mindegy! Egyszeri hűtlensége örökösén kínozna, marna mellette... És lehetne-e nála nélkül élnem?!...

Összeszedi még egyszer erejét s bár rendetlen, de emelt hangon szól:

- Csókolj meg, aztán menj ki, édes; - jöhetsz vissza mindjárt!...

Maga marad. Értelmére ráborúl az örökös fátyol. Már csak egy-két érzékében él. Összebeszél mindent, fel-felszökik ágyáról, hogy ismét visszarogyják. Váz karjával különös gesztusokat végez...

- Asszonynép... ostobaság... tenyészésre való...

- Hogy a kölykök tápláltassanak...

Az egyik kezében - melyből majd kicsurran a vér, úgy összemarkolja - mintha valamit szorítana... Egy kis hajfűrt...

- Vive l'Anarchie! kiált fel még egyszer mély, dörgő hangon s térdkalácsa összeütődik, felső

II. Egy tragédia.

-51-

Garibangyi nagyon vígan söpörte a rá kirótt sarat künn az újpesti úton.

-52-

Táti, meg az öreg Virág egyre csak azt nézték, milyen szaporán forog a Garibangyi kérges kezében a nyírfasöpőrő nyele s milyen vígan füttyörész az öreg s hosszú sárgás-őszes szakállába hogy mosolyog egyre...

-53-

Virág, a ki nagyon fortélyos ember volt, egy vasárnapi reggelen így szólt a Tátihoz, miközben a pálinkás bódéból ki a stánciójukra utczasöpreni bandukoltak - hogy: »te Táti, az a hunczfut Garibangyi alighanem megütötte a lutrit!«

»Az ám!« szólt Táti s kalpagját fel a feje búbjára tolva - megállott az utca közepén:

- Vigyen el az ördög, ha igazat nem mondasz!... Már az nincsen másképen... Úgy van, hogy a vén hunczfut megütötte a lutrit...

Az utca másik szélére, az öreg Garibangyihoz a szél meg a seprőcsapások alatt felkavargó por odahozott egy-két hangosabb szavat az utczasöpőrök suttogásából. És az öreg tovább mosolygott tömött szakállába, olyan vígan, olyan elbizottan.

Virág átkiáltott hozzá:

- Garibangyi, sohse légy oly büszke...

-54-

A vén utczaseprő ravaszon sandalított vissza:

- Hát ha van rá okom...

Erre meg Virág toltá volna fel kalapját feje búbjára, ha kalapja egyáltalán lett volna:

- Táti, halld csak: ez a vén kötélrevaló aligha nyert a lutrin, de biztosan elemelt valahol valamit...

- Ejnye, kutya a lelkem, ha igazat nem szóltál! Nyilván valami papi bugyillárist...

- Vagy valami utas adta oda néki a kufferjét, hogy vigye ki a vasuthoz s az öreg elvasutozta magának...

- Vigyen el az ördög, ha így nincs! Én is láttam az öreget kinn az állomáson tőrüszkődni a trágerek között, valami utas holmijáért. Bár a veressipkások nem egyszer megagyabugyálták, de az öreg nem tágított; ha ma pofon ütötték, holnap megint ott ácsingózott s majd lehúzta az utas embert: »Majd beviszem én, majd beviszem én kérem! a holmiját nagyságos uram...«

- Aztán meg a pálinkás-putyikosnak is kifizette a 7 garását s azóta nem néz a boltja felé se, - sutytyomban bort iszik nyilván...

Garibangyi csak loppal nézte, hogy sandalítanak, hogy susognak róla. Végtére meg nem állhatta szó nélkül:

- Jertek csak, málészájúak!

Táti és Virág egymásra néztek, aztán oda czammogtak a vén Garibangyihoz, aki akármilyen perfidül viselkedett irányukban egy idő óta - mégis csak kenyerespajtás és régi kartársuk volt.

-55-

A régi kolléga kigombolta felső kabátját - ami rövid ideig tartott, mert a kabáton csak egy gomb volt, az is csak így-úgy odaférczelt kapocs képében - aztán a belső zsebéből egy csomagot vón elő.

Midőn a csomagot kinyitotta, a Táti meg a Virág menten elejték kezeikből a seprőt; és szemeik csillogának. Virágnak azonban csak az egyik, mivelhogy csak egy szeme vala. (»A másikat« - így adá elé a dolgot ő - »kiütötte a gyaluforgács, amikor még asztalos voltam s négy segéddel dolgoztam... Ez volt az oka annak is, hogy felhagyék gyilkos mesterségemmel...!« Erre az előadásra a mindenben akadékos Ruzsi Pál - szóda-hordó a pálinka-boltos ténsúrnál - azt veté ellen, hogy: »igen ám, kiütötte a zsandár, a mikor a tulajdon vörös manipulás-bugyillárisát akartad elcsízelni...«)

Tehát midőn a csomag kibontatott, a Táti és Virág mind a három szemei csillogának.

Háromnegyed, fél és egynegyed szivardarabok feketéltek - pettyesen - barnállottak - csávosan és nagy számmal a papirosban.

Valódi, a színház előtt keresett, gondosan megmosott havanna, Kuba és belföldi szivarvégek...

Garibangyi kimarkolt belőlök egy csomót s kartársait megkínálta:

- Nesztek, gyujtsatok rá... aztán... aztán eljöttek hozzám, a *lakásomra*...

A kartársak egyik bámulatból a másikba estek. Virág átható esztét két csodálatos gondolat csapta meg:

- Garibangyi szivarokkal - nem is »egyekkel« kínálja meg őket; - és hogy Garibangyinak lakása van! - tört ki ajkán hangosan a kérdés, melyeket Táti újabban ismételnie, gondolatuk eredetiségénél fogva is - jónak látta.

A dúsgazdag utczaseprő ismét mosolygott, tenyereit egymáshoz dörzsölve, sipkáját betyárosan bevágta a szemébe s a leghosszabbik szivarára gyújtva, azt is papirszipkába téve, megindult lefelé az újpesti uton:

- Gyertek csak... mutatok valamit a lakásomon: egy szoba és konyha; a konyhában; - Krinolin...

Tátiék némán ballagtak utána. Táti nem gondolkodott semmin, hanem Virágra nézve, szerette volna megtudni, hogy miről elmélkedik ez; mert megvolt győződve, hogy ez elmélkedések tárgya és módja okvetlenül korszerű és éles; Virág arcza azonban nem árult el semmit. Két - még meglevő - ki nem ütött - foga közé szorítva szivarját, nem annyira a füstöt, mint a levét szívta abból s időnként némi merengéssel, erősebb vagy gyengébb taktussal, egyet-egyet pökött.

A cselekmény e momentumai a következő gondolatok drámai - mert csattanós - befejezéseül szolgáltak:

- Szivarral kínál? Mily szokatlan jele a baráti érzelmeknek! Mire véljem? Mit jelent?... Garibangyinak lakása van? Hogyan és honnan? Tehát mióta nem hál a »hajléktalanoknál«, azóta szobát árendált? Rendes lakást? Mióta változott meg a világ sora? Csakugyan itt volna az üstökös, hogy egy utczasöprőnek lakása, rendes lakása van?... Egy szoba és konyha? Konyha és szoba? A szobában tán nyoszolya is? Ez az ember kétségkívül eltett valakit láb alól!... És a konyhában »Krinolin?« Mit jelentsen az a »Krinolin?« Garibangyi asszonyt kerített a házához...

Ezenközben egy zsúpos kis házhoz értek.

- Itt a *lakásom*...

Virág a Garibangyi vállára tette a kezét:

- Akaszszanak fel Bangyi, ha egy perczig is nem hittem, hogy te vagy a világon a legjobb pajtás!...

- Ejnye a szájamból veszed ki a szavakat!... szólt a másik és mindketten néma áhitattal ballagtak társuk után.

Az utczasöprő büszkén ballagott előttök a nagy kátyús udvarban - mely Virágot hálátlan szülőfalujára emlékezteté - és alig-alig köszönt az omnibuszos-kocsisoknak, kik fogatukkal itt szoktak tanyázni. - Egy földszinti ajtó előtt megállt s szivarját kivevé szájából:

- Pajtik, tegyétek le azt a bagót. »Krinolinnak« árt a füstje!

A szobából sajátságos hangok hallszottak ki. Virág alig várta, hogy az ajtó kinyittassék. A kihalló, sajátságosan mormogó hangokból Törsöly Klárára - a nyúl-utczai zsemlyés-asszonyra vetett, arra a lényre, kit őt három izben hitt magához élettársul, de ki ez ajánlatot mindannyiszor visszautasítá. Sajátságos érzés fogta el szívéet s majdnem toporzékolt a küszöbön.

Az ajtó végre megnyílt s mig Bangyi büszkén nézett szét társai között s mig mintegy köszöntésképpen magasra emelé seprőjét...: »Krinolin« láthatóvá lőn.

Krinolin egy körülbelül 2 éves hizott sertvés volt.

Virágék amint megpillantották fényes orrát, tokás és már puffadt képét, majd térdre rogytak előtte.

Krinolin egykedvűen - mondjuk, egy két mázsás mangaliczához illőleg - higgadtan - rőfögött rájuk.

Egy pár pillanatig mind a hárman némán nézték az ünnepelt állatot. - A tulajdonos törte meg az áhitat e csendjét:

- Krinolin, Krinolinka... Sose rőfögj, nem bánthanak, ők Virág meg Táti... Megetted a kukoriczadat? korpa kéne ugy-e, kutyaházi... He, korpa vízzel dagasztva, jó puha, ragadós, édes, he...? Mindjárt, mindjárt,... hát várj egy kicsit, piszkos! Add ide hát, mutasd a farkinczadat...

- Hé pajtik: láttatok-e világeletemekben ennél feinabb disznót...

Virág a meghatottságtól remegő nyelvvel alig tudá kinyögni hogy:

- Nem!

Táti pedig éppenséggel nem tudott egy szót sem szólani, csak nagy fekete bajusza alatt mozgott-izgett hangtalanul, kövér nagy szája...

A házigazda levetette kabátját, hogy szabadabban mozoghasson. Gyengéden kezébe fogta a Krinolin farkinczáját s a túlaradó örömtől egész testében nevetett:

- Táti, Virág! Ide gyertek. Milyen lábszárai vannak. Ez a lábszár megdurná magát a

polgármesterét... A feje, nézzétek a fejét, olyan hosszú, mint a tiéd Virág s szélesebb a derekadnál... Az édes... Hát még a hája, tapintsátok csak meg - de ne szorítsátok szegényt - a szalonnáját; lesz vagy öt ujjnyi... Eszem a lelkét, milyen kicsiny, hogy benőtt a kövérségbe a szeme! Pislants hát, bolond...!

Mutassatok nekem akár emberben is olyat, a ki két éves létére, túlnyom a két mázsán...

Virágék szótlanul »nemet« intettek fejeikkel, Garibangyi pedig majd kibújt a bőréből. Levetette kötőjét, czizmáját s úgyszólván tánczolt Krinolin előtt:

- Ez állat. Egészen más állat, mint az ember. Az asszonyt nem is említem. Csak kukoricza kell neki, még egy kis korpa, aztán úgy meghízik, hogy kitolja a konyha falát... Milyen sonkája lesz! Füstös és friss kolbász, hurka májas és véres, - belé két garasért vanília; - aztán meg főképp a zsirja, a temérdek sok zsir! - hé, Virág, mit mondasz hozzá, hm!...

Virág nem szólt egy szót sem, csak nézett, csak bámult. Az az egy szeme is majd kifutott a folytonos nézéstől. Leült Krinolin elé s meg akarta fogni.

Krinolin sikoltott. Egyik lábát megütötte a másikban. Garibangyit élénk részvét fogta el:

- Megütötted magad, Krinolinka, te szegény. Na gyere ide...

Bangyi megcsókolta a sertvés fényes tarkóját, Táti és Virág követték példáját. És Krinolin büszke méltósággal állott előttök; nyugodtan hagyta magát megimádatni. Egy nyugalmazott államkancellár sem fogadhatta hidegebben a dicsőséget.

-60-

A túlboldog utczaseprő pedig a sertvés élettörténetének elbeszéléséhez kezdett. A kollegák feszült figyelemmel csüggték ajkán. Az élénk történet előadása közben egy-egy könny fakadt a vén Garibangyi összehúzódtott véres szemeiben; mikor feltűnt, csak olyan »kristály« tiszta volt ez a vízcsepp, mint az, a mely deli szüzek »éjfékete« vagy »hajnalkék« szemén felcsillan, de hogy lefelé kezdett gördülni a ránczos arczon, piszkos színű lett az odafreccscent sárfoltoktól...

Garibangyi legelőbb is arról az időről kezdett beszélni, midőn szivét először fogta el a vágy: venni - már a hogy, úgy - egy malacztot s disznót nevelni belőle. Mikor a fővárosba jött - ezelőtt harmincz esztendővel - azt tapasztalá, hogy alig egy tenyéryni szalona három garas. És alig lakik jól vele az ember. Szívét keserűség fogta el. De csakhamar megvígasztalá egy merész gondolat: egy egész disznóval birni, mely annyi szalonnát ad, hogy egy embernek két télre is elég, ezenfelül, meg sok jó - a világon a legjobb - dolgokat; s a mi a fő dolog: sok, sok - zsirt... És e merész gondolat nem hagyta nyugodni. Mikor még napszámos volt, hajóvontató, rakodó: jobban esett a munka, mert e gondolattal, kivitelének tervével foglalkozott, jobban az álom: mert álmában megjelent vágyainak tetőpontja, betelve, vigan rőfögő, rövid sertéjű, hármastokájú sertvés képében... egészen olyan volt, mint ez a Krinolin... Feleséggel birni, gyermeket nevelni: nem jutott eszébe, de ha csak tehette, kiczammogott Kőbányára és sorra nézte a drága, finom sertvéseket, ha nem látták, meg is tapogatta hátukat gyengéden, szeliden. Sőt egynek-egynek az árát is megkérdezte, nem azért, mintha nyomban meg akarta volna venni; de mert tudni akarta, mennyi pénzt kell még gyűjtenie? A gyűjtés, az nagyon lassan ment, de mégis már négyizben volt 6-6 forintja. Majdnem elég egy soványos malaczkára.

-61-

De az öreg Garibangyi kövéret akart venni s a 6 forintjához addig-addig gyűjtött, míg egyszer egy-egy kupicza pálinkára - ha már ezt az ördögös italt el nem lehet kerülni - befordult a »két - trágerokhoz«. Az egy-két kupiczából rendesen lett vagy tiz meszelylyel s a 6 frt újra 6 krajczárra olvadt le a zsebében... Garibangyi mikor ilyes esetek után magához tért, bűvában szaladt volna egyenesen a Dunának, ha a bágyadtságtól egyáltalán járni is tudott volna...

Hanem egyszer több évi kísérletezés után megkötötte magát s ez azon nevezetes idő volt, midőn a »két trágerosnak« a 7 garasnyi adósságát kifizeté, hogy soha többé ne menjen a boltjába. Lakást vállalt, dolgozott éjjel-nappal, a rendes 2 font kenyér helyett csak egy fontot evett meg naponként - míg végre egy napon meglátta Krinolint.

Meglátta és megvenni: egy pár óra műve volt. Krinolin akkortájt még nagyon vézna, beteges kinézésű malacz volt s a vén utczaseprőnek egész kényelmesen belefért a kabátja belső zsebébe, mely nevezett zseb külömben is tulajdonosának éléstára vala. Krinolin életéhez kezdetben édeskevés remény volt s a tulajdonos gyakorta egész éjjeket töltött mellette álmatlanul. (Az nem igaz, hogy úgy vísított a szobában, hogy az egész házban nem lehetett miatta aludni.) De a kitartó és szeretetteljes ápolás győzött...

-62-

- Tulajdon véremmel neveltem, pajtik, ezt a pribéket, a tulajdon édes véremmel. Elvontam számtól a falatot, hogy neki adjam... Mintha csak a saját gyermekem lett volna!... fejezé be elérzékenyült hangon az öreg Bangyi a Krinolin élettörténetét.

Virág felállott. Ő csak most fogá fel teljes nyomatékával a helyzetet. Előtte állt egy hízott disznó. Mondjuk csak egy: »sertvés«. És előtte állt annak tulajdonosa, egy vén utczaseprő képében.

E helyzet nem volt természetes. Virág az orra előtt motoszkált kezével s meglehetősen súlylyal ugyan, de csak e szavakat mondá:

- Ez valami... ez valami...

Ki csodálkozik azon, ha e szavakat Táti a helyzet méltó s találó kifejezésének találván, jellemének megfelelő édeskés kifejezéssel ismétlé:

- Ez valami... ez valami...

- Ez valami nem *természetes!* szólt Virág.

- Csudálni kell az embernek! viszhangozá Táti.

Bangyi pedig némileg visszanyervén lélekjelenlétét, ugyan nem minden érzés nélkül, de határozottan mondá:

- Holnap pedig meg fogom ölni.

Csakugyan egy éles kés - fényesre fenne - már ott villogott a lóczán, mindjárt a dézsa mellett, t. i. azon dézsa mellett, melyet Garibangyinak a házban lakó verklisné adott kölcsön nagy rimánkodásra eme készülő ünnepély alkalmából s ama ígéretre, hogy a dézsa nem minden hús nélkül fog tulajdonosnőjének visszaadani. (Mondám, »*tulajdonosnőjének*«, mert a verklisnek eme dézsához mi köze sincs; ő már 6 hónapja csatangol valamerre, anélkül, hogy feleségének egy sor irást is küldött volna; - ki vagy az útja adva!...)

A dézsában víz volt. A polczon pedig egy nagy zsíros bödön. És minden szükséges szerszám a konyhában. De Krinolin még mindig nem sejtette a közeledő veszélyt. Egykedvűen rőfögött s nem gondolt a holnapi reggelre. Ó, ha látta volna a gyilkos vágyat ezekben a megtörött szemekben! Vajjon éppen semmi előérzete nem volt volna?!...

Ki tudja... ki tudja?!...

Szürke novemberi nap. Szitál az eső. Honnan hull? hisz az eget nem is látni! Vagy az a havas esőtől terhes végtelen felhő az ég? Hideg van. A feneketlen sárban hosszúkás tavakat alkotó piszkos esővíz szinte fényes, szinte az ember szeme előtt fagy a ködös, rideg időben...

Azt hinné az ember, hogy már estvéli idő van, pedig csak kora délután az óra...

A három utczaseprő víg kedélylyel lép ki az udvarra. Garibangyi még onnan is visszakiállt Krinolinnak:

- Aztán jól viseld magad...

Az udvar lázban van. Garibangyi alig tud a sok kérdezősködésre felelni:

- Hát holnap reggel disznóölés lesz?

- Igen, holnap hajnalban; én meg a pajtásaim, Virág meg Táti fogjuk megölni...

Virág azonban még az utcán is azt hajtja:

- Ez valami, ez nem *természetes!*...

Egyszerre csak a »két trágerek« előtt találják magukat. Ha pedig ilyen véletlenül ide találtak jutni, hát káromlás volna kijátszani az isteni végzést; - be kell menni. Garibangyi remegve nyúl az ajtó kilincséhez. Hanem meggondolja a dolgot. Fogadását, hogy ide »addig« be nem lép, már meg lehet törni. Krinolin megvan s nincs emberi hatalom, mely őt holnap reggelig el tudná veszejteni. Megnyomta a kilincset: erős spiritusz-szag rég nem érzett kedves illata üt meg orrát...

* * *

Garibangyi késő éjjel tért haza. Ezt a körülményt nem lehetett volna ő tőle megtudni, mert ő egyáltalán azt sem tudá, hogy hazatért-e?

Egész a bocskora szíjjáig be volt nyakalva. A hajnali ünnep áldomását délutántól fogva késő éjjel itták... Midőn sok kaland után - az utca sara tudna róla beszélni - hazatért, első dolga volt a szegény Krinolinon egyet rúgni. Krinolin nem is hederített e nemtelen inzultálásra; külömben is aludt. Garibangyit e hidegvérűség kihozta türelméből s a dézsával verte agyba-főbe az állatot. Krinolin még mindig hidegen tűrte a sértéseket. Garibangyi végre így szólván hozzá, hogy: »te nyomorult«, reá boritá bekecsét s reá feküdt aludni...

Másnap délben ébredt fel. Ahogy felébredt, mindjárt irtózatossá bűz csavarta el - különben nem valami kényes - orrát. Immár józan volt s Krinolint szólítá.

Krinolin pedig ott feküdt a földön s meg volt meredve.

Garibangyi mereven nézett a feketéssé vált roppant tetemre. Irtózatossá gyorsan felfogá a helyzetet. - Krinolin egészen hideg volt. Kimúlt visszahozhatatlanul.

Vége volt mindennek.

Az öreg utczaseprő leült a disznó mellé s nevéen szólítá:

- Krinolin... Krinolinka...!

Az pedig nem rőfögött vissza.

És nem fog többé soha visszarőfögni.

Elhúnyt, megdöglött álnok módra.

Az utczaseprő szívét végtelen keserűség fogta el. Minden reménye tönkre ment. Állhat a polczon az a bádög bödön: ennek a zsírját nem fogják többé beletenni! A késre nincs szükség,

elvihetik a dézsát...

Szegény vén Garibangyi nem akart se szemének, se orrának hinni; egyre tapogatta Krinolint. De keze belemélyedt tegnap még kemény húsába. Igen, vége volt mindennek. A sok éven általi koplalás, a számtalan esztendőn által táplált és már-már bevált remény, élete üdvössége, minden: önként, álnokul elhalt: halála előtt! s ezen nincs mit változtatni.

A kimondhatlan kínos érzés megrázta az öreg utcaseprőt; fogai vaczogtak.

Tegnap lelki szemeivel már látta azt a négy tábla szalonnát, amit a Krinolimból ide a konyhába felaggatott volna... Gyönyörű paprikás szalonnák... s most az egész csak faggyú... hitvány faggyú az egész...

Szegény vén Bangyi érzi, hogy meg kell zavarodnia e gondolatok súlya alatt... Végtelenül lesújtva érzi magát... Hát a sonkákból sem lesz semmi? Lehetetlen...

Pedig úgy van. Krinolín most még egykedvűbb, mint életében volt. De azért ha hallaná szegény gazdája jajgatását, hát talán felébredne még egyszer, hogy megölesse magát... De Krinolín többé nem hall semmit.

A vén utcaseprő felsóhajt. Amint sóhajt, hát mintha a tüdeje szakadna le. Aztán magára csukja az ajtót s leül a tetem mellé... Kezeibe rejti ősz fejét s zokog, sír keservesen...

Virágék kopogtatnak az ablakon. Ő nem is hallja. – A verklisné is eljő ajtajához s dörömböl a dézsájáért, de a vén utcaseprő nem is felel, megsemmisült életcélját siratja...

Órák múlnak. Ismét estve lesz, majd ismét reggel. A szobában az irtózatos bűz szinte nehézzé teszi a levegőt. A dézsában a víz megposhadt s ezer új élet, ázalag kél benne...

Aztán úgy délfelé Virág jelenti az illető helyen, hogy: »a 94-es számú utcaseprő meghalt!«

– Hogy-hogy?

– Disznót hizlalt kérem; egy utcaseprő! ez valami... *nem természetes*...

Táti is ott volt, de igen el volt szontyolodva, a disznóölés is elmaradt... aztán meg ez a vén bolond Garibangyi éhen veszejté magát... hát csak magában gondolta:

– Mink mindjárt mondtuk a Virággal: ez valami... *nem természetes*...

III. Két vén cseléd.

I.

– A betegség... a betegség nagyon gyengén viseli magát, a fiú felkelhet s járhat egy kissé a szobában...

Ni, milyen praktikus gyertyatartó... Igaz az öreg gyógyíthatlan, a gyommorrákkal szemben elismerem gyávaságomat... Legfeljebb három nap még...

– Kérem orvos úr...

– Ah, vagy ön az, pardon, összetévesztettem egy másik – e házbeli betegemmel... Mit is mondtam? Igen, ma már felkelhet s járhat egy kissé. Hanem az ablaktól óvakodjék, oda ne menjen a világért!

A mint dr. Krámer úr eltávozott, első dolgom volt az – ablakhoz menni.

Kiváncsi voltam az égre, epedtem rég nem látott színei után.

Tágas, nagyportájú volt a ház, melyet sokadmagammal laktam, hát jó nagy darabot lehetett belátnom ebből a kedves portékából. Behúnyt szemekkel mentem egész az ablakig, ott egyszerre csak kinyitom azokat s felfelé néztem. A szokatlan fénytől szempilláim akaratlanul ismét lecsukódtak, vonagoltak s én alig láttam valamit a kékfoltos, hófelhős égből...

Már tél derekán voltunk. Hó mindenütt, hó mindenben s élénk színű téli napsúgár a havon. Az udvarban sűrögtek-forogtak. Ismerős arcok tömege tűnt fel, tűnt el. Máskor nem is köszöntem nagy részüknek, most meg szerettem volna kezét fogni valamennyivel. Valami befagyott apró tócsán egy pár nekiperesztett gyermek sinkózott; oly kedvesek voltak, úgy szerettem volna keblemre ölelni a csintalan tacskóit s megcsókolni, megcsipkedni. Az udvar közepén meg a szállító vén mecklenburgiai, töméntelen nagy kocsiba fogva, egykedvűen állták a havat, mely fehérre hullta terítőjüket, a kocsin levő ládákat, folyton mormogó kocsisukat, ezeknek kutyáját, mindent...

Le valék bilincselve. Teljes érdeklődéssel volt reám a legjelentéktelenebb tárgy is s igazi gyönyörrel néztem, a mint vöröskezű boltossegédek dobálták egymásnak az ép' akkor érkezett czukorsüvegeket.

»Halló!« - »Jöhet!«

Hidegség futott végig hátamon s én még sem tudtam elválni a nagyszerűnek tetsző képtől. Tenyeremre hajtva fejemet, néztem, néztem...

Az udvar egyik csücskében hatalmas gyapjúzsákokat méregettek s hordtak le az öblös pinczekamra ajtaján. A gyapjúkereskedő egy vézna, csontos piperkőcz zsidó, szörnyű fontos képpel állt a mázsáló mellett, mintha nem is a büzdött gyapjút, hanem lelki üdvösségét mérné. Két markos, torzonborz legény ingre vetkőzve, bevágott aczélkampójával egy-egy zsákba s reá helyezé a mérőre. Télviz idején, hó, zúzmara közepette fedetlenül hagyott, szőrös mellők gőzölgött s oly szabályszerűen zihált, mint a mily kimért pontossággal vörösre mart, csupasz karjok kifeszült, összeroppant. Egész működésük egy sajátságos gép hatásával volt reám. Az fel sem tűnt, hogy e géprészek vihogtak, káromkodtak s feljajdultak, ha valamelyik ügyetlen napszámos lábaikra ejté a súlyos zsákokat.

-73-

Egy nagyszakállú vézna kis zsidó-napszámos erőtlen karjaiból minduntalan kiejté a terhet. Kétségbeesett arcczal nézett szét s némán maradt a szitkokra. Rongyos mellénye alól kilógott a lepedőszerű zsidó olvasó, melynek hosszú gyapjúszálait észrevétlenül, pajkosságból megmegrángatá egy-egy csintalan munkás; a szegény ember pedig romlott lábaival csetlett-botlott s olykor hátraesett. A munkások kaczagtak s a kis zsidó néma dühvel nézett szét közöttük, míg kipersegett ajka hangtalanul mozgott.

Üde arcú tót leányok a pinczetorokban, életkedvtől villogó barna szemekkel, homályba burkolva néztek ki az udvarra s várták a zsákokat, hogy legördíthessék. Erőlködésök nyögése felhallatszott hozzám s egy más képet, a pénzért árult szerelem képét varázsolta lelkem elé.

És forró lehelletemtől homályos lett az ablak, a reám nehezedő láztól összefolyt a hang. - Délre harangoztak. - A nagy házban még nyüzsgőbb lett az élet; jöttek-mentek; sebes léptekkel egy hivatalnokot láttam a lépcsőkön fölszaladni, kis gyermeke elébe futott, felesége főzőkanállal, kipirulva, a konyhaajtóban várta... Vén sánta iskolaszolga még vénebb feleségével, úgy látszott, azon vitakozott vala, hogy elég lesz-e az ebéd, ha vendég is jó... Vajjon kit vártak? Az a két szurtos rézműves-inas még a harangszó taktusára falatozta már ebédjét, egy-egy darab kenyeret és egy kis túrot, oly jól esett nekik...

-74-

Aztán jöttek szállingózva, majd csoportosan a munkások is. Halvány, éhes alakok, mesterségök jelét viselve magukon: a pék úgy lépett, mint a kacsza, a bádogos hajadonfővel, firnizpirosította hajjal, szobafestő-legények piros fovegekkel, egy-két asztalos, azzal a nedves tűzben égő, mélyen fekvő szemekkel, két piros folttal az arczon, vagy halványan, fáradt, kiaszott, csoszogó mivoltukkal...

Végül jöttek a női munkások. A tű hősnői. A varrólányok, ezek a százszor megszólt, ledérnek nevezett teremtesek, ezek a páriák, kiknek nevét nem mondhatja ki útálat, megvetés vagy kicsinylés nélkül a szalonjában heverő dáma.

Szívem megremegett, hónapok óta először láttam idegen nőt. Csak most tudtam, mi az erős nemnek a másik! Lázasan, mohón legeltettem rajtuk szemeimet. Mindegyike királynőnek tetszett a betegszoba homályos ablakán át. Pedig alig-alig volt szép köztük. Legfellebb az a kék ruhás szőke lány, kin test- és lélekölő mestersége sem tudott kifogni. Telt idomaiból kisúgárgzott az élet és az élni vágy. Büszke dámák, kárhoztassátok értte...!

-75-

A legtöbb igen csinosan volt öltözve, csak kevés akadt közöttük amolyan beesett arcú, nagykendős, rongyos, hosszú alak, a varróleányok árnyának e tipikus alakja, kezében az elmaradhatatlan kávéscsészével... Ezek a szegény otthon nélküli, árva vagy elhagyatott leányok, kiket haza nem vár senki, semmi, egy rozszant hónapos ágyon kívül. Ezek a szegény rút vagy elrútult némberek, a munkaadó élceinek cél táblái, kik már rég elfelejtették, hogy ők voltakép húsevő állatok, annyira rászoktak arra a cikóriás lére, melyet kávénak neveznek, hogy szinte iszonyodnak minden húsneműtől.

Oh, ez a kávé, ha ez nem volna, megkétszereződne a főváros nyomora. Hogy szeretik, mily kéjjel szüröcsölik azt a piszkos, de olcsó s gyomor-töltő folyadékot, mely felizgatja a zsibbadó idegeket, hogy tönkre tegye, mely könnyűvé teszi a légzést s könnyűvé a tüdővésznek, - a nyomor ez édes testvérenek - munkáját...

Az ijesztő rémalakok mellett egy-egy kaczkias leány halad. A »nagykendős« tanácsot ad a »cifra kalaposnak«. Hja volt mit tapasztalnia! Néha kaczagnak. A cifra kalapos vígan, csengőn, gondatlanul, a nagykendős rekedt, mély hangon. Talán egy év sem múlik s az a csinos, eleven leány is felveszi az inség jelvényét, azt a nagy gyapotplédet!

-76-

Megnevezhetlen érzés fogott el: tova innen! s nem tudtam elhagyni a szomorú képeket, néztem, néztem tovább.

Már úgy látszott, megszakadt a hosszú menet. Még csak egy kicsiny, sovány leányt láttam. Azt hiszem, már igen vén volt (ennél a mesterségnél egy évnek különben is öt felel meg!) Igen rendesen volt öltözködve. Ruhája helyett arczán volt egy-két ráncz, még sem vala rút, csak nagyon-nagyon komoly... Ami majdnem egyre megy a nőknél.

Nagyon lassan ballagott, az udvar közepén megállt s félrefordítá fejét. Egy kómikus kis emberke köszönését fogadta:

- Jónapot, Rózi kisasszony!

- Jónapot, Brand úr!

Brand úrnak, úgy látszott, még valami mondanivalója van s egy pár lépést együtt haladott Rózi kisasszonnyal. Aztán egyszerre csak - mintha eszébe jutott volna valami - öblös zsebében a bolt kulcsait csörgetve, sebes léptekkel el távozott...

II.

Nini, egészen magamra hagytak: elfeledkeztek rólam... Mintha álmos volnék; lankasztó tűz eget...

De mit is akarhatott Brand úr mondani a Rózi kisasszonynak? Sajátságos emberek!

Ébren vagyok, vagy álmodom? Milyen furán érzem magam, talán a láz fogott el ismét...

-77-

- Igen, a láz!

Feltekintek. Kopott, kicsiny veréb ül a lépcsőerkély vasán, épen velem szemben helyezkedett el. Ő felelt?

- Igen én válaszoltam - csicsergé kitalálva gondolatomat s szemembe nevetve a kis kobold.

- Mit akarsz?

- Éhes vagyok, eljöttem mesét mondani, én vagyok a veréb, a ki mindent tud, mindent lát s mindent kicseveg... Hi! hi! hi! a kis Brand megint csak nem merete megszólítani Rózi kisasszonyt!

Ismered-e a kis Brandot? A vén dörmögő búzakereskedő segédjét?

Tudod, őt tulajdonképpen nem is Brand Pepinek, hanem Brand Flórián H.-nak hívják. Szegény alighanem morva; nem hiszem, hogy ez valami kellemetes volna rá nézve. A segédek mindég figurázzák érte s azt mondják, hogy az apja köszörűs volt.

De azt én nem tudom biztosan; az bizonyos csak, hogy nem volt úrfajta. Minden emléke egy kis férfi aranyfüggő, melyet balfülében visel, mint a talián verklisek.

Elég az hozzá, hogy kevés embert ismerek, a ki olyan fura volna, mint Brand úr. Kis egérfogaival mindég rágicsál valamit; búzaszemeket fal a zsebéből, mint valami czinege, mintha csak kartársam volna!

A haja már bizony szürkés, de tömött kis kecske-szakállá azonképen sárga, mint ezelőtt 20 évvel, a mikor beállott ebbe a »pornyelető« üzletbe magazinórnek.

-78-

Szegény vén fiú, soha se tudta többre vinni ennél, pedig olyan veszettül becsületes, rendes volt s olyan hű, mint egy kutya! Ki tudja, talán ez is volt a bibi, ez, meg az, hogy Pepi úr semminemű »kereskedő-genievel« nem bir. Már a mázsálóhoz sem meri állítani a seff, olyan ügyetlen, hogy egy negyedmázsa búzát sem mer lopni az eladótól.

Különben mit csiripelek én neked itt mindent össze-vissza! Hisz ismered?!

Lehetetlen, hogy ne ismerjed! Hisz itt az udvartokon tesz-vesz, szaladgál hajnaltól-napestig. Hisz gyakran még ebédre is itt marad az üzletben. Néha mikor elfogy az a papir zsebéből, a mit ti pénznek hívtok s melyért cserébe odaadnátok lelketeket, ha az úristen pusztá »truczczotokra« olyan erősen nem ragasztja testetekhez.

A kis Brandnak pedig gyakran nincs pénze. Csupa »pech,« csupa »pech!« szokta az öreg morogni, ha az ingeit ellopták s újat kellett vennie, ha a mellényzsebéből kivették az aprópénzt s fapitykét tettek helyébe. Ki tehette volna más, mint az ő utálatos szobaasszonya, ki mindig pénzt kér tőle kölcsön s a kinek ő még sem tud felmondani. Nagyon jól esik a vén segédnek, hogy van egy ismerőse ebben a búzös nagy városban, a kivel kiülhet estenden a gangra s elpanaszolhatja az ő nagy szomorúságát: »Meghalt a nagybácsi, szegény igen gazdag úr volt, magánlakást tartott s meg kellett halnia gyomorhurutban!«

Minden vasárnap s néha csütörtökön este is elbeszéli ezt a kis Brand s immár tíz éve a kövér szatócsné azt feleli rá, hogy: »Hajh, hajh, csak nem hall az ember jót!«

-79-

Nagyon jól is esik az a részvét az ilyen magányos embernek...

Ugy is látszik, hogy Brand Pepi ragaszkodik a kövér szobaasszonyhoz, pedig bensejében gyűlöli azt s szívesen ott hagyná, ha nem félne a rosszabb helytől. Igen, gyűlöli, nem azért, mert mindjárt veszekszik, ha a gyorsfőzőjében egy kis hagymát pirít, (nagyon szereti a pirított hagymát: húst képzel melléje!), hanem inkább azért, mert olyan tiszteletlenül beszél a »Rózi« kisasszonyról. Pl. így: »hát a hering mit csinál?« »Beszél már a heringgel?« Ez utóbbit különösen akkor mondogatja, ha a kis Brand megáll a pusztá fal előtt, írónnal egy pontot pingál rá, aztán szeméit behúnyva, mutatójával a pontot keresi, miközben igyen morog: »Ha eltalálom a pontot, megszólítom még máma!« Úgy tíz éve folytatja immár Brand Pepi ezt a játékot s tíz év óta gyakran el is találta a fekete pontot, mindazonáltal nincs mersze az a bizonyost megszólítani...

Pedig majdnem minden éjjel azt álmodja, hogy megszólította, beszélt vele és ő biztatta... Egyszer azonban - no ez bizonynyal hibás álom volt - kiforrázta szobájából, mondván neki: »Ő maga élnetetlen nyámnyila, maga még házasodni akar...!« Ezen az éjjelen úgy vaczogott a vén Pepi még aránylag erős fogazata, hogy a szobájában lévő hónapos ágy bérlője - egy különben

Egyáltalában bajos állapot vele egy szobában hálni: tele van hangos álommal mindig. Úgy megsír néha, mint valami szopós gyerek, olykor meg kaczagástól reng a kis szoba. Vagy nyöszörög s gügyög, fél.

Ébren azonban olykor szörnyű bátorság szállja meg, felölti attól a szegény nagybácsitól reámaradt szalonkabátot, melynek uja térdeig ér, tiszta zsebbelit vesz ki a siffonérből s azt a hátsó zsebbe csapva, csücskét amúgy úriás módra kicsüngeti s állásba helyezve magát, beszélni kezd:

- Rózi kisasszony, Rózi kisasszony, álljon meg, valamit akarok mondani... Hm, hm... Mi egészen egymáshoz valók vagyunk, árva vagyok én is, árva ön is... Jó volna, ha mi egybekelnénk. Ön szabász s harmincz forintja van havonta, én segéd vagyok és egy hónapra negyven forint a bérem... Tegyük össze... tegyük össze...! Igen jó volna, ha mi egybekelnénk... Vagy ön nem szeret engem?...

Ezek a magánbeszédék rendszerint akkor szoktak megessni, ha a kis Brand vacsorája mellé vagy egy-két pohár sört iszik és a szobaasszonya nincs otthon.

És Rózi kisasszony? Ő is tíz éve várja, hogy a kis Brandnak azt felelhessen:

- Igen, Brand úr, keljünk mi egybe... Ön segéd és még utazó is lehet, önnek negyven frtja van havonta, nekem harmincz... Vegyünk egy szobát s egy konyhát bérbé, én főzök önnek s mosok, vasalok önre... Vagy ön nem szeret engem?...

... Hi-hi-hi, a kis Brand megint nem merte megszólítani a Rózi kisasszonyt.

A kopott veréb ezzel egyet csipegett és elszállt.

III.

Úgy látszik, megártott az ablaknál való időzés. Csuda történt, az orvos igazat mondott!

Ujra az ágyat kell őriznem... Sívár, unalmas órák, milyen jó volna kint, vagy legalább az ablaknál; talán eljönne megint a mesemondó kopott veréb?

Csúf kis állatja, mind csak emlékszem rá! Élő volt, vagy a láz álmoképe? Oly gúnyosan csevegte a szomorú dolgokat...

Homály a szobában, sötétség künn. Sötétség és csikorgó hideg. Valaki nyitva hagyott egy ablakszárnyat, mind beáramlik rajta a fagyasztó szél. Álmos vagyok és fázom.

- Én is!

Kiáltá - megzörgetve ablakom - a kis kopott állat s egyet rebbenve a mesemondó veréb állott velem szemben. Ezúttal már be sem mutatá magát, hanem nyomban elkezdett fecsegni:

A kis Brand végre elhatározta magát! Akár hiszed, akár nem, felvette az új papír-kézelőket s azt a szép, felálló papir-gallért, a mit még tavaly vett.

A kövér szobaasszonynak azt mondta, hogy: »megyek a város-erdőbe a hattyúkat étetni!« Pepi úr hazudott, egyenest a virágárúshoz ment: »Rózi kisasszonynyal szereti a virágokat...« Onnan egy hatalmas őszi rózsabokrétával lépett ki.

Vasárnap délután volt. Özönlött a nép az utcán, tarkán, cifrán, vígan... A kis Brandnak remegett a teménytelen nagy csokor a fázó kezeiben: »Mit fog mondani a Rózi kisasszony?!«

Még nyitva volt egy-egy bolt, nagy tükörüvegű kirakatával, a vén segéd megnézte magát mindenikben... Nem tagadhatta: tetszett magának egy kissé. Jól állt deres arczához a szalonöltözet kopottságtól zöldbe hajló, fekete színe. S a kipomádézott, peczkesen álló kecskeszakáll - úgy tetszett néki - mintha növelné tekintélyét... Azonfelül egy igen szép kékszín nadrágot, melyet az első segédétől vett kölcsön - halmozott el magában dicséreteivel.

Egészben s általjában a kis Brand meg volt magával elégedve, mindazonáltal szorongott egy kissé. Egy pillanatban látta, a mint Rózi kisasszony hadonász kezeivel s megparancsolja a házmesternek: »Vesse ki a tolakodót!« E rémképekre szinte könyezni kezdett s meggyorsítá lépteit. A másik pillanatban úgy érezte, hogy egy édes forró valami - a Rózi kisasszony keze - fogja, öleli át nyakát s füleibe szerelmes szavakat súg: »Igen, Brand úr, keljünk mi egybe...!«

Meghökken, a mint észrevette, hogy ott van annak a háznak kapujánál, hol Rózi kisasszony lakik. Nem mert bemenni s nem akart eltávozni. Csak most fogta fel egész teljében vállalkozásának merészségét. De hogy is vetemedhetett reá? kérdezte önmagától! Isten bizony, nem tudta a kis Brand, csak azt érezte, hogy okvetlenül beszélnie kell a Rózi kisasszonynyal. Hisz már negyednapja nem látta se menni, se jönni a varróba s haza. Mit csinálhat otthon? Nincs-e valami baja, vagy... Itt a szerelemföltéshez hasonló érzés bukkant fel lelkében: »hátha valaki megelőzte; bizony megérdemelné... tíz éve gyűjti a bátorságot és...!« Ez a gondolat-menet elhatározásra bírta s felszaladt a piszkos lépcsőn; kopogtatott. Szűk, piszkos konyhába lépett. A falon nagy olajnyomatú aranyrámás képek, legyek kedvencz tanyája, meg egy rozsdás habverő. A ronda helyiség nyüzsgött a sok ciffraruhás hölgytől, egyik keztyűjét húzta, másik harisnyáját igazgatá meg. A harmadik meztelen mellét hajporozta be egy óriási eskátulyából... Valamelyiknek

a gavallérja a vizes ételmaradékot asztalhoz támaszkodva, nézte őket. – Mindnyájan vihogtak, kaczagtak, fecsegték. A Reismayer-familia volt, kitől Rózi kisasszony egy alkotó birt bérbe. Épen sétálni indultak, a kis Brand nagyon megijedt tőlük s fogvaczogva kérde Rózi kisasszony szobáját.

A familia egyik hölgye, miután csak úgy általánosságban – ámbár egy kissé gúnyosan – megjegyzé, hogy: – »Nini, a Rózi fraila már férfi-látogatókat is fogad!« – rámutatott egy szintén szűk s bűzös szobácskára, melyből széles üvegajtó nyílt a «hering» lakosztályába.

-84-

A kis Brand nagyon neki volt tüzesedve, úgyszólván öntudatlan állapotban vala s minden kopogtatás nélkül nyitott be a lefüggönyözött alkotóba.

Ott künn még világos nappal volt, itt már lámpás égett. Füstjétől nehéz volt a 4–5 lábnyi lyuk levegője, lobogó halvány lángjától csak némi világ, sápadt, reszkető fény derengett az ágyon s az abban fekvő alakon. A falak sötétek voltak s helyenként korom-fekete pontok surrantak rajta által: svábbogarak indultak éjjeli vadászatukra.

Rózi kisasszony aludott, a mint a kis Brand belépett. Az megállt ágya fejénél s nézte, nézte. Jól látta, hogy az alvó nem természetes ok, hanem gyengeség miatt alszik. Betegség volt írva a fáradt kicsiny arcra, melynek fájdalmas mosoly adott egy kis barátságos kifejezést.

A vén segédet végtelen rokonszenv fogta el, rokonszenv, szájalom s szerelem egyszerre. A takaró félrecsúszott az alvóról, fogta s visszaigazítá reája. Erre felébredt az.

Valami nehéz álomból ébredett s most, hogy a vén segédet látta maga előtt – azt hívé, hogy az álom folytatódik, de szépen, békítőleg.

Megtörlé beesett szemeit s körülnézett a szobában. A szoba a régi volt; a rideg, kietlen, nedvesség és penésztől bűzhödt homályos alkotó. De mintha még sem volna egészen olyan...

A mellbeteg szerfölött éles szaglási képességével megérezte a szobába hozott virágok gyenge illatát. – Ébredett.

-85-

A vén segédt ott állt előtte, mereven, a legnagyobb zavarral, hangtalanul. A lány rámosolygott, aztán elpirult. De nem volt valami nagyon meglepődve.

Várta. Tudta biztosan, hogy el fog jönni; habár volt idő, midőn eme életét fentartó hite gyengült, elpárolgott. Egy órával előbb már nem is számolt rá többé. Tisztában volt azzal, hogy így kell megdögölnie! *igy...* s a nélkül, hogy boldog volt volna!

Nem tudott egy szót sem szólni. Valami megnevezhetlen érzés könyeket fakasztott szemeiből.

A kis Brand utoljára is oda bátorzkodott lépni hozzá.

Nem sikoltá el magát, rá mosolygott a kis Brandra:

– Jó napot Brand úr, rég nem láttam önt!

A kis Brand motyogott valamit s átnyujtá a csokrot. Rózi kisasszony ismét mosolygott:

– Milyen jó ön, Brand úr!

– Szót sem érdemel, Rózi kisasszony!

Aztán egy darabig némán néztek egymás szemeibe.

A kis ember utoljára is neki tüzesedett; orvoságos üveget vett észre egy vakablak polczán:

– Beteg ön, Rózi kisasszony?

– Igen, egy kissé; megártott a plissé-munka, no majd kiheverem... Szép idő van odakint Brand úr?

-86-

Ma jól érzem magam, azt hiszem, egy kis séta jót tenne...! Szokott ön sétálni Brand úr?

– Nem igen, nincs kivel!

– Bizony nekem sincs!

– Brand úr, én sokszor gondoltam önre!

– Én tíz éve mindig!

– Milyen jó ön...

– És ön milyen szép.

Megint elhallgattak. Brand Pepi közelebb vitte székét a kisasszony ágyához s kezébe fogta annak hosszú, sárgás kezét. Bizony nem vonta az el, hanem szorongatta, melengette hosszan.

– Nini, milyen hideg az ön keze!

A vén Pepinek eszébe jutott valami mondóka erre, a mit az üzletben hallott. Hebegve bátorítanul ejté ki:

– Meleg a szerelmem!

Erre oszt' mindketten felkaczagtak.

- Csodálatos, mily jól érzem magamat, mióta ön jött! Máskülönben oly rossz itten! A Reismayerék mindég fenyegetődznek, hogy felmondanak. Nem szeretik, hogy gyengélkedem; ők oly egészségesek... Különben, ha jobban leszek, én mondok fel nekik. Magam veszek ki egy kis lakást: egy szoba s konyhát. - Mit mond ön hozzá, Brand úr?

- Vegyük ki együtt!

Rózi kisasszony ravaszul mosolygott.

- Mit gondol ön, Brand úr?

- Azt, hogy keljünk mi egybe! Én elvinném önt Rózi kisasszony, mert szeretem... Vagy ön nem szeret engem?

-87-

- De igen, én is szeretem önt Brand úr! Igen, igen régen, régen szeretem... A mikor csak láttam - és mindig láttam, mert mindig lestem - egyre csak az jutott eszembe: hogy íme, egy teljes korú férfi, ki boldoggá tehetne engem. Ön mindég oly tiszta s rendesnek tűnt fel nekem, mintha csak skatulyából vették volna ki... Aztán oly illedelmesen szívesen köszönt, hogy hangja, alakja elkisért utamon s attól félttem, annak örültem, hogy követ, jó utánam haza ki a Rákos útra...

A két vén személy arczán egy-egy könny pergett alá.

- Igen, mi össze fogunk kelni:

Meg-meg csend lett a kis alkovenben. Csak a vén segéd ajkczuppanása hallatszott, a mint csókokba fűrozté a hosszú fáradt kezét.

Rózi kisasszony fel akart emelkedni egyik karjával - kiaszott, forró karjával átfogta a kis ember nyakát - de ismét visszahanyatlott.

- Még gyenge vagyok egy kissé, de érzem, hogy holnap már meggyógyulok... Olyan jó kedvem van Brand úr, szeretnék tánczolni!

- Nem, nem, megtalálna ártani; izzadja ki előbb magát Rózi kisasszony, aztán jó lesz minden... Fő, hogy kiizzadja magát, magamról tudom, hogy csak az használ!

- De mikor oly víg vagyok! Hol veszünk lakást, Brand úr?

-88-

- A Ferencz-városban.

- Nekem harmincz forintom van minden hóban.

- Én negyvenet kapok!

- Ujjé, akkor sok pénzünk lesz! - Veszen ön nekem fazekakat, Brand úr, a miben főzhessek?

- Igen és egy mosóteknőt is.

- Milyen, milyen jó lesz!

- Vannak még szülei, Rózi kisasszony?

- Óh, rég nincsenek, alig ismertem őket!

- Nekem nemrég halt meg egy gazdag nagybácsim, némi bútorneműt hagyott reám.

- Saját bútoraink lesznek!

- Egy nagy- és egy gyermekágy is!

A két vén cseléd elmosolygott s elpirult. Aztán a kis Brand megcsókolta Rózi kisasszonyt, az meg visszaadta - bágyadtan, gyengén. Szeme alatt a két halvány piros folt rózsaszínűvé vált. Erősen követte a vén segéd utasítását, izzadott ugyancsak. A melle meg oly sajátságosan sziszikelt.

Mindazonáltal mosolygott és beszélt tovább, ámbár folyton gyengülő hangon.

- Szeretném, ha nem soká húznók az esküvőt.

- Igen, igen gyorsan meg kell lennie! Jövő vasárnap ki fogom hirdettetni... Nem akarja, hogy eljegyzési jegyet nyomassak? Negyven krajczárért százat, így: »Bezég Róza k. a. s Brand József úr jegyesek!«

- Önnek kell az első helyen állani: »Brand József úr...« De várjon, én felkelek s elmegyek önnel a nyomdászhoz... Egészen jól érzem magam, segítsen egy kissé felöltözködnöm.

-89-

- Nem, nem, maradjon ön, hisz még oly gyenge.

- De el fogják rontani, ön legyen elől...

Rózi kisasszony újra fel akart emelkedni, de nem sikerült. Behúnyta szemeit s a kis Brand fejét odavonta tüzes, lázban égő arczához.

- Beszéljen valamit...

A kis Brand elkezdett beszélni:

- Ön bizonynyal tud májas haluskát készíteni, én igen szeretem azt... Este együtt fogunk sétálni... Délután vajas kenyeret fogok önnek felvinni a műhelybe, hogy fogják irigyelni önt! Otthonunk lesz, édes, édes otthonunk... Szeretni fogjuk egymást, úgy, mint most, nagyon, nagyon... És én még utazó is lehetek! Akkor oszt' eljön velem útra, erdős hegyek közé, faluba; vidéken friss tejet iszunk, saját kezeinkkel szakasztjuk a szőlőt...

Mit szólna ön, ha egyszer csak azt mondanám a vidéken: Rózi írok a seffnek, nem megyünk fel többé a fővárosba! Tudom, hogy örülne ön neki, ha itt hagynók, örökre elhagynók ezt a bűzös háztömeget, melyben az emberek, mint a kőből épült házak s a házak: mint a kőből levő rossz emberek, - szűk udvaraikkal, - megfojtják szegény lakójukat...

- Ah a vidék, a vidék! oda vágyom, oda megyünk...

- Boldog lenne-e ön ott Rózi kisasszony?

Rózi kisasszony alig hallhatólag felelt reá:

- Milyen jó lesz! Milyen jó lesz!

Valami azonban mintha közbe kiállt volna: »nem, nem lesz jó, nekem nem tetszik!« Talán a sors, ez a szörnyű, törvény nélküli törvény, mely a boldogság nyomán baktat s reá sandalit: »nem, nekem nem tetszik!« A véres nyomú fátum mely vadállat talpaként nehezedik az emberiségre!?

Ki tudja ki volt, a rövid eszű veréb nem tudhatja azt...!

Olcsó petróleum égett a csorba lámpában s fekete csíkokat rajzolt a padmalyra. A lámpa-üveg fölött a fekete kerek folt koromból, körülötte a sötét sugarakkal, olyan volt, mint egy fekete nap, vagy egy óriási pók, kötélszerű hálójával áldozatra várva.

Az alkov levegője tömött volt és oly bűzös, mint egy kazamátáé. Petróleum nehéz fojtó szaga hatott át minden atomot. A nyirkos levegő izzott a penészes falakon kiszivárgott nedvesség úgy tündökölt, mint valami ezüst lap.

Rózi kisasszony melle rendellenesen és zajjal zihált.

- Brand úr, oly könnyen érzem magamat, oly jól, mint még soha. A műhelyeinkben olykor majd megfúltam s kértem a Bettit, ereszszen az ablakhoz... Tudja, az a molett szöszke... De nem engedett a helyére; egyre onnan leste a szeretőjét... Brand úr, volt-e már önnek szeretője?

A kis Brand elpirult:

- Nem; soha még! És önnek?

- Nekem sem... de -

A szegény leány hangja bennszakadt, arczára mondhatatlan ijedtség kifejezése szállott:

- Ne hagyjon ön engem elaludni, Brand úr!

Szempilláit valami láthatatlan erő mintha lefelé toltta volna.

- Nem, nem akarok elaludni... hisz oly szép az ébrenlét s oly sötét az álom...

A vén segéd úgy vélte, hogy valaki halkán, udvariasan kopog az ajtón; odament és kinyitotta. Nem volt ott senki, csak egy kóbor sugár suhant be s csakhamar eltűnt.

A láthatatlan erő vonta, mindjobban vonta lefelé a beteg leány vörös szemhéjait... Itt volt az agonia.

- Nagyon sokszor éreztem én már az élet könnyörtelen súlyát, átkoztam az életet és... és volt idő, mikor számolni akartam vele... »Hányódva, egyedül, szerető sziv nélkül, biztam: vártam önre...«

Itt van, nagyon jól tette, hogy eljött, tovább már nem tudtam várni, pedig oly szép az élet... A szabadban, párosan szeretve... Jőjön közelébb, nem látom önt, ne hagyjon el, mig fel nem gyógyulok... félek, hogyha elhagy, nem jön többé vissza... Itt van? Mily forró az ön keze... Csókoljon meg, csókoljon meg! *Engem úgy sem csókol meg még senki...!*

Az udvarra kintornát gördítettek. A csonka verklis rákezdte valami kopott operettből:

»Voltam király Beotiában...«

A kis Brand a beteg leány füléhez tartá ajkait s oda súgta neki:

- No lám, már izzad... minden jól lesz! De milyen hideg az ön homloka... Vagy ön nem hallgat rám, alszik? Aludni akar? Pszt! Csendesen.

A verklis tovább hajtotta a nótát...

»Még halni: milyen régi dal...!«

A kis kopott veréb egyet csiripelt s aztán elszállt...

IV. Taragovics Tógyerék.

Ni-ni, hát Tódorék is itt laknak még...?!

-94-

Tyuhajj! új kabátja van Taragovics úrnak! És még milyen szép, hogy megfeszül a csípőjén!

-95-

Vajjon kitől csaklizta?

Hanem a cipője, az még mindig az a foltos, melyet akkor viselt, mikor utoljára láttam.

És a szivarja most is olyan kicsiny, mint régen, majd megégeti szegénynek a lányos száját... Vajh nincs-e igaza György úrnak abban, a mit e szerfelett kicsiny szivarok úgyszólván szivarvégekről állít, t. i. hogy: Tódor úr estenden a színház előtt csavarog és - szinte restelli az ember az ilyesmit kimondani is - nyilván szivarvégeket szedeget fel a trotoárról; melyeket aztán megmos, kiszárit és elszív... Azt mondják, nagyon jószagú szivarok vannak benne!

De hát nincs mit adni erre a Györgyre. Megmagyarázhatatlan roszakarattal van eltelve hú laktársa iránt.

Tavaly is - tudom - egy egész tuczat rózsavér-szappant kapott egy nagy szappan-gyáros czég segédjétől - kinek némi szerelmeslevelek írásával szolgálatot tett - és ezt az egész tuczat szappant elzárta s nem engedte meg, hogy Tódor is használja néha-néha.

-96-

Volt idő arra is - ezt szegény Tódortól tudom - hogy még a suvikszot is elzárta előle, igen, 2 kr. ára fénymázat is lakat alá tett! Az igaz, hogy - ezt meg már György úr mesélte nekem - Taragovics úr a világ fénymázatát a cipőjére kente volna!

A háziakkal is mindig azért volt baj, mert Tódor mihelyest észrevette, hogy a konyhában nincs senki, azonnal ott termett és kivette a kályhalyukból a cipőfényesítő szerszámokat.

A György szavaira azonban nem sokat lehet adni. Nemzetiségi gyűlölet és politika nézeteltérések gyengítik meg laktársáróli állításait.

Tódor nemcsak hogy nem tagadja román eredetét, sőt nyíltan kijelenti, miként »Nagy Románia« elvitázhatatlanul a legnagyobb országok egyike s a ki azt mondja, hogy Máramarosmegye nem hozzá tartozik, az szemtelen gazember!

György urat azonban Kállónak hívják vezeték névén s Tódornak már nem egyszer tudtára adta:

- Várjatok, ti henczegő rumunok, egy szép napon majd titeket is elfoglalunk, mint Boszniát! Majd »majd lesz oszt - kapsz« a 48-as dolgokért! Aztán vaskalitikába húzzuk el a rongyos bugyogójú királyotokat ide Budára...:

- Igen ám, mi a titeket Bukarestbe!

- Ugyan, nyavalyások, hisz a mienk, ha egyet szól, Bécs várába megy lábát nyalni a fejedelmecskétek...

- Igen, a titek hozzánk!

-97-

- Taragovics hallgass!!

- Tiétek a hallgass, nagyfejű magyarok!...

Az ilyen irányú beszélgetések két év óta - a mióta ezek a fiúk együtt laknak - majdnem mindennaposok abban a harmademeleti szobáskában, melynek ajtajára nagy nyomtatott betűkkel vagyon egymás alá írva a két teljes cím:

»Kálló György kir. törvényszéki hivatalnok.«

»Taragovics Tódor díjnok.«

Tavaly, mikor egy pipaszurkálót voltam fent nálatok kérni, nagy volt a veszedelem e kétségkívül szépen készített címek miatt. Egy »tyúkszemtapaszt« készítő úriember, ki abban a szobában szintén egy hónapos ágyat birt, a két jeles cím felé aggatta az ő címét.

A mire nyíltan megmondva, joga nem volt s ez a cím közös akarattal le is tépetett. Sőt Tódor ki is jelentette a háziasszonynak, hogy a »csodapomádét« készítő úr immár túrheterlen; a pomádéjához tartozó velőt meghagyja bűdösödni, hogy az ember majd megfúl.

Másrészről azonban eme szagot György a maga részéről egészen kellemesnek találta; részéről a csodapomádés úr ellen csak ama ellenvetést teszi, hogy ez nappal mindég alszik s éjjel egyre babrál, gyúr, hogy nem lehet tőle aludni!

Eme körülmény miatt viszont Tódornak nincs semmi szava, világos lévén az, hogy sokkal jobb, ha nappal nem kellemetlenkedik az embernek; éjjel tőle akár tótágast is állhat!

Kálló úr azt sem szenvedheti benne, hogy zsidó, de Tódor nem tartja azt oly nagy hibának, hanem igenis azt, hogy ismeretes hamiskártyás és valószínűleg zsebmetsző is... Neki legalább egy gallérja hiányzik aládájából...

-98-

Nem tudom, mi lett a vége e barátságos véleménynyilvánításoknak, anynyit azonban látok,

hogy a csoda-pomádé csináló elhurczolkodott. Azt meg hallottam, hogy a Tódorék szobájába nyíló kamarát valami puczczos doboz-csináló kisasszony lakja tegnapelőttől fogva...

Vajjon mit mond hozzá a tömzsi s hölgykedvelő György úr?

Milyen késő ideig marad már ma a hivatalban, hisz egyben hat óra! Taragovics tán érte ment?

Ah, ott jönnek együtt! Ni, milyen dühös Kálló úr!?

De szeretnék felkiabálni hozzá: »mi a baj!?!«

Most hevesen kigombolja a Tódor szép új kabátját... Tódor elsápad s egy szót sem szól... György káromkodik s kezeivel hadonáz előtte...

Mi ez?!

György kiabál... alig tudom kivenni, mit mond:

- Azt hitted... nem jövök haza... parádézni akartál az én kabátomban... Neked csináltattam, azt hiszed!... Csináltass magadnak, ha uraskodni akarsz...

És Tódor egy szóval sem igazolja magát?! Hagyja magán száradni ezt a gyalázatot?!

Hát nem is az övé volt az új kabát?!...

-99-

II.

Köd. Alig tudok valamit kivenni az udvaron. Szürke egyhangúság, hangtalan homály...

Még csak egy lomha árnyék sem czammog a falakon. Ezek a bolondos, mulattató árnyak is kártyáznak tán most valahol nagy Árnyékországban, szent karácson napján...

Olyan délután ez, mintha csak a petroleumkereskedők és gyertyamártók rendelték volna meg! Még estve sincs és már mintha éjjel volna... Hátha majd éj lesz!

Már csak a zúz, a mindent benövő fehér moha világít; ennek az iromba fényénél veszem ki magát a lépcsőház lecsavart légszeszlángját is, mely alig hogy lobog, alig hogy ég...

Odabúvok a kuczkóba és megölelem a kihűlt kályhát, melyben egy tegnapi üszök emészti még magát; fénye egyszer-egyszer még megcsillan ruhámon, aztán elhúny.

Hideg légáramlat csavarog a csövekben s nyögve-sírva: a nyomorról, hideg szobákról meleg szobákban, fagyos szivekről mond nekem mesét...

A kályha vállán csonka pohárra ragasztva vézna faggyúgyertya füstöl, ég piros fényvel, mohó sietséggel s kialszik:

Az utolsó gyertyadarab!

Istenem, milyen karácson-est! Nem, nekem nem született meg a mi urunk Jézus! Nem tudom felfedni tanításainak beteltét e sötét hideg szobában s nem érzem annak a szeretetnek jótékony melegét, melyet a keresztfán kinszenvedett parancsolt vala...

-100-

Olyan egyedül állok, olyan egyedül vagyok itt! Sívó gúnyként hat reám a város víg moraja s bár hallom, Istenember emlegeti nevedet, de e setétben - bocsáss meg nékem - nem látom utánozni tetteidet s zűrös homályban keresve-kutatva kérdelem enmagamban: hát hol a szeretet?!

A mikor még a konyhai petroleumlámpást is bevitte szobájába, eltávozott háziasszonyom, nehogy - világító-eszközök hiányában - meggyujtsam s égessem az ő drága anyagát!

Csak legalább egy kis viaszgyertyám volna. Félek e homálytól, mely seregszámra tartalmazza a fojtó gondolatokat! Félek e csendtől, mely csodaszörnyű táplálja a sötét gilisztanépet; félek magamtól, ki fele lényegemben ellenállhatatlan vágygyal merülök a sötétbe, míg másik lényegem, a gyenge, a bágyadt akarat, futna a setétől, világ után derűre vágynék! Félek a hideg fagyos ágytól, melynek párnáitól fut az álom...

És sehol egy élő lény, csak a harmadik emelet ablakán könyököl ki valami alak... Mintha Taragovics volna!

Itt ülök ismét az ablaknál, telerakva ruhával, rongygyal s nézem Tódort, a mint bókolva dúdol...

Együtt dudorászom vele azt a szomorú oláh nótát, mely olyan, mint valami méla bölcsődal...

Az én szempilláim nehezek is már. Alig látom mozdulatait. Ugy sejtem pedig, hogy felállt s jó éjszakát mond.

-101-

Lépteket hallok. Az a tömzsi alak, ki oly szapora kis léptekkel halad a harmademelet folyosóján, nem Kálló úr-e vajjon? S a kit karonfogva vezet - valami hölgy, úgy látszik - talán a doboz-csináló kisasszony...?

Szegény Tódor, milyen szomorúan köszönt utánuk:

- Jó éjszakát... jó mulatást!...

Az én kopott kis verebem – satirikus tudós arczával olyan ösmerős! – szállt ablakomra, levverte szürke szárnyairól a zúzt s csipegve köszöntött:

- Jó estvét, huj be hideg van nálad...

Én tudom hová mentek Györgyék a puczczos kisasszonnyal!

Tagarovics is tudja!

György eladta a felöltőjét s most megvacsoráltatja a kisasszonyt. – Ki tudja, mikor jőnek haza? Mert nem lehetetlen, hogy elmennek a Kék macskába is énekeslányokat, csudaembereket nézni...

Telik, telik! Györgyöt ösmered s tudhatod, hogy megengedhet magának ilyesmit. Mégis csak más az, ha valaki törvénytörő irnok évi 500 frt fizetéssel, mintha díjnok az ember, mint az a szegény mamlasz György s nincs több fizetése havi 30 frtnál. Azok az akcizenciák, mint például a mit a felek egy-két krajczárt juttatnak – édes-kevés, semmi...

-102-

Nem is tudom, hogy akarhatja Taragovics azt, mikép a skatulás kisasszony csak egy tekintetét is pazarolja reá?!
»Ilyen embereknek jobb leányokra nem gondolni s tanácsosabb jól meghúzniok magukat!« Ezt tartja Kálló úr is; és én ezzel a madár eszemmel azt tartom: helyesen beszél!

S hogy ez Tódornak nem mén a fejébe?! Látszik rajta, hogy csak úgy vadon, iskola nélkül nőtt fel, akár ott maradt volna a havasok között, ott még számadó-gazda is lehetett volna belőle, de itt?...

Igaz, hogy szép, szőke bajusza van, ezt a skatulás-kisasszony is elismeri, de vajjon meglehet-e élni ebből? Hegyes szépsége árán még csak egy pár harisnyakötőt se adnak...

Kétségkívül az is, hogy termete jobb, mint a Kállóé; de mennyit tesz egy olyan újdivatú bő nadrág, mint a milyent Kálló úr vett legutóbb! Kiváncsán ránézni is. És aztán azok a hegyesorrú laktopánok csak fölé emelkednek a György széttaposott cipellői fölé? Kár ezekre az a sok suviksz!

Csak fényesítsd György, fényesítheted!

Taragovics nem fényesíti többé! Megadta magát.

Ó, milyen gondolatok viharzanak át lelkén! Homályos szemei immár tisztán látnak, de a szokatlan fény könyeket sajtol belőlök. Ime e gondolatok:

-103-

»Igaz, én csak irnok vagyok. Az igazat megvallva, talán nem is egészen az, hanem csak díjnok.

Kénytelen vagyok túró-t vacsorálni estére; néha kenyér nélkül, néha pedig kenyeret – túró nélkül...

Harmincz forint fizetésem van s kevés fehérneműm; a mosás sokba kerül, *bár zsebkendőimet magam mosom.*

Rövid szivart vagyok kénytelen színi s hogy észre ne vegyék a rossz minőséget, megfordítva gyujtom meg, így négykrajczárosnak látszik...

A négykrajczáros kuba kétségkívül a jobbak közé tartozik, Kálló rendesen ilyet szív – hanem neki lehet.

Pedig ha úgy vesszük, mivel különb ember nálam? Semmivel. Sőt talán én...

Ah, dehogy vagyok különb ember nála. Én kétségkívül mamlasz vagyok. A lakó-kisasszonyunk alig hogy rám néz, bár azt mondom neki: Karolina nagysád! Kálló pedig csak azt mondja: Karolka kisasszony!

Hanem neki könnyű, ő törvénytörő irnok s hatszáz forint évi fizetése van. Ah, ha nekem vóna ennyi, majd megmutatnám én, hogy kell urasan élnünk. Reggeli, ebéd és vacsora-kosztra abonálnám magamat. Két skatulya négykrajczáros szivart vennék minden elsején...

És tudom, hogy reám mosolyogna Karolina kisasszony!

Színházba is elvinném és táncziskolába járnánk együtt. Egy szalonruhát ez esetben okvetlen kellene csináltatnom... szerfelett jól áll az nekem!

-104-

Milyen világ, milyen aranyvilág volna!

A Dorottya-utcában láttam egy gyönyörű formájú szivarszipkát, – ezt okvetlenül megvenném s két pár cipőt tartanék...

Mit mondana hozzá Karolin kisasszony? Bizonyára visszavenné Györgytől a neki ajándékozott kefedobozt – melyet tulajdon kezeivel készített – s nekem adná:

- Kálló úr, ön, úgy látszik, nem érdemes az ember barátságára, adja csak vissza kérem!...

Taragovics Tódor hivatalnok úr már egészen más embernek látszik...

»Taragovics Tódor hivatalnok úr!« Az ördögöt hivatalnok; irnok, helyesebben napidíjas, ki végzéseket másol s a leveleket viszi a postára!

Hiábavaló, balga álmok!

És vajjon mért? Mért ne lehetnék én törvényszéki irnok? Például éppen a György helyén? S mért ne lehetne ő díjnok az én helyemen!

Pompás csere, de végrehajthatatlan! Ha végrehajtható volna! bezzeg nem menne el előttem olyan peczkesen Kálló György úrfi, mint például az előbb; rám se nézne s ha rám nézne, pöffeszkedve, gúnyosan!

Majd visszaadnám neki a kölcsönt! Édes boszú, elérhetlen boszú!

Mért volna épen elérhetlen! Csak egyet írnék meg a törvényszéki elnöknek: tudom, esze nélkül sipirczelne ki a hivatalból Kálló!

Csak két hatost kértem tőle az este s annyit sem adott!

Milyen egyszerű volna nekem egy levelet írni; mindössze három krba kerül... Csak ezt az egy pár sort:

»Nagyságos Elnök Úr! Kálló György törvényszéki irnok lopja az államot: az iroda milligyertyájából négy fontot s három font spanyolviaszt, valamint egy doboz ostyát lakásába hazavitt s a már előbb lopott száz ív papirossal együtt: N. N.-nek (lakik Dob-utcza 7. sz. a.) eladta. A pénzt a »Perzsa Sahban« elkártyázta... Máskülönben is lányokat tart ki! Honnan? kérdi

Egy jó honpolgár.«

három nap alatt fel volna függesztve és én? Mily könnyen juthatnék be a helyére! Jelentkeznék azonnal.

Hanem azt nem teszem. Ez félig-meddig árulás volna!

De ily iszonytatóan?! Hát így! Tudom, hogy most is kaczag fölöttem! Vagy tán épen Karolinnal ölelkezik?!

Mily szép, mily kívánatos e leány! Milyen karcsú s mégis milyen természetes. Az ember, ha elvonná se bánná meg! Milyen puhák a kis kezei s hogy énekel...

Ah, Kálló helyében lenni most.

Nem is tudom miért kimélem ez ebet! Veszszen!...

Tudod-e barátom, mit csinál most Tódor!

Megírja a levelet az elnök úrnak! Bepakolja és sebesen leszalad az utcára. Bedobja a levélszekrénybe s felsompolyog vissza...

Te meg úrfi, mulathatsz már a skatulyás kisasszonnyal...!«

III.

Mit hazudozzam tovább; az az ismerős, kopott veréb, a ki nekem a Taragovicsék dolgairól elbeszélgetett, nem volt valami madár; szállni se tudott, nem is csicsergett, hanem beszélt, karatyált, mint a többi ember. De mert mindig kapott, mindig éhes és egyre kóbor volt, mint ez az útszéli kis állatka: hát elneveztük mi házbéliek »verébnak.«

Veréb úr kórista volt a nemzeti színházban, hol a hirlapíróknak már többször feltűnt. (Én nem mondom, hogy hangja kopottsága volt e feltűnés oka!) Veréb komám különben is nem sokat törődött színészi hivatásával s mint ő mondá, inkább csak azért foglalatzkodott a szinpadon, hogy titkait tanulmányozza s ezen tanulmányai alapján megírja már rég tervezett tragédiáját: »A magyar Borgiák«-at: Azon magyar Borgiák történetét, kikről hogy egyszer úgy merék nyilatkozni a Veréb komám előtt, hogy nincs szerencsém az urak és dámákhoz: hát most mindennap meg kell hallgatnom az ő siralmas históriájakat.

Hanem egy idő óta nem tudom, mi a »kő« ütött az én drámaírómhoz. Nem jó le hozzám, bár a dohányos szitát ablakom közé tettem, jelvényeül annak, hogy igenis, újra van dohány...

A csel hatott, a veréb lépre jött s egy estve ismét megjelent nálam s miután pipáját – fene öblös pipa volt a gusztusa – megtömte, egyet-kettőt köszörült torkán s mutatójával a harmadik emelet felé bökdösve, elkezdé a Taragovicsék sorát:

»Ön nem tudja azt, mily egyszerűen ment az egész dolog. Kálló czimborát kivallatta az elnök s a vallatás után csakhamar kiadta neki az utat; és még ő hely nélkül kóborgott az utcán, már Taragovics, mint a legöregebb díjnok, megkapta irnoki kinevezését...

Ezen estvén szólt így bizalmas körben Karolina kisasszony:

- Lássá, Kálló, kár volt hosszúkezüsködni! – és a boldog Tódorra kacsintott.

Kálló nagyot ütött az asztalra és sóhajtott, mint a bögő, Tódor pedig keztyűtől még eddig szűz kezére egy ujdonat-új fehér szarvasbőr-keztyűt huzott s így szólt a skatulás-kisasszonnyak:

Egy éjszakán - a hatvanadik éjszakán, melyet Taragovics, mint irnok töltött el - kijött a benyilóból s miután Karolin kisasszonyt homlokon csókolá, eltávozott.

A sугár-úton tartott egyenesen lefelé a város ligetnek.

A fák koronája olyan volt, mint egy-egy hatalmas jégvirág a galyakra csapzott hótól. Tógyer műértőleg nézett szét a növényzeten s egy erős cser nyújtóként lefelé hajló ága különösen megnyeré figyelme és tetszését... Egy finom csengetyűhúzó selyemzsinórt vett ki a zsebéből s nyakára köté.

-108-

Mikor reggel a hót krém korcsolyázni kikocsizott a városligeti tóhoz, kellemetlenül volt meghatva, hogy a hatalmas cserfán egy hótól belepert emberalakot láttak csüggni. Az alak különben elegáns volt, a legutolsó divat szerint öltözve s a lábbelije parafa-talpú, hosszúorrú orosz sagrinbőr... A téli kabátja oldalzsebéből megnedvesedett kuba szivarok kandikáltak ki s egy gavallérosan kihúzott piros selyem-keszkenő... A piros selyem-keszkenőben elefántcsont papirra nyomtatott látogató jegy: »Taragovics Tódor törvénytészi *irnok*.« A hátára csak ez volt írva: »Elárultam a pajtásomat... nem esett jól a szivar... Őszintén vágytam magam felakasztani...« És alája gyönyörő manupróriával ismételve a név: »Taragovics Tógyer törvénytészi *irnok*.« -

Veréb úr elhallgatott. Ujra megtömé pipáját s olyanokat ásított, hogy majd elnyelte a fejét:

Ááá... nagyon banális história... Hanem hogy nálunk a polgári szomorújátékokat nem tudják megteremteni: az igazán skandalum...!

»A Magyar Borgiák«...

- Szegény Tógyer!... - vágta közbe én - és nem hagyott egyéb írást hátra?

- De igen, egy másik látogatójegyre azt írta, hogy: »Az anyám tehenesné Otlakán, írják meg neki, hogy nem küldhetem a hat rőf vásznat, mert meghaltam... Taragovics Tógyer kir. törvénytészi - *irnok*.«

V. Mosóné lányai.

-109-

I.

-110-

-111-

- Megölöm! ordítá Béni mester s faragó szekerczével olyat ütött a benyiló ajtajára, hogy az nyomban letört a ragasztójáról s roppant robajjal a földre hullott.

A mint vérben forgó szemekkel, kezében az ütésre emelt szekerczével belépett a kamrába: a Lina lány állott elébe s megfogta a gyilkoló szerszámot:

- Mit akarsz, apám?!

A homályos benyilóban, a földre vetett ágyon egy vézna kis asszony feküdt s lázas nagy szemeivel kimondhatlan rettegést fejezett ki. - Hevenyészett zsákvászon-takarója alól újszülött gyermek kékes-veres hajnélküli feje bukkant elé.

Még nagyon korán volt s a sötét tárgyakat valami serczegő faggyúgyertya világa választá el egymástól, halvány határozatlan körvonallal. Mosóteknőben, langyos vízben álló ruhák gőzöltek; a padmalyról szárítókötél lógott; egy-két kis ing s bábúnak való horgolt fejkötők voltak reáteregetve.

Béni mestert a hideg rázta és a szekercze is tánczolt kezében, a mint a Lina leány felgyúrt ujjakkal, a mosástól még gőzölgő karral megfogta a szerszámot s kituszkolni igyekezett édesapját.

-112-

Egy mulyának látszó kis öreg asszony rohant most be a homályos kamrába, végignézett a jeleneten, míg tekintete a földön nyögő asszonyra s a sírni kezdő porontyra esett. Egyszerre fakadt sírásra s nevetésre és kikapta a ficzánkóló újszülöttet anyja mellől:

- Hé, ezt meg kell fürdetni! - szolt és kirohant a konyhába.

A kis vézna, gyermekképű asszony kinyitotta ajkait s beszélni akart, de nem tudott.

Kezeit felemelve, egy vonagló mozdulattal - kérte vissza gyermekét.

Künn a konyhában vízloccsanás hallszott: a mosóné unokáját fürdeté s hangos vídáman karatyált, beszélt a kis portékával:

- Ecsém, mondd csak: ki az apád...

Béni mester leeresztve a szekerczét, fejét kezeibe temetve, elfojtott hangon ismétlé a kérdést:

- Ki az apja?

Az anya behúnyta szemeit s míg annak pillái alól a könyvek egyre hullottak, alig hallhatólag susogá:

- *Senki!*

Lina tagadólag intve fejével, a túlcsigázott gyűlölet hangján odaszólt apjának:

- Hát a kedvenczed, Flóris, az ács...

Béni mester szemeit elfutotta a vér s marokra fogva a szekerczét felordított.

-113-

A Lina lány megsímogatá hűgának verejtéktől gyöngyöző homlokát:

- Hagyd el, bízzad reám, majd elvégzem én!... szólt elfojtott, de erőteljes hangon s a szekrényből kiakasztva ünneplő ruháját, öltözködni kezdett.

Karjai, melyeket csuklóig elsütött a nap, össze-ett, eldurvított a munka: felül fehérek s gömbölyűek voltak. Csak egy-egy jobban kifejlődött izom vallott a munkáslányra, ki hajnaltól napestig ott ül az ólomgőzös, sötét nyomdában s a mennyre szűk, a fáradságtól ziháló mellétől telik: egy nap úgy, mint másnap, énekel, dudorász s naponta 80 krajczárért vonalozza azokat a vaskos könyveket, melyekben egykor a bankár milliomos tételei ragyognak...

Még egyszer megigazgatá szőke hajfürteit s az ablakban sínylődő egyetlen cserép virág bimbaját leszakasztva, telt keblére tűzé. Megcsókolta a betegágyast s így szólt hozzá:

- Apát hozok gyermekednek, vagy... De lehet, hogy vissza se jövök többé...

A mosóné - félkezével az újszülöttet pólyázva - intett utána:

- Te Lina, valahogy el ne maradj, a doktorék ingét még máma ki kell öblögetni...

Lina kilépett az utcára. Már reggeli 6 óra volt s a szomszéd hajógyár munkásai köhécselve, rekedt hangon beszélgetve özönlöttek a munkára.

A mosóné lánya fürkészőleg nézett szét a zajongó tömegben. Egyszerre elpirult, térdei megrogygyantak s odagyökerezett állóhelyébe.

-114-

Flóris az ács hatalmas alakját pillantá meg az úton. Egy épülő kút faállványa mögött egy leánynyal enyelgett. Csengő kaczagása s a lánytól kapott csók csattanása idehallatszott hozzá s mint a mérge, marva, égetve futott végig rajta. Feje szédült, szíve elszorult a dühtől s alig tudta testét tovább vonszolni. De midőn szapora lépésekkel látta közeledni a legényt: erőt vett magán s mosolyogva, kaczerán, szép testét riszálva kacsintott feléje.

Flóris már messziről intett neki s átkiáltott az utcán:

- Hová, lelke!?

- Elmegyek szeretőt keresni!

- Hát itt vagyok én...

- Jőjjön ide, kezet rája! Vagy maradjon ott, ahol van, hanem estve eljőjjön a táncziskolába...

- Ott leszek.

- Meglássuk! - szólt a leány s a sarki gyógyszertár ajtaját épen e perczen megnyitó segédre mosolygott...

II.

Báró Trunck már zongorázott. Zöld színbe hajtó szalonkabátján katonai érdemjelek bronz és ezüstműből, hatalmas orrán rezes pír. Egész testével zenélt; lábai ha kellett, ha nem, rugták a pedált, fején pedig a zsiros katonasipka taktusra mozgott.

A »Riská-tehén« tánczterem zongoramestere, született északnémet báró - von Remmingruns - belekiáltott olykor a tánczolóok által okozott pokoli zsvajbja:

-115-

- Sák elegánt...

A tánczmester - nappal pinczér a Szikszayban - alig tudta az éles, katonára emlékeztető szavakat ellensúlyozni:

- Csak fesztelen, csak unzsénirt...

Különben senki sem feszélyezte magát. A szakácsné egész testével ránehezedett a szobafestőlegényre s szerelmes szavakat sugdosott - hangos szóval - fülébe:

- Ó te piszkos!... Miért nem jöttél el tegnap reggel a piacra...

Dohánygyári munkásnők - erős szagot terjesztve hajukból - nagysádoztatták magukat kereskedősegédek által s ki-kiszökve az udvarra, a sötétség leple alatt, de a hold fényénél csókolóztak fűvel-fával... Aztán halványan vagy kipirulva tértek vissza és tánczoltak tovább.

Egy svájcki bonne, gazdájának csupaszképű diákfiával dühösen aprózta a tánczot s a tejképű gyermek minden zsebét kikutatta bonbon után.

Ujság-kihordólányok egy csoportban, férfi nélkül járták a tánczot s egymásba fogódkozva vihogtak, udvaroltak egymásnak, mint a férfi a hölgynek:

- Kedves kisasszony, parancsol színházba mennem?...

- Fájdalom, nem enged a papám!...

Vén lány gubbaszkodott a sarokban s irigyen nézte a tánczolókat.

Egy gépész úgy magához ölelte tánczosnőjét, hogy az felsikoltott.

S a tánczmester - előtánczos - egyre kiabált:

- Csak fesztelen, csak unzsenirt!...

A zongoramester alakja már egészen elveszett a füst és porfelhők közepette s nem tudni, honnan kerültek az időnként felhangzó rikácsoló hangok:

- Sák elegánt...

Mint mikor óriási üstben forr, fő, buzog a ruha: úgy forrott, főtt, izzadott az alacsony, de széles tánczteremben mindmegannyi tánczó pár. Befent lányarczokról az izzadsággal együtt folyt lefelé a festék s különböző színű csíkokat festett arczbőrük, nyakuk s vasárnapi ruhájukra.

Ruharongyokkal, eltépett csinált virágokkal volt telve a terem alja; a földreejtett bonbonok ropogtak a tánczoló lábai alatt. - Egy-egy pattanás s utána nyögve ejtett »jaj« vegyült a lázas zsvájci: valamelyik leány mellfűzőjének aczéllemeze pattant el s élével az elevenbe nyomult... A szegény lány minden ütemnél nyögve, de azért elzöldült arczczal, kisebzett testtel is: tánczolt tovább.

A táncz sajátságos örülete, mely csak az embernél található meg, mindegyre fokozódva erőt vett az egész tömegben.

Két lakatos-lány, kik még csak az imént is ajkbiggyesztve nézték le a hozzájuk nem illő csőcseléket, vadul sodrották be magukat a tánczba, s fejük fölött ujjaikat csattogtatták. - Csak három bársonyruhás, szabadságolt utca-hölgy hallgatott a zongoramesterre s elegáns-finoman szelid mozdulatokkal, szenteskedő arczczal bokázott végig a padlón...

Szombat este volt s a munkások zsebeiben csörgött a pénz. Milyen lelkesítő zene! A hetibér nyavalygott, türelmetlenkedett az öblös zsebekben.

Lina leány egy sarokból nézte végig az egész pokoli színjátékot. Most volt itt előszörre s tudta, hogy nem fog többé ide jönni. Nemes, tiszta lényege megundorodott e látványtól, melyet a férfi és nő közötti különbség hozott létre. Feje, szive, mindene fáj s azt se tudta, mitől. Balról egy korhely jogász, jobbról két mesterember vette körül s faggatta. Alig felelt nekik. A férfit sohasem látta még így, minden emberi mezét levetkőzve, mint most. Sohasem akart férjhez menni, de most többé férfiről sem akart hallani. Utálta őket, izzadt kezeik s baromilag forró lehelletőkkel. Hogy bomlanak minden szoknya után! Ma már fel tudta fogni huga elbukását. A kis Lizi alig cseperedett fel s máris el-elszökött ide. Hítta őt is. Milyen kár, hogy nem jött el, legalább megmagyarázhatta volna testvérének, hogy ezek nem emberek, hanem barmok. Mohón kapnak minden szál széna után. Mert széna, szalma csak leánybecsület. És nem tudnak belőle jóllakni, soha sem... Ah, majd megmutatná ő, hogy a fogára koppintana ezeknek a nyomoraltaknak, kik kihasználják az asszony nép gyengeségét, ostobaságát.

- Szegény Lizi, szegény Lizi! - susogta magában Lina s a kis anya kínjaira, szégyenére, apátlan porontyára gondolt. Zsebébe nyulva megtapogatta azt a papirosba takart valamit - meg van-e még? Az a valami nagy adag s feltétlenül ölé méreg szerezcsika volt.

A táncz folyt tovább. A tánczmester egyre ordítá:

- Csak fesztelen, csak unzsenirt!...

És nem volt többé a rendnek legkisebb árnya sem a megvadult tömegben. Fűző okozta mellziha, mámoros hörgés, csók-csattanás, a megölelt nyöszörgése, a tyúkszemfájós jajja, az epedés sóhaja, az epedéstől, vágtyól, hideglelősek fogcsattogtatása, túlhangozá a báró zongorajátékát, rekedtté vált szavait!

- Sák elegánt...

Egyszerre azonban csend lőn. Flóris az ács a zongoramester által játszott valczert énekelve lépett a tánczoló közé. Uj bársony zeke feszült széles mellére. Halvány szép fejével kiemelkedett az egész közönség közül. Szemeit végig ragyogtatá a lánytengeren s egy öt forintost dobott báró Trunck tányérára:

- Most hallgass! Én fizetem a csendet!

Lányok hagyták el udvarlóikat s körülrajongták a fiatal ácsot. A férfiak szitkozódva, vagy elfojtott dühvel szállingóztak ki a szomszéd terembe: inni. Egy kövér szobaleány nehéz karjaival reakapaszkodott a fiatal óriásra. Flóris kelleetlenül rázta le magáról:

- Csihaj te, meg ne egyél!

Valami dohánygyárban dolgozó kis leány mindegyre felnézett reá, bár szemei már könyeztek, kápráztak a folytonos nézéstől.

Flóris unatkozottan ásított. Egy megvető mozdulattal hártá el magától a kérdezősködő, vihogó, hízelgő leánysereget s szétnézett a teremben. Csakhamar megpillantá a sajátságos látványra ajkait harapdáló Linát s mosolyogva lépett eléje:

- Látja ezeket, nem bírok vélők... Nagyon rám szoktak.

- Hej jó is kis-istennek lenni!

- Dehogy kis-isten, dehogy kis-isten! Aztán könnyű ezek között, de másutt...

- Mondja csak, nem sajnált meg engem? két évig járok utána s még csak máрма érdemesit először egy jó szóra.

A leány nem felelt s félig behunyva szemeit, hagyta magát tánczra vinni.

Tánczközben nem szóltak egymáshoz egy szót sem. Lina lopva vetett egy-egy pillantást tánczosára s arra gondolt, hogy milyen szép, életerős ez a legény s milyen halvány üszökszín halottá fogja őt tenni nemsokára... ha... Maga sem tudta különben, mit akar. Csak azt érezte, hogy gyűlöli ezt az imádott embert, testvére megrontóját, házuk szegyenbehozóját, a ki fehér fogaival, piros kis szájával olyan átkozottul kedvesen tud mosolyogni. A legény puha szakállá olykor-olykor fődetlen nyakához ért s ez érintésre tűz lett egész testében.

Csak ők maguk tánczoltak az egész teremben. Őket nézték, róluk suttogott mindenki. Irigykedve, boszúsan, majd hízelgőleg. Valaki azt mondta: »Ni milyen szép pár!« Lina érezte, hogy egész hajaszáláig elpirul e szavakra. Flóris odahajolt piros kis füleihez:

-120-

- Hallja!

- Hallom, de beszélni akarok magával.

- Én is, galambom! - szólt a legény s egy pár lépéssel kitánczoltatá a leányt a szomszéd szobába.

Kaczagás kísérte ki őket, de e hangok benszakadtak, a mint Flóris visszanezett az otthagytott közönségre.

A szobában nem volt senki. A legény behúzta maga után az ajtót s a zárban a kulcsot megfordítá.

A kis hálófülkében sötét volt. Az izzó vaskályhától vörös-barnára vált a homály. Lina didergett s körmeivel markába vajt. Elhatározta, hogy szemeit fogja kikaparni a szép ácsnak, ha az csak egy ujjal is hozzá nyúl. - Bana Flóris még csak meg sem érinté; de fekete szeme csillogott a homályban.

Egy ideig némán álltak egymással szemközt. A legény szólalt meg előbb:

- Ne féljen tőlem, nem vagyok én olyan rossz, mint a hírem. Üljön le ide a diványra, valamit akarok mondani, hanem elébb meggyujtom a lámpát.

A hogy világos lett a fülkében, Lina borral telt üveget vett észre az asztalon.

- Épen jó! - gondolta magában - ha nem bírok veled, majd a poharadba töltöm a szerencsikát - a halált.

-121-

Flóris bort töltött a poharakba s nem ült a leány mellé, hanem szemben foglalt vele helyet. Megigazgatá selymes, puha haját, szivarját letette s hallgatott. Lina szomorúságot olvasott ki szemeiből, abból a szemekből, melyekbe - maga se tudja, miért - sohase mert merően belenézni. Talán iránta már rég érzett gyűlölete - mely most fokozódott - okozta azt a sajátságos zavart is, mely rajta erőt vett mindannyiszor, midőn Flórisal, - a lányok ez istenével - szemben volt. Sőt ezelőtt, a nélkül, hogy okát tudná adni - futott előle, menekült, mintha közelében valami bajtól félt volna. És ez a legény soha, még álmában se hagyta békén. Soha férfit nem szeretett - sehogysem - de azt a legényt kénytelen volt gyűlölni mindég. Midőn a kis Lizi elmondta, hogy házassági ígéreteket s egyebekkel mikép ejté meg őt is, az jutott eszébe, hogy: »mily kéj volna megfojtani ez embert!« Mióta húga kínos vajudását, újszülött gyermekének síró nyöszörgését s apja dühét kitörni hallotta, azóta mindegyre az zúgott-zakatolt fülében, szívében: mily jó volna megfojtani ez embert! És midőn a kútnál reggel látta meg-meg egy idegen lánnyal enyelegni, csókolózni akkor, midőn egy szegény áldozata szörnyű kínok, örök szegyenérettől eltelve fekszik beteg, talán halálos ágyán: megfogamzott keblében a terv: elveszteni e nyomorult embert.

Reggeltől mostan estvélig egy örökkévalóságnak tetszett neki az idő; maga se tudta, hogy miféle ördög által sugalva, egy vágy kínozza szüntelenül: halva látni ezt az embert...

-122-

Sőt utoljára szinte rosszul esett néki az a gondolat, hogy hát ha reáhagyja magát beszélteni Flóris s jóvátéve hibáját, nőül veszi a szegény kis Lizit, apja lesz gyermekének?! Szinte biztatta magát, hogy ebből nem lesz misem s igazi örömmel, vágygyal gondolt egy közeli gyilkosságra...

Hanem most mintha szive engedett volna. Flóris olyan sajátságos szomorúan, hallgatagon nézett reája.

- Mit is akar hát maga nekem mondani?
- A Lizinek márma kis fia született.
- Hát férjhez ment?
- Igen.
- Kihez?
- Magához.

- Úgy, ezt nem is tudtam!

- De tudta törbe ejteni!

- Az utamban volt, mért nem került ki?

Lina szive őrült sebességgel vert. Zsebébe nyúlt a méreg után:

- Úgy, hát maga, a ki útjába kerül, letöri?

- Ha virág és ha hagyja magát.

- Nem sajnálja őket?

- Nem, az az ő soruk.

- Nem szánja őket kínjaikban, nyomorúságukban?

- Nem, mert keresték.

- Nem fél, hogy megveri az isten?

- Még az emberektől sem félek.

- Hát mí maga?

- Ácslegény; dolgom befedni a házakat s elszeretni a leányt, ahol érem.

- S ha elszerette?

- Akkor: jó napot, aztán befellegzett a barátságunknak, isten hozzád édes!

- És Lizi?

- Jó fizetése van a dajkáknak...

A leány alig tudta dühét visszatartani. Szemei vadul forogtak. Flóris szinte megijedt tőle:

- No, no, csak meg ne öljön a szemeivel. Aztán ha csak ezt akarta mondani, hát ezért kár volt ezeknek a czafráknak magát megmutatnia.

- Nemcsak ezt akartam mondani, hanem azt is, hogy maga ha jó ember volna, most elvinné a testvéreimet.

Flóris felkaczagott. Olyan csengő kaczagása s olyan szép fehér fogai voltak:

- Elvenni, na már azt a bolondot nem teszem! Ha mindazt a lányt, a kivel valami bajom volt, elvinném, volna vagy negyven feleségem!

- De én kérem?

- Ha még maga kér sem! Nincs olyan. Nem lesz énbőlőlem senki esküdt ura! Ha csak...

- Ha látná, hogy kínlódott magáért.

- Látom!

- Ha érezné a szégyent, a nyomort, mely egész életén át el fogja kísérenni maga miatt.

- Érzem!

- Szegény apám szégyenét, arczpirulását ha látná; nem mer többé az emberek közé menni...

- Érzek, látok mindent.

- Nem látja azt a kis ártatlan gyermeket, kit az iskolában sem fognak másképen hívni, mint: te zabigyerek!

- Én is az vagyok.

- Kőből van a szíve.

- Épen nem, de hát azért nem vállalok rája olyan terhet. Nem tudnám szeretni, rá se néznék, hozzá se szólnék, ha otthon volna, kerülném az otthont... Nem szeretem, nem szeretem, soha se is szerettem.

- Mért bolondította hát el?

- Mért? Magam sem tudom.
- Könyörüljön rajta!
- Könyörültem, ha elfeledtem.
- Hát nem.
- Nem.

A mosónő lánya még akart valamit mondani, de nem tudott. Elfúlt lélekezete, feje zúgott, szédült. Nem ivott egy gyűszűnyi bort is és úgy érezte magát, mintha holt részeg volna. Zsebébe nyúlt a mérég után s hirtelen, észrevétlenül szájába csúsztatá. Aztán a Flóris pohara után nyúlva egy kevés bort hörpintett s szájából a mérget a borba ejté...

A legény mosolyogva vette fel a poharat:

- Megiszom a szerelmét; - szólott - s kiüríté a pohár tartalmát.

Lina felsikoltott, életét adta volna, ha a mi történt, meg nem történte teheti. Szemben véle a büszke legény szomorúan mosolygott!

-125-

- Mért sikoltott, odakinn ha meghallják, azt hiszik, hogy bántom; pedig maga az egyedüli lány, a kihez nem merek nyúlni... Tudja-e mért nem veszem el Liszkát?

Lina alig hallhatólag susogá:

- Mért?

- Mert magát szeretem, magát is szerettem mindég. Magán kívül soha senkit. Mikor testvérét öleltem, akkor magára gondoltam, mikor ez, vagy az a leány körülfogott: csak mindegyre arra gondoltam, édes istenem, ha ő szeretne így engem! De rám se nézett s ha nem futott előlem, hát úgy nézett rám, mint valami gazemberre...

Nem voltam én soha duhaj, csak a mióta magát ismerem. El akartam felejteni, ki akartam verni a fejemből. Arra gondoltam: ni, hisz van itt lány, aki szeret s a kit szeretni lehet, minden ujjamra akár kettő; az ujjamra került, de a szivemre nem! A kit az megszeretett, épen az hányt fitytyet reám, megvetett, kigúnyolt, meg is érdemeltem: mért nem tudtam elfeledni!

Lássa, most záros szobában ülök véle egyedül; úgy szeretném megölelni, a vérem mindegyre vonna kis édes ajkához s alig merek rá is nézni! Tudja az isten, maga nem olyan lány, mint a többi...

Magát szívesen elvinném, nem mára, holnapra, de egy egész életre s nemcsak férje lennék, de szolgálja mindétig, a meddig akarná...!

-126-

A lány behúnyta szemeit, úgy hallgatta a szavakat, melyek igazságában nem kételkedhetett.

Irtózatossá vált a dermedtség s forró érzés váltogatta egymást lelkében, testében. Szeretett volna meghalni e pillanatban, de szeretett volna élni is, de ennek a legénynek ölében.

Úgy érezte, hogy azok a szavak, melyek itt alig hangzottak el, nagyrészt az ő szívének szavai. A gyűlölet, amit eziránt az ember iránt érzett, csak burka volt forró, de elnyomott vágyának. Homályos, de erős sejtelve volt, hogy ez eddig ismeretlen, soha nem érzett, de végtelen boldogságot találta fel e legény karjaiban.

Az után, a mik történtek, kénytelen volt megundorodni magától e mindjobban erősödő érzéseért. Az örület környékezte s a legény szavai mégis olyan jól estek neki; szótlánul el-elfúló lélekzettel, halotthalványan, csak hallgatta hallgatta...

- Isten tudja! magával szemben az én öles természetemmel is gyermeknek érzem magamat. Ha veszett életem, mulatásaim közepette csak egyszer emelte fel volna ujját: »Flóris, ezt ne tedd!« - meghunyászkodtam volna, mint gazdája szavára a feldühödött eb. Mindég olyan vágyam volt, lábaim elé tenni bozontos fejemet, hogy nyakamra lépjen. A mohó vágy, mely a lánysereget felfalatá velem, mint farkas a bárányt, - magával szemben olyan szelíd volt mindég. Arról álmodoztam, eszeveszett mulatozásaim közepette a kéjektől részegen arra gondoltam: ha férje lehetnék, megcsókolhatnám kezét, élnék együtt, csendesesen... Hogy elfeledném az utcát verekedéseivel, hogy otthagynám a korcsmát bora- és leányaival, hogy lábaim előtt olvasgassak érzékeny történeteket...

-127-

Maga tehet arról, ha rosszá lettem, gonosz vagyok. Magának kellett volna megváltania s hidegsége, megvetésével, csak könnyelműségem növelte örülségé...

Tudom, hogy nem szeretett, érzem, hogy most sem szeret, soha se is fog szeretni... Odaenged az ördögnek, hadd marjon meg, hadd faljon fel, mit bánja maga az én tönkre tett életemet!... De nem azért mondtam én el ezeket magának, hogy szerelmeért könyörögjek, - úgy is tudom, hogy hiába! - hanem hadd tudja meg: hogy maga az én elvesztem, halálra vívó hóhérom, ezzel a gyenge kis képével, ártatlan szemei, szelíd jó lelkével...

A butorok egyre pattogzottak a szobában az irtózatossá melegtől. Az a kevés bor, melyet a legény poharának aljában meghagyott, szinte forrott s az elolvadt méregtől, szinte sárgára vált.

Lina hevesen, mohón kapott e pohár után s utolsó cseppig kiitta. Aztán mintha

megkönnyebbült volna, felsóhajtott; arczára ismét kiült a kellemes, üde pir. Szemei újra felcsillantak, mosolygott, egyszerre nagyon vig lett. – Odafordult a legényhez s vállára tette kezét:

– Flóris, én is szeretem magát!...

A legény a földre rogyott s átölelte a leány térdeit. Nem tudott szólani s ha tudott volna is, beszédét elnyomta volna egyszerre kitörő hangos zokogása...

-128-

Lina mosolyogva hagyta lábait megölelni. Arra gondolt, hogy milyen édes meghalnia ezzel a legénnyel, ha már nem élhetnek együtt. E pillanatban elfelejtett mindent: beteg, szerencsétlen testvérét, atya szegényét, csak azt tudta, hogy ez a legény miatta volt szerencsétlen, gonosz s hogy szereti, imádja őt s ő is viszont érez iránta, nem ma először, hanem talán már – ha elfojtva, ha félreismerten is – de régen, nagyon régen.

Ott térdelt lábai előtt a világon a legszebb, legkedvesebb férfi s az, ki megvetéssel tiporta leánytársait, most: az ő lábait borítja csókjaival, kezéért esd...

Lehajolt hozzá, körülölelte fehér, forró nyakát s összevissza csókolta:

– Szeretlek, én is szeretlek, nagyon szeretlek...

Flóris felállt. Megcsókolta a leány kezét s halk, reszketeg hangon így szólt hozzá:

– Menjünk innen, itt nem tudnék magamnak parancsolni: jerünk az apádhoz, attól kérlek el s addig se éjem se napom, nem iszom, nem alszom, míg a pap előtt nem állunk...

– Maradjunk – szólt a lány.

Flóris felveté reá szemeit:

– Istenem, meg akarsz őrzíteni!

– Megmérgeztelek! – suttogá Lina.

A legény szívéhez kapott. Hirtelen pokoli fájdalom áradt szét teste minden részén.

-129-

– Miért?

– Mert megcsaltad a testvéremet, mérget tettem poharadba, reggelre meg fogsz halni.

Flóris irtózatossal erővel szorítá magához a leányt:

– Jól van, a te kezedtől szívesen meghalok!

– S én véled leszek holtta – mert szeretlek s nem lehetek a tied.

Perczekig nyugodtak egymás karjaiban némán, csak szívök hangos verése s a lány heves lihegése hallszott.

A tánczteremből behangzott az örületes zshivaj s a zshivajon keresztül törő vig dallamok s egy rekedt hang:

– Sák elegánt...

S egy másik:

– Csak fesztelen, csak unzszenirt...

Itt benn, a forró kis háló-fülkében az egymás keblén nyugodó szerelmesek nem hallottak mit sem. A lámpa kialudt, a kályhában a parázsból üszök lett... s az egymásba forrott, égő ajkak is kezdtek húlni...

III.

Reggel a »Riska tehén« táncztermében két halott volt kiterítve. Egymásba fonódott tagjaikat nem lehetett elválasztani. Máskülönben látszott rajtuk, hogy nem birkózásban kerültek így együvé.

Béni mester, a kis mulyának látszó mosónéval csakhamar megjelent a holttestek előtt. Irtózatossal düh fogta el, a mint meglátta a szederjes, merev alakokat.

-130-

Elfordítá tőlük fejét s fuldokló zokogás közt, kezeit ökölre szorítva kiáltá:

– A nyomorúlt ringyói!...

A mosóné ráborúlt leánya holttestére s zokogva csak annyit szólt:

– Én édes leányom...

És miután a holttesteket beszálliták a Rókusba, hazament: könyes szemekkel, elkínzott szívvel, de azért gyöngéden megfüröszte az újszülöttet, aztán hátra nézve a teknőben gőzölgő, az állástól megsárgult fehérműekre, így szólt:

– Ó istenem! Nem tudom kiöblögetni ezeket a ruhákat, elvesztem a kuncsaftjaimat mind... mind...

VI. Comtesse Sapho.

-131-

I.

-132-

-133-

Baanföldi Baan Aba gróf tizenegy község örökös ura – ezelőtt 40 évvel – ott gyunyasztott a kerevetnek szolgáló lánán s főtt kolompért – már kihűlt főtt kolompért evett. A burgonya morzsái a kopottságtól fényes kabátjára hulltak s Baan Aba gróf, Szent-Szajol, Kis-Tarcsa s ezenkívül még 9 más község »örökös« ura – még csak ezelőtt 40 évvel – apránként, gondosan szedegette fel az apró hulladékokat s végtelen elegáncsiával – de leplezhetlen mohósággal – költé el.

A szoba közepén elaggott, összetört, kopott fényében, szinte nevetséges aranyozott facsillár alatt íróasztalnak szolgáló láda előtt ült s írt egy szőke, sугár leány. Keze járt, világoskék, kedves szemeivel mereven maga elé nézett.

Valami versen gondolkozott s a készen levő strófákat kellemes, de sajátságos hangon reczitálta el magának. A legutolsó strófánál letette tollát s a ruhájáról lakmározó alak felé fordult:

- Mikor jön meg az Erard-féle zongora, papa? Ezt az új költeményemet szeretném zongorakiséret mellett elszavalni néked...

E pillanatban egy egér szaladt végig a szobán s egyenesen az ajtó felé tartva, rést keresett, hogy a szabadba menekülhessen.

-134-

- A nyomorúlt! ez is elhagy; – mormogá Aba gróf s az ajtó közé szorúlt egérkének kinyitá az ajtót. Majd kondor, de őszült fejét megvakarva, felelé leányának:

- Erard-féle zongora... igen... fekete ébenből, 3500 frt... rövideden megérkezik, kis lányom...

És valóban; a zongorához való taburet – kék atlaszszal bevont reneszánsz-ízlésű kis szék – s aranyozott ébenfa kotta-tartó, bár a számtalan hurczkodástól ütött-kopottan, már ott hivalkodott a gyalultatlan ládákából álló bútorzat között s régi időkről, boldog, vagy legalább aranytól fényes napokról beszélt.

A szoba háttérében szinehagyott kartonfüggönyök szakadékain által vetetlen ágy látszott. A rokkant, csonka oroszlánlábak, melyen a rongyos, rozszant alkotmány nyugodott, csikorogtak, dülöngöztek a fényezetlen, sőt piszkos fenyő-pallón. Ha tudnám, hogy a fa is eszmél, szeretném azt mondani, hogy a rokkant oroszlánlábak azokra a perzsa szőnyegekre gondolnak, melyeken szépen kifaragott körmük puhán nyugodott egykor.

Comtesse Sapho, az a szép sугár leány, felállt és kopott ruhájában koldúsnőre, méltóságos, büszke tartása pedig egy grófnőre vallott. Határozatlan lépésekkel, tapogatózva lépett a függönyhöz, melynek elrongyolt korczait oly mozdulattal hajtá félre, mintha atlaszból volnának azok. Leült az ágy szélére s összegubbaszkodva remegett a hidegtől.

-135-

Aba gróf fel s alá járva a szobában, meg-meg állott s gyöngéden nézett didergő leányára:

- Javul-e a szemed, Ilonka?

- Mondtam papa, hogy ne nevez engem többé Ilonkának, én Sapho vagyok... A szemem, a szemem... egy idő óta alig látok velök... Érzem, hogy a láthatatlan hályog ereszkedik lejjebb, mind lejjebb... Az alakok színét, szétfolyó körvonalait még látom, de tisztán mit sem tudok már megkülömböztetni... Aztán ez a maró levegő minduntalan kápráztatja, gyengíti, könyeket csal belé...

Ó ne hidd papa, hogy ilyenkor szivem sír. Tudom én, hogy ez a mi nyomorúságunk csak időleges s ha epedő vágygyal gondolok is vissza arra az időre, midőn saját palotánkban bőségben, királyilag éltünk, azért nem keserít el az a nyomor, mely most ölel bennünket, az a száraz kenyér, mely alig akar ajkamban megnedvesülni... Érzem, hogy ez a 3 éves kín nem tart már sokáig, bízom az istenben, bízom te benned...

Aztán én nem is érzem itt magam rosszul. Bár itt vagyok veled, még sem vagyok itt. Ez az aranyos csillár visszavisz régi kis szobámba. Régi kis szobámban illatos hálófülkébe... A menyezetes ágy előtt látom könyves-asztalomat, a sarokban virágaimat s a nyitott ablakon beözönlő fűszeres illatokat, melyekkel a park fenyő-virágai köszöntenek... Ah, én grófnő vagyok itt is. Tudd meg, hogy én hercegek s hercegnőkkel beszélek, leülök asztaluknál, mulatok mulatságaikon. Felidézem ezt az egész világot képzeletemben s míg megírom róluk történeteim, dalaimat: addig velem vannak; de nem tudnak elhagyni azután sem. A költészet lebilincseli őket. Boldog vagyok. Van vágyam, van célom s ezeket oly világosan látom magam előtt, hogy úgy tetszik, mintha egészen beteltek volna már is...

-136-

Csak egy emlék keserít. Mintha ma is látnám – tudod még akkor épek voltak szemeim – midőn rádrohantak az uralkodó hatalom emberei, elkobozták jószágaidat, elvették legutolsó bútorod s kivetettek palotádból... Azt hiszem, tizenöt éves voltam akkor. Vagy tizenhat? Egyszerre kinn voltunk az utcán... Szegény mama, ő meghalt bánatában...

Téged sajnállak. Te nem erre a nyomorra vagy teremtvé. Hanem, nemsokára megváltozik az

uralkodó hatalom s téged visszahelyeznek birtokaidba, melytől hazafiságod miatt fosztottak meg... Mikorra várod a kormányváltozást?

- Mindennap. Hanem ha akarom, még már ma ismét a régi úr leszek. Csak egy levélkét kell írnom a miniszterelnökhöz, ilyen tartalommal: »Belátom, hogy vétettem önök ellen; megváltoztak elveim s önök közé állok!« - Akarod ezt, Sapho?

- Inkább haljunk meg éhen papa, mintsem hogy lemondj elveidről...

Aba gróf hevesen ölelé meg leánya megsoványodott, de még mindég szép nyakát. A leány atyja keblére rejté szelíd, de mégis büszke szép fejét:

- Hanem éhes vagyok egy kissé papa; nincs egy kis kenyér?

- Nem hozott a kenyeres asszony; *elfeledte*. Pompás burgonyát küldött a vendéglős »à la anglaise« - eszel?

Comtesse Sapho falatozni kezdett. És midőn elkölté vacsoráját, megcsókolva atyja homlokát, aludni tért.

Estve 9 óra felé járt az idő. Aba gróf egy lóczára hajtá fejét. Nem akart aludni, de nem is tudott volna. Egyáltalán pórias szokás éjjél előtt elaludni s ő nem is tudá grófi hajlamait levetközni.

Sylvester estvéje volt. Gróf Baan emlékezett három év előtti Sylvesterjére. Monakóban a kártyaasztalnál... Ekkor veszté el legutolsó negyvenezer frankját. A rimánkodásra kapott vissza belőle annyit, amennyiért haza Magyarországra utazhatott. Még elég korán jött arra, hogy javainak árverésén jelen lehessen. Az adósságok lassanként felemészték milliányi értékű vagyonát. Felesége - egy báró Panáry-leány - öngyilkossággal menekült a szegény s a nyomor elől... Szegény kis Ilonával nem lehetett közölni az igazságot. A gyenge szervezetű leányt megölte volna a rettenetes való. Aba gróf úgy találta ki a »jóság-elkobzás« meséjét. S a fájós szemű kis leány képzelgősen szentimentális lelkülete hajlandó volt elhinni e hazugságokat. Egy képzelt világban élt s jól esett, ha más e képzelt világot még bővítette...

Aba gróf csalta leányát, bár ő nagyon is tisztában volt a valósággal; különösen most, hogy belátta küzdelmeinek haszontalanságát. Akarata, teste belefáradt a küzdelembe. S míg leánya estvéli imáját imádkozá rozzant ágyában, egyetlen s utolsó kincsét: megtöltött revolverét mohó, mégis kínos érzéssel szorítá meg zsebében.

Három évi küzdelem után ma már szilárdul meg volt győződve arról, hogy elébb-utóbb éhen kell elvesznie, ha csak maga nem veszi el magát előbb. - Egész életében a pénzköltésben gyakorolta magát s most vénségére nem tudott megtanulni pénzt szerezni. Semmi néven nevezendő mesterséget nem tanult, nem tudott; ha csak grófi voltát nem vesszük mesterségnek. Három nyelvet beszélt ugyan: magyarul, németül s francziául; de jól egyiket sem tudta. Írása is egészen »grófiás« vala, ép úgy, mint gondolkodása; tehát mind a kettő blazírt, hanyag, szórakozott. - És mégis: tönkrementése után kevés időre reménye volt ahhoz, hogy a miniszterium - tönkrejutott arisztokraták dajkálója - behelyezi valami sinekurába... vagy valahová jóságigazgatónak nevezi ki. De az ellenzék egyik Kátója - »egyik«, mert sokan voltak! - neszét bevén a dolognak, dörgő s akkor nagy zajt csapott, interpellációt intézett a miniszter úrhoz. A Baanföldi Baan Aba gróf múltját szellőzteté s oly adatokat hozott napvilágra, hogy a miniszter Aba gróf alkalmaztatását kénytelen volt desavualni. Sőt kijelenté, hogy Aba gróft nemcsak hogy jóságigazgató, de még írnoknak sem nevezte volna ki. Az ellenzék »egyik« Kátója köszönettel vevé tudomásul a miniszter válaszát, bár magában dühösködött, hogy filippikája megtört a miniszter taktikáján. Az egész dolognak Aba gróf ivá meg a levét. Szellőztetve lón múltja, mely épen nem volt tisztességesnek mondható. Nem követett el - nem volt addig rászorúlva ilyesmit elkövetni, - melyért a btkv. nevében szólíhatták volna felelősségre, de nagyon is sok olyasmit tett, melyért általános megvetés szokott az osztályrész lenni, a mi külsőleg olyan morális társadalmunkban. Különben, ha 1792-ben s franczia grófnak él, ha száz élete van is, a lámpavasra kerül...

Aba gróf nem született becsületes embernek. Őse is árulásért kapta a grófi koronát; mért lett volna jobb »dicső« ősenél ő? Hanem az szép volt még tőle, hogy belátta, mikép becsületes embernek nem született. Sőt ezt a véletlent sajnálta is mostan. Ha becsületes múltja volna, hát most nem fordulna el tőle - leányán kívül - mindenki. Az ember végtére nem is tudja, mire jó a becsület! Az arisztokraták, kik különösen színére oly sokat adnak e portékának, ajtót mutattak neki. Famíliája kihalt, ő volt az utolsó Baanföldi Baan. És ha lett volna is rokona? Hisz még közönséges emberek között is megtagadják a szegénynyé vált rokont, hát még ott, hol a családasságnak nyoma sincs: az arisztokratáknál?!

Aba gróf végtére is kénytelen volt felcsapni írnoknak a kataszternál. Meghamisította okiratait: kitörölte belőlük a grófi jelzöt. Mégis megkérdezték: nem rokona-e a hirhedt Baan grófnak. »Nem hallotta még nevét sem említeni!« - felelé Baan gróf. És talán diplomatikusan cselekedett ez egyszer; de később még sem elég okosan viselkedett s elébb-utóbb elárulta magát grófi gőgje s ügyetlensége által. Elküldték. Mit volt mit tennie: folyamodott a legutolsó kenyérhez és újságíró lett. Egy hyper-demokratikus zúglap közölte irtózatossá nyelven írott nézeteit a magas és nem magas politikáról. Egy időben azonban egyszerre feltűnően okos cikkeket írt; a dolog feltűnt, a turpisság kiszült: a gróf egy általánosan ismert német lapból plagizált. A dolog beszéd tárgya lón, sőt egy republikánus - ki vezércikkeit nem a közeli s banális német, de a távolabbi s intelligensebb angol sajtóból lopta - nagy zajt csapván belőle, felhasználta az alkalmat egy nagy szenzációt keltő cikk írására! »A sajtó elsekélyesedése« - cím alatt.

És Aba gróf ismét kenyér nélkül maradt. Nem mutogatta többé dörgedelmes cikkeit szegény comtesse Saphonak, ki szilárdul meg volt győződve édes atyja lángeszéről...

A »lángész« azonban nem hagyta magát. Ujra kenyér után nézett. Beállt egyik hordár-egyletbe pátronusnak s bankot alapított nekik: »Munkás méhek kasa« cím alatt. A bank gyöngyön virágzott – és mint minden virág – elvirágzott; prózában szólva: megbukott. Aba grófot a némi merész fináncziális műveletek miatt setétre akarták tenni, de bizonyítékok elégtelensége miatt végtére is felmentették, de ismét kenyér nélkül maradt.

-141-

Tehát eljött az idő, hogy »feltalálóvá« legyen. Mész-, fagyú- s viaszkeverékből egy kenőcsöt alkotott s elnevezte szakállhagymának. »Gróf Baan Aba szakállhagymája«, így szólt a cím egy rengeteg 9 ágú korona alatt – az ujságok hirdetési rovataiban. De egy, szintén szakállhagymát gyártó tanár napnál világosabban megmagyarázta a közönségnek, hogy a gróf szakállhagymája milyen haszontalan s hozzá mily ártalmas mixtum és a gróf a világon a legnagyobb csaló. Eme utóbbi szavak miatt oszt a gróf sajtópert indított a tanár ellen. Egy fiatal, feltűnésre vágyó ügyvéd drágán fizette ugyan meg neki, hogy reá bízta védelmét, de védőbeszéde elhasalt, a tanárt felmentették, a »csaló« Aba grófon száradt a temérdek szakállhagymával együtt, melyre többé nem szállott egy tudatlan csíz sem...

És elkezdődtek a nyomor borzalmas napjai és úgy látszik, nem akartak véget érni. Az utolsó ép butordarab is a zálogházba vándorolt. A revolveren kívül nem volt értékesíthető tárgya Aba grófnak.

A tizennégy uradalom gróf ura – ezelőtt negyven évvel – arra gondolt: hogy e tárgyát is értékesítse. Milyen pompás eszköz: egy csattanás és vége van minden »Szakállhagymás« históriának. Aba gróf pedig unta már ezeket a dolgokat. Beléjök fáradt. Vágyott a nyugalom után. Zsebében a forgó pisztoly egyre ajánlotta magát: »a nyugtalan vérkeringés biztos arkánuma vagyok én...!«

-142-

Már késő éjre járt az idő. Comtesse Sapho nyugtalanul hanykolódott ágyában. A szobában nem volt épen meleg a levegő. Az egyetlen pohárban álló víz az ablak deszkáján tán befagyó félben is vala... Comtesse Sapho elfojtott zokogása hallatszott fel az álmatlan éjben...

- Mért sírsz kis lányom?...

- Ó nem a szívem sír, papa...

A gróf kivette zsebéből a revolvért s egy ládába tette. Szerette leányát. Hát tulajdon édes magát se szeretné az ember? Elhatározta, hogy ennek kedvéért még vár egy kissé az öngyilkossággal. Azonfelül még bizott valami véletlenben, mely kiemeli a hinárból. Magára fekteté – a minek alatt kellett volna lennie – azt a reves szalmazsákot s igyekezett elaludni. Nehezen jött az álom szemeire. Hozzászólt volt kapuczinerezni lefekvés előtt s már 4 hónapja kávé sem látott. Azonfelül a szegény kis Sapho benn-benszakadó sírása nagyon kellemetlenül hatott reá. Sejtette okát; e kínos napon elfeledte megmondani a kicsikének, hogy találkozott eszményképe, Barna báróval s hogy ez üdvözli őt... s alig várja, hogy tiszteletét tehesse...

Megmondta hát most ezt a mindennapon elmondott hazugságot.

És szavaira csakhamar végleg benszakadt a szegény kis lány zokogása...

-143-

- Óh, ne hidd papa, hogy a szívem is sír, midőn szemeim könyeznek!... – szólt és elszenderülve, boldog, kéjes álmok tették könnyüvé fantasztikus, ártatlan lelkét.

Csend lőn a barlang-hideg szobában. A gróf Baan-család bár úgyszólván dermedt tagokkal, de mélyen aludt...

II.

Aba gróf kiszaladt a vízvezetékhez s megmosakodott, a »kilenczágú grófi-koronás« szakállhagymával kicsapta már őszülő bajuszát, gondosan megfésülködött s miután halántékára egy csomó haját odapomádézott, még csak a comtesse Sapho keztyűjét kereste meg.

Mert vajjon jónevelésű ember fogadhat-e hölgylátogatót keztyű nélkül?...

A gróf gyomra korgásából gyanította, hogy immár bizony délfelé jár az idő. És a szegény kis grófkisasszony még mindig aludt.

- Szerencsére! – gondolá gróf Baan s összevonta leánya ágyának szegényes függönyét. Aztán valahonnan egy könyvet vón elő s olvasni kezdett. De nem a könyvet, hanem a kezében levő és ép az imént kapott kis látogatójegyet olvasá: »Wrabély Leontina, a népszínház tagja óhajtja ma délben tiszteletét tenni«.

A dél itt volt s kopogtak az ajtón. A színésznő lépett be. Kicsiny, szűkvállú, satnya barna hölgy. Kihívóan és mégis elegánsan öltözködve. Az a pikantéria, mely nagyon is tökéletlen szépségét pótolta a férfiak előtt, még franczia kalapjának szalagcsokrán is előmlött. A mint belépett, kicsiny, de szűrös fekete szemeivel azonnal kacsintott egyet-kettőt. És pedig ama ismeretes módszer szerint, melyet egy még mindig divatban levő színésznőnk meghonosított a szinfalak között s azokon kívül.

-144-

Aba gróf adta a tudományos bűvárlataiba elmerült, szórakozott férfiút...

- Méltóztassék helyet foglalni, ámbátor egy szegény, tönkrejutott - költséges, tudományos bűvárlatai által elszegényült - grófnál bajosan leli fel azt a kényelmet, mely a társadalom új arisztokratáit, a művészeket méltán megilleti.

A színésznő nem óhajtott e kérdés részletes tárgyalásába bocsájtkozni s azonnal a tárgyra tért:

- Kegyed 2344?

- Igen.

- Tehát gróf Baanföldi Baan Aba; lesz szíves címére vonatkozólag valami okiratot előmutatni.

Megtörténik.

- Hajlandó vagyok kegyeddel tárgyalásba bocsájtkozni ama hirdetése fölött, melyet a »Testvériség« legutóbbi számában olvastam. Gróf úr, a mint írja, hajlandó bármily állású nőt feleségül venni, ha az tizezer forintnyi hozományt hoz a házhoz?

- Szolgálatára!

- Nos, én kedvezőbb ajánlatot teszek önnek. Nőül vesz engem, együtt lakunk, ha úgy tetszik együtt étkezünk s én mindaddig, míg élek - s ön él - ezerkétszáz forintnyi évjáradékot biztosítok önnek.

-145-

Aba gróf kezét nyújtá:

- Az alku áll. És mik az ön feltételei?

- Lakásunkat Bécsbe tesszük át, hol az operához szerződöttetek másodosztályú coloratur-énekesnőnek. Gróf úr két szobát kap saját kényelmére s egyáltalán és sohasem háborít engem. Velem szemben jogai nincsenek, csak a világ előtt; azontúl a magam ura vagyok. - Megértett?

- Igen. Ön grófnő akar lenni. Férjes nő, hogy fokozza az ingert s méltóságos asszony, hogy fokozza az árt; magyar mágnásné akar lenni, hogy keresett hölgy legyen. - Teljesen megértettem önt. Beszélhetünk egymással egész világosan. Nagysád aranyos ölébe akarja összehordani a császárváros aranyát s én nem akarok éhen halni. - Az alku áll. Hanem nekem egy hajadon leányom van. Comtesse Sapho. Neki velem kell maradnia.

- Szép?

- Szent. - A szegény kicsike beteges egy idő óta, hályog képződik szemén, alig lát... Költeményeket ír s egészen ártatlan. Nem fogja önt feszélyezni. Képes lesz önt anyjaként szeretni, főképp - és a mi szükséges - ha a valót elfödjük anélkül is gyenge szemei elől. Ezt bízva réám...

- Nos jól van, legalább házikisasszony lesz... És mindenekfölött ártatlanságával nimbus felettünk...

-146-

Comtesse Sapho felébredt hideg fekhelyén. Az éjjel meghűlt s rekedt hangon szólott ki apjának:

- Ki az, papa?

A gróf a színésznőhöz fordult:

- Bemutathatom önt, mint jegyesemet?

- Igen.

Egy hónap mulva Wrabély Leontine, mint gróf Baanföldi Baan Abáné szerepelt a bécsi opera színlapján. Mindenesetre többet a színlapján, mint a színpadán. Nagyon gyakran el volt rekedve.

Comtesse Sapho boldog volt. A színésznő, kiben - sajátságos bár - nem vezett ki minden szemérem, alig győzte elvonni kezeit a szegény kis comtesse csókjai elől.

Viszontszolgálatul azonban Barna báróról beszélt neki, arról a Barna báróról, ki gyermekora óta álomvilágának központja volt s kiről atyja azt hazudta neki, hogy mindennap kérdezősködik róla, szerelmes belé s ha eddig nem kereste fel - bár ide Bécsbe is utána jött - annak egyedül az oka, hogy a báró katona s okvetetlenül börtön volna az osztályrésze, ha megtudnák, hogy a kormány ellenségével - már mint Aba gróffal - egy követ fújva, azt lakásán is felkeresi...

»Mivelhogy az Aba gróf jószágait még most sem adták vissza, a kormány még most sem változott, de talán már holnap... holnapután...«

-147-

Hanem azért fellelte Aba gróf azt a hölgyet - azt az előkelő hölgyet - ki őt még fiatal korában szerette s most balszerencsében keze, szíve s vagyonával ajándékozta meg!...«

És szegény kis grófné írta tovább költeményeit. Ábrándozott egy közeli boldogságról s képzelme által megalkotott hőiséhez platonikus dalokat írt, míg a szomszéd szobában atyja új barátjaival zajongva kártyázott s míg a másik teremben »édes anyja« a legfényesebben igazolá a művész erejét... s a hol álmainak örökös középpontja a deli Barna báró: a művészet erejét

bámulta s élvezte...

Irta s szavalta tovább – most már zongorakiséret mellett – költeményeit...

III.

Magány. – Comtesse Sapho teljesen boldognak érezte magát, hogy ebben az egész házban egyes-egyedül lehetett. Az emberek – bár hogy szeressük is őket – megmaradnak embereknek; testies mivoltukkal megakadályozzák a szabad repülést...

A kis grófkisasszony légies valója most zavartalan fürödhetett kedvencz elemében, ama ábrándokban, melyek oly változatosak, mint a nyári fellegek, de oly távol is vannak a földtől és minden szilárdabb anyagtól, mint azok a határozatlan gomolygó – foszló, tömörülő – eloszló, rövidéletű, hamis színű vízpárák...

-148-

Sapho becsukta az ablaktáblákat, bár kellemes őszi est volt, de hát a nyitott ablakon által a felül már fekete, de alól még rézvörös ég tolakodott volna hozzá s ő egészen magán akart maradni.

Nem volt hideg s mégis vékony hasábfákat dobott a cifra vaskályhába, melynek ajtaját nyitva hagyá, hogy fájós szemeivel láthassa a nyelvelő lángokat, hallhassa a vizes fa sustorékolását... Tudta, hogy a tűz, a lángok könnyűvé teszik a lelket, mint valami léghajót s szárnyat adnak a gondolkodásnak.

Leontine mama szobája anélkül is nem annyira szoba, mint kis paradicsom volt. Egy illatos berek, valamelyik délövi szigeten. Középen a mindig megvetett, illatokat terjesztő ágy. Függyönyének párkányzatán, Bokacscsióból vett idézettel. Egyik fülkében kánák, fikusok s kameliabokroktól elrejtett, ott állott valami harmoniumféle önműködő hangszer, melyet csak fel kellett húzni, hogy órákon által Chopin és Strausz legdallamosabb valczereit hangozzák. Comtesse Saphot éjjelente gyakran felkölték e hangok; ilyenkor átszólt a szomszéd szobában alvó édesatyjának:

– Mama még ébren van?

– Igen, tanul, dolgozik; – felelt a gróf érdes hangján.

Sapho felhúzta a hangszert. Mamája egy órával előbb atyjával estélyre távozott. – Aba gróf ma lépett be ismét a főrangú társaságba s magával vitte nejét is. Kora reggel lesz, mikor hazatérnek.

Az estve némasága, a félhomály, a kályhában pattogó tűz, melynek lángnyelvei mindenféle bohókás árnyakkal termékenyítik meg a hálószoba vörösbőr-tapettáit, a déli növények közül kihallzó lágy zene – mindezek egy óriási szárnyat adnak a kis grófkisasszony gyenge hóna alá s visszarepitik a multba.

-149-

Haza Szent-Szajolba, a hol 15 éves korában elsődszörre ülték meg tánczczal, vigalommal születése napját... Kinn a vadaskertben, topolya-fák alatt üritették érte sok és ékes szóval a színbort hölgyek és férfiak...

Hanem az az egypár szó, melyet nem is hangosan, de titkon fülébe súgva mondott egy férfiú, az *egyedüli* férfiú többet ért valamennyinél; pedig milyen egyszerű szavak:

– Legyen mindig ilyen kedves s szeresse mindenki úgy, mint én...

Sapho mint akkor, ma is elpirul, ha e szavak eszébe jutnak. S milyen gyakran jutnak eszébe! Ezek a határozatlan gyenge szavak talán egy édeskés bók, – ez az ő »erős vára«, melyre szorgalommal, szeretettel, szenvedélylyel – mániával épít.

És ha Barna báró nem mondja meg e szavakat, akkor más valamit keresett és talált volna a kis comtesse, hogy elhitesse magával annak a férfiúnak szerelmét, ki alig gondolt rája valaha, ma meg tán már azt se tudja, hogy élt-e s ha igen, él-e még a szentimentális kis leány.

Comtesse Saphonak szüksége volt arra, hogy azt, a kiért egy határozatlan, de végtelen érzéssel égett: magába szerelmesítse és gazdag képzelőtehetsége szívesen vállalkozott e feladatra. És Aba gróf látván, hogy lánya nem annyira élőbből, mintsem inkább képzelődéseiből él; élővel jó időn át különben is vajmi gyengén láthatván el leányát –: hát növelte képzelődését s telehazudta szavainak hitelt adó leánykája fülét s utóvégre is elhitette vele, hogy Barna báró határozottan szerelmes belé s hogy egy napon – talán nem is sokára – megjelen előtte, hogy kezeiért esdekeljen.

-150-

Comtesse Sapho minden napon várta e napot. Örült, ha estve lett, hisz az éj után egy új nap következik, melyen hőse minden valószínűség szerint meg fog jelenni. Ezen nap is elmúlt és új éj következett be, és a szegény grófkisasszony ismét örült a holnapi napnak, mely az ő napja lesz bizonynyal... És így multak a napok – és így multak az évek, az ő napja még mindig nem következék el, bár voltak perczei, a mikor csodálatosan élénk előérzete támadt, hogy im mindjárt belép, a kit egyre, a kit hiába vár; de az ajtó nyilt s míg a szegény leány idegein végig rohant a forró láz s míg ő fájós szemeivel már ama daliás alakot vélte látni: felhangzott valami házaló kereskedő alázatos hangja: »nem tetszik strimpflit, zsebkendőt, téli nadrágot venni?!« Vagy legjobb esetben a milimári hadonászott előtte: »Hát a tejpénz? lelkem, magok nem grófok, hanem csalók...!«

Comtesse Sapho nem volt ama költők közül való, kik mindjárt elcsüggednek, szídják a

teremtést, megutálják az életet, ha vágyaik tárgya menten, a mikor kivánják, nem hull az ölükbe. Ő bár mind izgatottabban, mind roncsoltabb idegekkel, de várt, remélt, bizott egyre.

-151-

Nem érintkezve sem férfiak, sem nőkkel, a mindennapi élettől már-már egészen elhomályosuló szemei miatt elzárta: egy sajátságos s túlzott képet alkotott magának a szerelemről. A lelki és testi egyesülést valóban oly teljes tökéletesnek gondolta, mint azt egynémely regényben hazudja a költő. S magáról a nemi élet mysteriumairól – melyekkel sokat és szívesen foglalkozott – oly képzetek voltak, mint a 6-7 éves gyermeknek a születésről. Valóban e kis mazna leány újra teremté magának a világot s ebben élt, ebben uralkodott s ettől várta boldogságát. – Alkotott magának egy új paradicsomot – persze sátán nélkül – s ebbe belehelyezé magát Évának, Dömény Barna bárót pedig Ádámnak. De Ádám a dsidások tisztí ruháját viselte s öve körül kard, – nem fügefalevelek valának felkötve...

A grófkisasszony – Éva, minden perczen e kard csörrenését vélte hallani. Olykor tán hallott is ilyesfélét, de a kardcsörrenés a Leontine mama szobájában halt el...

Most is úgy rémlik neki, mintha hallaná... Visszafojtja lélekzetét. – A kardcsörgés, léptek zaja csakugyan mind közelebb-közelebb hallszik... Kopogtatnak szobája ajtaján, az ajtó megnyílik s Barna báró áll a leány előtt...

És ez nem folytatása az iménti álmok, ábrándoknak, ez maga a valóra vált álom. A szobában sötétség, csak ott egy darabka tér a kályha előtt van megvilágítva. Barna katonás-vidoran ott áll meg. Comtesse Sapho azonnal megismeri, bár csak halvány körvonalait látja a magas, erős alaknak. Csak megférfiásodott, a mióta nem látta.

-152-

A látogató katonásan köszön. Még sapkáját sem veszi le. – Sajátságos? Hanem talán ezt így szokták a katonatisztek?!...

Sapho nem volt valami nagyon meglepetve; évek óta várta ezt a látogatást. Százegzerszer maga elé képzelte, egészen így, a hogy most történik. Csak arra nem gondolt, hogy képtelen lesz majd egy szóval is köszönteni a régen várt kedvest... Ő, pedig mennyi mindent összegondolt, hogy mit fog annak legelőszörre is mondani.

Barna félrecepta fején a kalapot s megállt a szoba közepén, *kissé keresztben álló* szemeivel a sarokba tekintve, hol egy mereven ülő női alakot – Saphot – látta –:

– Jó estvét viola... úgy-e nem is vártál ma estvére? Hej, régen nem láttalak, de nem lehetett eljönnöm, most is a fiúktól szöktem ide hozzád... Észrevették, hogy szököm, tele pezsgős palaczkot dobtak utánam, a lábamat érte épen, azért nem tudok valami *nagyon egyenesen állani*...

Comtesse Sapho válaszolni akart, de nem tudott. A hozzá intézett szavak egészen elfoglalták. Fel sem tűntek neki a kétségkívül mámoros – de nem szerelmi mámoros – hangon elmondott szavak sajátosságai. Úgy tetszett neki, mintha az a 4 év előtti idő, midőn Barnával legutoljára beszélt, csak az imént lett volna s most társalgásuk folytatódna...

-153-

– Ah, hát magácska meg se szólal, talán nem várt? pedig én úgy gondoltam, hogy most teljesen magában, elfoglalatlanul lesz... Vagy mást várt? Mondja, hadd távozzom.

Szegény kis grófkisasszony még mindig a hozzá intézett kedves szavakkal volt elfoglalva s ismétlé azokat magában: »jó estvét *viola*,... régen nem láttalak, nem lehetett eljönnöm... *talán mást várt*...?«

Comtesse Sapho alig tudta kinyögni:

– Nem!...

Barna elkaczagta magát. Nagyon sajátságosan kaczagott, majdnem úgy, mint a ki több pezsgőt iszik, mint a mennyit a józanság elbír, de kevesebbet, mint a mennyitől megrészezszik az ember...

– Hát szeret-e még?

– Igen!... volt a halk válasz.

– Akar-e enyém lenni?

A leány válasza zokogásban fült el. Minden úgy ment, a mint elképzelte, mégis a világossághoz nem szokott szemei elkápráztak, a mint ily közel látták előttök a mindenható fényességet... Ó, mily kedves volt előtte ez a férfi, mily lebilincselő hatalmas alakja, mily bájos, könnyed behizelgő gondtalan beszéde... Óh, ha most tudná neki mondani a szegény kis grófkisasszony azt a költeményt, mely arról szól, hogy tán már bölcsőjében rinogva, mint gyermek is szerette őt és hogy várta egyre, mind várta, mindig várta...

-154-

De nem tud szólni, csak zokog, csak zokog.

A báró ismét elneveti magát –:

– Ah, tán fáj valamije, kicsikém... nem is tudtam, hogy ilyen érzékeny, különben régebben eljöttem volna megvigasztalni... Hisz én úgy szeretem... akar? – legyen az enyém... ma és mindig...

Sapho nem tudta magát tovább türtőztetni: oda vetette magát a hozzá közeledő férfi keblére; az pedig magához szorítá olyan hevesen, olyan *sajátságosan* –:

- Gyujtsunk lámpást violám, szeretném látni azt a rég nem látott édes kis képét... Aztán bajos is sötétben csókolózni... a ruhára téved s a száj haragszik meg érte...

Barna gyufát vett ki zsebéből s meggyújtá a lámpást. Egy pillanatra behúnyta a fény elől szemeit s a aztán kinyitá.

Csodálkozva, merően nézett a kis sáppadt Saphora, aztán elpirult s zavarában hebegni kezdett...

- Hát nem Leontin...? hol van Leontine... *Ki ön, drága nassám...?!*

A szegény leány alig tudta mi történt, alig tudta mit felel -:

- Sapho vagyok... az ön Saphoja...

- A görög költőnő...? Nem emlékszem, régen lehetett szerencsém... a lesposi Sapho... az erylgyium hires gyökere...

Te kis frajla, nem a Leontine szobalánya vagy te.

És azután a hályog mind lejjebb-lejjebb ereszkedett a comtesse Sapho világoskék, kedves szemein. Még alig volt husz éves s már virágok helyett csak egy óriási határnélküli sötétséget látott... Hanem hallása mind-mind éberebb, élesebb lón. A legkisebb neszre összereszt s bezárta szobáját s még atyját se ereszté be magához.

-155-

Különben Aba gróf is sajátságos változást vett észre leányán: az néha napokig nem szólt hozzá s a színésznőt sem nevezé többé anyjának. Sőt ha olykor-olykor kénytelen volt ezzel találkozni: nagyon vigyázott, hogy még ruhája se érjen hozzá.

Szegény comtesse Sapho hanyatlott erősen; huszonhárom éves korában már vén kisasszony volt: beszélgetett enmagával s szerette a rikító ruhákat... Gazdag, hosszú szőke haja növekedett csak s ifjonti üdeségével a száraz kocsányon tüneményszerűleg kihajtott virágra emlékeztetett...

- Mid fáj, kis leányom? - kérdé olykor Aba gróf s megsímogató puha, fényes hajzatát -:

A leány nem felelt s kibontakozott atyja karjai közül.

- Talán a szemed... nem látsz jól...

A kis grófkisasszony azt gondolta magában: »ó, bár ne látnék!« De hallgatott, mindig hallgatott s mig atyja a semmittevésben - melyet jólétnek nevezett - mind jobban neki tellett: az ő büszke alakja, egyre száradt, esett összébb-összébb: de elhervadva, összetörve: irta s szavalta tovább költeményeit...

TARTALOM

-156-

-157-

Előszó	3
I. Mefisztó barátom	5
II. Egy tragédia	51
III. Két vén cseléd	69
IV. Taragovics Tógyerék	93
V. A mosóné leányai	109
VI. Comtesse Sapho	131

Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

-158-

Negyvenezer mértföld vitorlával és gózzel

-159-

Irtá: dr. Gáspár Ferencz.

Második bővített kiadás. 130-140 eredeti képpel.

Dr. Gáspár könyve úgyszólván az egyedüli nagyszabású magyar útleírás. Egy új világ, egészen új oldalról, sajátságos vonzó leírásokban tárul elénk. Ott képzeljük magunkat a hol csöndesen nyugodt, hol fönségesen háborgó tenger végtelennek látszó síkján; föltárúlnak a mélységeknek csodái, szépségei, látjuk azt a világot, mely nyugodtságában áhítatos bámulatra, vívódásában gyönyörrel teli félelemre készítet. Megismerjük a hajó életét, a matrózélet örömeit és keserveit, melynek ridegségökben is fölemelő jeleneteit a szerző érdekesen, vonzóan írja meg. Leírja azoknak az országoknak, melyekben megfordúlt, népét, életmódját, nem a dilettáns szemlélő fölületességével, hanem a tudós alaposságával, az életet ismerő orvos sokoldalú tapasztalatával. És azok a pompás leírások a tengerész életéből, a kikötői életnek a leírása. Az ember azt hiszi, hogy nem is útleírást, hanem érdekes bonyodalumú regényt olvas, oly feszült kíváncsisággal kíséri a leírás egymásután következő részleteit.

Gáspár könyvét élvezettel, gyönyörűséggel olvassa nemcsak a szépirodalomnak, a szellemes útleírásoknak minden barátja, de a komolyabb, tanulságosabb olvasmányoknak minden kedvelője is.

Ára fűzve 5 frt. – Díszkötésben 6 frt 50 kr.

SINGER és WOLFNER
könyvkiadóhivatala
Budapest, Andrásy-út 10.

Singer és Wolfner kiadása Budapesten.

-160-

UJ IDŐK

Szépirodalmi, művészeti és társadalmi képes hetilap

SZERKESZTI

HERCZEG FERENCZ.

FŐMUNKATÁRSÁK

MIKSZÁTH KÁLMÁN és BRÓDY SÁNDOR.

*

Munkatársai különben a lapnak a legkiválóbb magyar írók és művészek.

Előfizetési ár:

Egész évre 8 frt.

Fél évre 4 frt

Negyedévre 2 frt.

Mutatványszámot ingyen küld

az „UJ IDŐK“ kiadóhivatala

Budapest, Andrásy-út 10.

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

15	sem ád..?!	sem ád...?!
15	óvó kéz..!	óvó kéz...!
16	Az asszonynak	(Az asszonynak
16	kezet fogva	kezet fogva.
16	(Súgva)	(Súgva.)
16	és »itt.«	és »itt.««
20	volt többé	volt többé.
23	megszólalt.	megszólalt:
42	milyen jó	»milyen jó
47	betek folytatá	beteg folytatá
56	gondolkogott semmin	gondolkodott semmin
58	Gyengéden kezébe	Gyengéden kezébe
63	volna?!..	volna?!...
72	hófelhős égből..	hófelhős égből...
72	fogni. valamennyivel	fogni valamennyivel
73	mellenye alól	mellénye alól
75	piszkos, de olcsó	piszkos, de olcsó
76	el távozott..	el távozott...
79	ember jót!	ember jót!«
80	egybekelnénk..	egybekelnénk...
82	egybe...!	egybe...!«
84	kisasszony aludott	kisasszony aludott
91	akartam vele..	akartam vele...
98	csináló elhurczolkodoti	csináló elhurczolkodott
105	énekel.,.	énekel...
105	Veszsen!...«	Veszsen!...

107	irnoki kinevezés	irnoki kinevezését
107	jönni...	jönni...«
108	felakasztani... »És	felakasztani...« És
108	irnok.	irnok.«
111	bukkant ele	bukkant elé
112	esett. egyszerre	esett. Egyszerre
115	testével ránehezeett	testével ránehezedett
122	reáhagyja magát	reáhagyja magát
122	Szinte biztalta	Szinte biztatta
124	otthont..:	otthont...
127	magát!..	magát!...
130	ringyói!..	ringyói!...
142	én...!	én...!«
152	alaknak, Csak	alaknak. Csak
153	mást várt...?	mást várt...?«
153	az ember..:	az ember...
153	fényességet..,	fényességet...
154	költőnő..?	költőnő...?
157	Egy tragédia 53	Egy tragédia 51
157	Két vén cseléd 71	Két vén cseléd 69
157	Taragovics Tógyerék 95	Taragovics Tógyerék 93
157	A mosóné leányai 111	A mosóné leányai 109
157	Comtesse Sapho 137	Comtesse Sapho 131

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK NYOMOR ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™

electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.